MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

VAIDA KLIAUTAITĖ

AB „PAREX“ BANKO LIKVIDUMO SITUACIJOS IR PERSPEKTYVŲ VERTINIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė
lekt. D. Zaleckienė

VILNIUS, 2009

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

AB „PAREX“ BANKO LIKVIDUMO SITUACIJOS IR PERSPEKTYVŲ VERTINIMAS

Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62404S110

Konsultantė
.....dr. Eugenija Martinaitytė
(parašas)
2009 12

Vadovė
..... lekt. D. Zaleckienė
(parašas)
2009 12

Recenzentas
.....
(parašas)
2009 12

Atliko
FRmd8-01 gr. stud.
.....Vaida Kliautaitė
(parašas)
2009 12

VILNIUS, 2009

TURINYS

ĮVADAS 7

1. TEORINIS KOMERCINIO BANKO LIKVIDUMO RIZIKOS ĮVERTINIMO IR JOS VALDYMO ASPEKTAS 10

1.1. Likvidumo rizikos valdymo svarba komercinio banko veikloje 10
1.2. Teisės aktų, reglamentuojančių likvidumo rizikos valdymą bankuose, analizė 13
1.3. Likvidumo valdymo komerciniuose bankuose principai 18
1.3.1. Likvidumo valdymo bendrieji principai 19
1.3.2. Pelningumo, likvidumo ir saugumo suderinamumo principai 21
1.4. Likvidumo valdymas banko aktyvų ir pasyvų valdymo kontekste 23
1.4.1. Aktyvų ir pasyvų valdymo strategijos 23
1.4.2. Likvidumo rizikos valdymo strategijos bei metodai 27
1.4.3. Likvidumo spraga kaip banko finansavimo poreikio įvertis 32
1.5. Likvidumo riziką įvertinančių rodiklių teorinė analizė 35
1.5.1. Lietuvos banko nustatytas likvidumo riziką ribojantis normatyvas 35
1.5.2. Kiti likvidumo riziką identifikuojantys rodikliai 36

2. LIKVIDUMO VALDYMO AB „PAREX“ BANKE TYRIMO PAGRINDIMAS IR METODIKA 41

3. AB „PAREX“ BANKO LIKVIDUMO VALDYMO ANALIZĖ IR LIKVIDUMO PERSPEKTYVŲ VERTINIMAS 45

3.1. AB „Parex“ banko finansinės padėties įvertinimas 45
3.2. AB „Parex“ banko likvidumo rizikos valdymas 51
3.2.1. AB „Parex banko“ likvidumo spragų ir finansavimo spragos įvertinimas 52
3.2.2. Finansinės krizės poveikis AB „Parex“ banko finansavimo pokyčiams 57
3.2.3. Likvidumo normatyvo bei kitų indikatorių vykdymas AB „Parex“ banke 61
2.3. AB „Parex“ banko likvidumo perspektyvų įvertinimas 68

IŠVADOS IR SIŪLYMAI 76

LITERATŪRA 79

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS 82

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA 83

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA 84

PRIEDAI 85

PRIEDAI

1 priedas. Likvidumo normatyvo skaičiavimo taisyklės.....86
2 priedas. Prognozės skaičiavimui naudojami duomenys.....88

LENTELĖS

1 lentelė. Senasis ir naujasis požiūriai į rizikos valdymą.....19
2 lentelė. Likvidumo rodikliai, įvertinantys likvidumo šaltinius.....37
3 lentelė. Likvidumo rodikliai, įvertinantys likvidumo poreikius.....38
4 lentelė. Pagrindiniai AB „Parex“ banko finansiniai rodikliai (tūkst. Lt).....46
5 lentelė. Pagrindiniai AB „Parex“ banko pelno (nuostolių) ataskaitos straipsniai (tūkst. Lt).....47
6 lentelė. Aktyvų-pasyvų bei likvidumo spragų laiko kontūrai 2005-2009 III ketv.(tūkst. Lt).....52
7 lentelė. Aktyvų ir pasyvų bei likvidumo spragų laiko kontūrai 2007-2008 m. (tūkst. Lt).....54
8 lentelė. Likvidumo indikatoriai (1).....63
9 lentelė. Likvidumo indikatoriai (2).....64
10 lentelė. Likvidumo indikatoriai (3).....65
11 lentelė. Likvidumo indikatoriai (4).....65
12 lentelė. Likvidumo indikatoriai (5).....68
13 lentelė. Tirti pasirinkti rodikliai.....69
14 lentelė. Koreliacinės analizės rezultatai tarp AB „Parex“ banko paskolų ir kitų veiksnių.....69
15 lentelė. Daugiakriterinės regresinės analizės modelio koeficientai.....70
16 lentelė. Paskolų prognozė 2009-2011 metams.....71
17 lentelė. Tirti pasirinkti rodikliai.....72
18 lentelė. Koreliacinės analizės rezultatai tarp AB „Parex“ banko indėlių ir kitų veiksnių.....72
19 lentelė. Daugiakriterinės regresinės analizės modelio koeficientai.....73
20 lentelė. Indėlių prognozė 2009-2011 metams……...…74

PAVEIKSLAI

1 pav. Rizikų skirstymas komerciniame banke....10
2 pav. Likvidumo, pelningumo ir saugumo principų modelis....22
3 pav. Aktyvų ir pasyvų nulinio skirtumo strategija....25
4 pav. Aktyvų ir pasyvų teigiamo skirtumo strategija....25
5 pav. Aktyvų ir pasyvų neigiamo skirtumo strategija....26
6 pav. Aktyvų-pasyvų valdymo metodai....27
7 pav. Bendrojo fondo lėšų metodas....28
8 pav. Aktyvų paskirstymo metodas....29
9 pav. Aktyvų ir pasyvų terminų suderinimas....32
10 pav. Perteklinės lėšos....33
11 pav. Finansavimo deficitas....33
12 pav. Analitinės dalies tyrimo schema....41
13 pav. AB „Parex“ banko turto metiniai pokyčiai ir procentinė sudėtis....48
14 pav. AB „Parex“ banko paskolų metiniai pokyčiai ir procentinė sudėtis....49
15 pav. AB „Parex“ banko indėlių metiniai pokyčiai ir procentinė sudėtis....50
16 pav. Likvidumo spragos ir ribinės spragos laiko kontūrų grafikas....53
17 pav. Likvidumo spragų laiko kontūrų grafikai 2007-2008 m....55
18 pav. Ribinės likvidumo spragos laiko kontūro grafikas 2007-2008 metais 56
19 pav. AB „Parex“ banko finansavimo spraga....56
20 pav. AB „Parex“ banko įsipareigojimų struktūra ir metinio prieaugio finansavimo šaltiniai....57
21 pav. AB „Parex“ banko indėlių ir skolų patronuojančiam bankui pokyčiai....59
22 pav. AB „Parex“ banko finansavimo spragos ir įsiskolinimo patronuojančiam bankui dinamika...60
23 pav. AB „Parex“ banko ir bankų sistemos likvidumo normatyvo vykdymas....61
24 pav. AB „Parex“ banko likvidaus turto ir einamųjų įsipareigojimų pokyčių dinamika....62
25 pav. AB „Parex“ banko indėlių dinamika ir procentinė sudėtis....64
26 pav. AB „Parex“ banko paskolų ir indėlių pokyčių dinamika....66
27 pav. AB „Parex“ banko probleminių paskolų ir likvidumo normatyvo dinamika....67
28 pav. AB „Parex“ banko paskolų faktinės ir naujos reikšmės....70
29 pav. AB „Parex“ banko paskolų prognozė 2009-2011 metams....71
30 pav. AB „Parex“ banko indėlių faktinės ir naujos reikšmės....73
31 pav. AB „Parex“ banko indėlių prognozė 2009-2011 metams....74
32 pav. AB „Parex“ banko finansavimo spraga bei paskolų ir indėlių santykis 2005-2011 m....75

ĮVADAS

Bankų veiklos specifika yra susijusi su ypatingų paslaugų teikimu ir neigiamais reiškiniais, kuriuos šalies ekonomikai ir socialiniam stabilumui sukelia bankų krizės. Kadangi bankų verslas iš esmės yra banko rizikos valdymo verslas, tad, norint užtikrinti kryptingą ir koordinuotą veiklą, būtina formalizuoti rizikos valdymo politiką ir sukurti strategiją, kuri padėtų numatyti ir išvengti nepalankių bankui įvykių. Taigi pagrindinis banko veiklos rizikos valdymo tikslas – išlaikyti tokį rizikos lygį, kad ekonominės aplinkos pokyčiai nesukeltų pavojaus stabiliai banko veiklai bei riziką ribojančių normatyvų vykdymui.

Bankai savo veikloje patiria įvairių rūšių rizikas, iš kurių viena svarbiausių – likvidumo rizika. Kadangi bankas atlieka tarpininkavimo tarp išteklių savininkų ir skolininkų funkciją, o didžioji banko pasyvų dalis yra skolinta, tai likvidumo rizikos valdymas yra prioritetinė kiekvieno banko rizikos valdymo politikos dalis.

JAV krizė antrarūšių būsto paskolų rinkoje, įvykusi 2005 metais po to, kai ilgą laiką kilusios nekilnojamojo turto kainos stabilizavosi ir ėmė kristi, tapo pasauline finansų rinkų krize, kadangi daug stambių investicinių fondų, siekdami didinti pelnus, dalį savo lėšų investavo į JAV nekilnojamojo turto rinką. Šis įvykis taip pat sukėlė didžiulius nuostolius bankams - padidėjo įtampa tarpbankinių paskolų rinkoje, kreditai pabrango ir tai ėmė stabdyti visuminę paklausą bei ūkio plėtrą. Taigi įtampai rizikingiausių JAV būsto paskolų rinkoje išplitus į kitus santykinai saugesnius finansų rinkų segmentus, padidėjo susirūpinimas dėl sisteminės rizikos pasaulio finansų sistemai ir realiai ekonomikai. Finansinės krizės požymiai 2008 metais pasiekė ir Lietuvą, tačiau sukrėtimo poveikis Lietuvos ekonomikai buvo netiesioginis. Įtaka siejama su sumažėjusiu lietuviškų prekių eksportu, natūraliu šalies ekonomikos augimo lėtėjimu, pasireiškusiu BVP mažėjimu ir paveikusiu daugelį Lietuvos ekonomikos sektorių, tarp jų – ir bankinį.

Tyrimo aktualumas. Dėl 2008 metais paaštrėjusios sumaišties pasaulio finansų rinkose, likvidumo rizikos valdymo klausimas šalies bankų sistemai tapo itin aktualus. Likvidumo svarba pirmiausia išskiriama dėl kredito įmonių veiklos specifikos, kadangi bankai užima reikšmingą vietą paslaugų sektoriuje, atlikdami tarpininkavimo tarp išteklių savininkų ir skolininkų funkciją.

Lietuvos bankų sistema sugebėjo adekvačiai reaguoti į likvidumo rizikos padidėjimą, stebėtą 2008 m. IV ketvirtį. Poveikis finansų rinkoms pasireiškė tuo, jog sumažėjo vartotojų pasitikėjimas bankininkystės sektoriumi, jaučiama likvidumo problema, dėl kurios augo šalies bankų rizikos vertinimo ir valdymo svarba, komerciniai bankai susidūrė su mažesnėmis galimybėmis pasiskolinti iš rinkos - kilo patronuojančių bankų teikiamo finansavimo dukteriniams bankams Lietuvoje kaina, kas neigiamai veikia kredito paklausą dėl didėjančios skolinimosi kainos perkėlimo į paskolų palūkanų normas. Bankai, norėdami apsisaugoti nuo didėjančių paskolų vertės sumažėjimo nuostolių, ėmė

atsargiau vertinti klientų finansinius pajėgumus grąžinti paskolas, todėl sulėtėjo paskolų portfelio augimas. Ekonominis nuosmukis taip pat pakoregavo ir verslo bei namų ūkių lūkesčius, nes pradėjo augti palūkanos, o tai taip pat gerokai pabrangino skolinimąsi. Taip pat vidaus rinkoje pritraukiamų finansinių išteklių vidutinė kaina yra mažesnė negu skolinimosi iš patronuojančių bankų, todėl didėja konkurencija dėl klientų indėlių, kurių 2008 metais gerokai sumažėjo dėl masiško indėlių atsiėmimo.

Įvairūs autoriai, analizuodami bankininkystės sektoriaus patiriamas rizikas, didelį dėmesį skiria kreditinei rizikai, tuo tarpu likvidumo riziką analizuojančių darbų yra ribotas kiekis, o esami labiau orientuoti į teorinę aktyvų-pasyvų valdymo metodų, Lietuvos banko vykdomos pinigų politikos bankų sistemos likvidumui palaikyti analizę. Kadangi pasaulinės finansinės krizės poveikis Lietuvos ekonomikai yra gana naujas reiškinys, todėl dar nėra išsamių mokslinių publikacijų, analizuojančių šią problemą ir poveikio mastą. Vis dar esant rinkos neapibrėžtumui yra labai svarbu kiekvienam įvertinti savo vykdomos veiklos likvidumo riziką ir jos valdymą, derinant aktyvus ir pasyvus, siekiant pelningumo, likvidumo ir saugumo harmonizacijos.

Taigi **tyrimo problema –** kaip pasaulinė finansinė krizė paveikė dabartinę pasirinkto nagrinėti banko (AB „Parex“ banko) likvidumo situaciją bei kokią tai darys įtaką tolimesniam likvidumo valdymui.

Tyrimo objektas – AB „Parex“ banko likvidumo rizikos valdymas.

Pagrindinis šio **darbo tikslas** – išanalizuoti AB „Parex“ banko likvidumo situaciją, išskiriant pagrindines likvidumo valdymo problemas, ir įvertinti perspektyvas finansinės krizės kontekste.

Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą, reikia įvykdyti šiuos pagrindinius **uždavinius:**

1. Išanalizuoti likvidumo valdymo pagrindinius principus bei taikomus metodus;
2. Įvertinti AB „Parex“ banko likvidumo spragą bei finansavimo spragą;
3. Nustatyti finansinės krizės poveikį AB „Parex“ banko finansavimo pokyčiams;
4. Atlikti AB „Parex“ banko likvidumo riziką indikuojančių rodiklių analizę;
5. Įvertinti AB „Parex“ banko likvidumo rizikos perspektyvas;

Tyrimo hipotezės. Magistro baigiamajame darbe iškeliamos dvi pagrindinės tyrimo hipotezės: 1) AB „Parex“ bankas susiduria su likvidumo valdymo problemomis, kurias dar labiau apsunkino finansinės krizės pasireiškimas 2) AB „Parex“ bankas ateityje ir toliau susidurs su aukšta likvidumo rizika savo veikloje.

Tyrimo metodai: ekonominės mokslinės ir metodinės literatūros bei teisės aktų analizė, loginis-analitinis metodas, sisteminės analizės metodas, statistinis ir grafinis interpretavimas, likvidumo spragos metodas, koreliacinė ir daugiakriterinė regresinė analizė.

Tyrimo rezultatai: išanalizuoti likvidumo valdymo komerciniuose bankuose bendrieji principai bei likvidumo rizikos valdymo metodai ir strategijos, įvertintos AB „Parex“ banko likvidumo bei finansavimo spragos, nustatytas pasaulinės finansinės krizės poveikis AB „Parex“ banko finansavimo

pokyčiams, išanalizuota AB „Parex“ banko normatyvinio likvidumo bei kitų likvidumą indikuojančių rodiklių dinamika, įvertintos Banko likvidumo rizikos perspektyvos, derinant likvidumo ir pelningumo principus.

Literatūros apžvalga: atliekant likvidumo rizikos valdymo svarbos komercinio banko veikloje analizę, taip pat aptariant bendruosius ir pagrindinius likvidumo valdymo principus, naudojamus aktyvų-pasyvų valdymo metodus ir sisteminant likvidumo riziką indikuojančius rodiklius, naudojamasi Lietuvos ir užsienio autorių mokslinėmis publikacijomis, Lietuvos banko ataskaitomis. Taip pat atliekant teisės aktų, reglamentuojančių likvidumo rizikos valdymą bankuose, analizę, nagrinėjami Lietuvos bei Europos Sąjungos teisės aktai, nutarimai. Likvidumo normatyvinio rodiklio ir kitų likvidumą indikuojančių rodiklių teorinei analizei atlikti naudojamasi taisyklėmis, mokslinėmis publikacijomis, teisės aktais, reglamentuojančiais likvidumo valdymą bankuose. Analitinėje dalyje įvairūs skaičiavimai remiasi AB „Parex“ banko, Lietuvos banko ataskaitomis, Lietuvos bankų asociacijos, LR Finansų ministerijos, Statiskos departamento prie LRV ir bankų analitikų duomenimis.

1. TEORINIS KOMERCINIO BANKO LIKVIDUMO RIZIKOS ĮVERTINIMO IR JOS VALDYMO ASPEKTAS

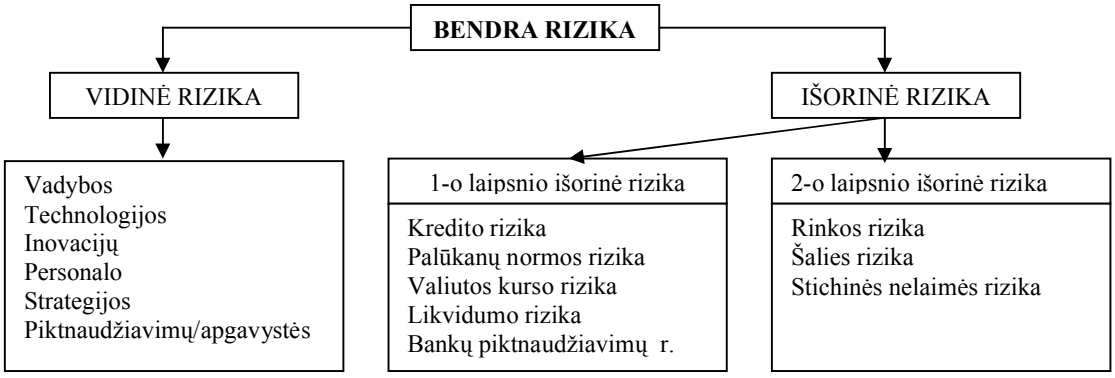
Šioje darbo dalyje teoriniu lygiu supažindinama su likvidumo valdymo svarba komercinio banko veikloje bei jo reglamentavimu, taip pat aptariami pagrindiniai likvidumo rizikos įvertinimo ir valdymo principai, metodai, atliekama likvidumo riziką indikuojančių rodiklių teorinė analizė.

1.1. Likvidumo rizikos valdymo svarba komercinio banko veikloje

Sąvoka ***rizika*** paprastai suvokiama neigiama prasme. Autorių G. Kancerevyčiaus (2006) ir B. Vasarevičienės (2009) teigimu, rizika anksčiau buvo įvardijama kaip neapibrėžtumas, tačiau šiuo metu ji suprantama ne kaip paprastas, o kaip *išmatuojamas neapibrėžtumas*. Detalizuojant, galima pasakyti, kad rizika nuo neapibrėžtumo skiriasi tuo, jog *rizika* pasireiškia, kai įvairių galimų rezultatų tikimybės yra žinomos, o neapibrėžtumas - kai įvairių galimų rezultatų tikimybės nėra žinomos.

G. Kancerevyčius (2009) skiria du rizikos išmatavimus – *kiekį* ir *kokybę*. Rizikos *kiekis* atspindi potencialaus nuostolio dydį, kurį galima riboti, nustatant limitus, tuo tarpu *kokybė* apibūdina potencialaus nuostolio patyrimo tikimybę, kurią galima matuoti kredito reitingais.

Rizika visada yra siejama su pelnu ir tarp šių dviejų veiksnių egzistuoja atvirkštinė priklausomybė - kuo daugiau rizikos prisiimama, tuo daugiau galima uždirbti pelno/patirti nuostolio. Nenorint pažeisti pelningumo principo, D. Ivaškevičiaus ir A. Sakalo (1997) teigimu, nei vienos rizikos rūšies negalima išvengti, o ir tai daryti nėra tikslinga. Tam būtina riziką diversifikuoti, t.y. suskirstyti į grupes, reguliuoti, nuolat įvertinti, laikytis įvairių normatyvų. G. Ševčenko ir kt. (2004), D. Ivaškevičius ir A. Sakalas (1997) pateikia tokį bankų praktikoje taikomą rizikų skirstymą:

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Ševčenko ir kt.(2004, p. 51), Ivaškevičiumi ir Sakalu, (1997, p. 127)

1 pav. **Rizikų skirstymas komerciniame banke**

Vidinė banko valdymo rizika susijusi su banko personalo pasirengimo, naudojamos technikos, technologijos lygiu, banko įvaizdžiu ir pan, o lygis priklauso nuo išorinės rizikos lygio. Tuo tarpu *išorinė* rizika sirstoma į I ir II eilės rizikas: pirmojo laipsnio išorinės rizikos lygis priklauso nuo bankų

sistemos lygio, jos teisinio reguliavimo, o antrojo - nuo bendrųjų išorinės rizikos sąlygų – ekonominės, politinės, socialinės situacijos šalyje. Taigi *vidinės* ir *I eilės išorinės* rizikos skiriamas bruožas yra galimybė jas kontroliuoti, tuo tarpu *II eilės išorinės rizikos* poveikis tampa vos ne lemiamas. Taip pat visos banko patiriamos rizikos skiriasi pagal analizės būdą ir skaičiavimo metodiką. Nė vienos iš rizikų negalima išvengti, kadangi visos jos susijusios tapusavyje, o dėl šios priežasties vienos rizikos rūšies pasikeitimas sukelia beveik visų rizikos rūšių pasikeitimus, kas apsunkina konkretaus rizikos lygio analizės metodo pasirinkimą.

Taigi, kaip matome, *likvidumo rizika* bendrame bankų rizikų klasifikavime priskiriama prie 1-o laipsnio išorinės rizikos - rizikos, kuri priklauso nuo bankų sistemos teisinio reguliavimo ir ją galima kontroliuoti. Skirtingi užsienio ir lietuvių autoriai pateikia įvarius likvidumo rizikos apibrėžimus.

K. Matthews, J. Thomson (2001) likvidumo riziką traktuoja kaip riziką, kai reikalingi gražinti depozitai viršija banko likvidžias lėšas, todėl likvidumo valdymas apima rezervų valdymą, kad atitiktų prognozuojamus indėlių srautus. Autoriai A. Lileikienė, J. Martinkienė (2005), V. Vaškelaitis (2003), D. Ivaškevičius ir A. Sakalas (1997) išplečia likvidumo rizikos sąvoką teigdami, jog ji atsiranda, kai bankas negali padengti savo pasyvų, turimais aktyvais. Kitaip tariant, banko likvidumo rizikos apibūdinimas ir suvokimas remiasi banko likvidumo poreikių, palyginti su banko esamais arba potencialiais likvidumo šaltiniais, neatitikimu.

V. Lisauskas (1996) aiškina, jog likvidumo rizika atsiranda, kai bankas nustatytu laiku negauna iš anksto planuotų įplaukų, lėšų tiekėjai (investitoriai, indėlininkai) staiga pradeda masiškai atsiimti indėlius (ypač įvairių krizinių situacijų metu). Taip pat rizikos laipsniui turi įtakos ir finansinės įstaigos aktyvų bei pasyvų struktūra: kuo mažesnę aktyvų dalį sudarys lengvai realizuojami aktyvai ir kuo didesnę pasyvų dalį sudarys indėliai iki pareikalavimo, tuo likvidumo riziką bus didesnė.

K. Chau ir kt. (2003) likvidumo riziką apibūdina kaip riziką, kai bankas negalės laiku įvykdyti įsipareigojimų ir/ar, siekdamas įvykdyti įsipareigojimus, gali būti priverstas parduoti finansinius aktyvus ir/ar uždaryti pozicijas, ir dėl likvidumo rinkoje patirs nuostolių. Labai panašiai likvidumo riziką apibūdina ir T. Koch, S. S. MacDonald (2000), G. Kancerevyčius (2006) bei Lietuvos bankas, likvidumo riziką siūlantys skaidyti į dvi pagrindines komponentes:

- *Finansavimo likvidumo rizik*a - atsiranda dėl pinigų srautų nesubalansuotumo, kai mokūs bankai negali laiku įvykdyti savo einamųjų finansinių įsipareigojimų ir, esant poreikiui, laiku gauti reikiamų lėšų, nepatirdami didelių sąnaudų;
- *Rinkos likvidumo rizika* - atsiranda dėl finansų rinkose sumažėjusio likvidumo, kuris neleidžia likviduoti turimų rinkos pozicijų norimu laiku, nepatyrus didesnių nuostolių. Taigi rinkos likvidumas apibrėžiamas kaip finansų rinkos pajėgumas absorbuoti laikinus paklausos ir pasiūlos svyravimus, minimaliai darant įtaką kainai. Likvidžioje rinkoje yra mažas skirtumas tarp pirkimo ir pardavimo kainų, rinka yra skaidri, kaina nežymiai kinta.

Taigi likvidumo rizika – tai rizika, kad bankas negalės įvykdyti mokėjimų bei įsipareigojimų laiku ir ekonomiškai veiksmingu būdu. *Finansavimo* ir *rinkos* likvidumo rizikos yra tarpusavyje glaudžiai susijusios, nes, susiklosčius nepalankiai situacijai ir sparčiai sumažėjus likvidžių lėšų kiekiui šalies bankų sistemoje, bankai siektų pritraukti naujų finansinių išteklių pinigų ir kapitalo rinkose, tačiau, žinodami apie išaugusią finansavimo riziką, rinkos dalyviai vengia suteikti finansavimą, taip sumažindami pinigų ir kapitalo rinkų likvidumą. Sumažėjęs rinkos likvidumas didina finansavimo likvidumo riziką, taip sudarydamas likvidumo rizikos spiralę.

Apibendrinant galima teigti, jog *likvidumo rizika* apima tiek bankų nesugebėjimą laiku įvykdyti savo trumpalaikius įsipareigojimus bei patenkinti paskolų paklausą dėl aktyvų ir pasyvų nesubalansuotumo, tiek ir rinkos likvidumo riziką, kuri neleidžia likviduoti turimų rinkos pozicijų norimu laiku nepatyrus didesnių nuostolių.

Ševčenko, G. ir kt. (2004) teigimu, likvidumo rizikos priežastimi galima laikyti tai, jog vykdomos labai pelningos, bet labai rizikingos operacijos, taip pat neatitinka banko balanso aktyvai ir pasyvai, o bankas išduoda didelius kreditus vienam klientui.

Išsiaiškinus *likvidumo rizikos* sąvoką, galima apibrėžti, kas yra *likvidumas*. Mishkin F. S. (1995), Р. Л. Миллер, Д. Бан-Хуз, (2000) likvidumu laiko turto savybę būti greitai paverstu grynaisiais pinigais, patiriant mažas išlaidas, t.y. turto pardavimas, esant minimaliai rizikai. Likvidumo požiūriu turto dedamosios, pasak D. Ivaškevičiaus, A. Sakalo (1997) ir V. Vaškelaičio (2003), patikrinamos pagal jų pateikimo formas (apimtis), laiką, kuris praeis, iki jos bus pakeistos mokėjimo priemonėmis (likvidumo trukmę), likvidumo metu susidariusius nuostolius ir kitus kaštus (sandorio kaštus), taip pat kitus poveikius kreditavimo institucijai (klientų, įvaizdžio praradimas). Šie likvidumo bruožai yra tarpusavyje susiję, nes tuo atveju, jei bankas negali išduoti indėlio tuoj pat, klientui pareikalavus, tai jis sutaupys lėšas, reikalingas šiandien vykdytiniems mokėjimams, tačiau banko prestižas nukentės, nes, kliento manymu, tik silpnas bankas gali neturėti pinigų jo poreikiams patenkinti.

Kiti autoriai, I. Mačerinskienė, L. Ivaškevičiūtė (2000), D. Ivaškevičius, A. Sakalas (1997) ir V. Vaškelaitis (2003) likvidumą apibūtina, kaip sugebėjimą laiku įvykdyti mokestinius įsipareigojimus bei galimybę turimus išteklius paversti grynaisiais pinigais ir vėliau panaudoti juos mokestiniams įsipareigojimams vykdyti. Kitaip tariant, likvidumas garantuojamas, kai yra pakankamai likvidžių lėšų, reikalingų mokėjimams užtikrinti ir būsimiems mokėjimams pakanka tinkamo realizuoti turto. Todėl komercinių bankų aktyvų ir pasyvų valdyme likvidumui įtakos turi sisteminis požiūris. E. Turban ir J. E. Aronson (1998) išskiria du likvidumo bruožus – tai banko gebėjimas užtikrinti savo įsipareigojimų vykdymą, t.y. skolų grąžinimą, suėjus nustatytam terminui, ir paskolų paklausos patenkinimą, palaikant atitinkamą aktyvų ir pasyvų portfelių apimtį ir sudėtį. Taigi likvidumo rodiklis įpareigoja laikytis *auksinės bankininkystės taisyklės*: ilgalaikiai projektai turi būti finansuojami iš ilgalaikių lėšų,

o trumpalaikiai - iš trumpalaikių. Taip pat svarbu įvertinti tą faktą, kad didžiausi pinigų srautai cirkuliuoja banko kreditavimo veikloje, todėl būtina tai efektyviai paskirstyti ir valdyti.

Apibendrinant, galima pasakyti, jog bankas yra likvidus, kai jo aktyvų suma bei galimybė greitai mobilizuoti lėšas iš kitų šaltinių yra pakankama banko skoliniams ir finansiniams įsipareigojimams laiku padengti - įvykdyti skolų grąžinimą, suėjus nustatytam terminui, ir paskolų paklausos patenkinimą, palaikant atitinkamą aktyvų ir pasyvų portfelių apimtį ir sudėtį. Taigi čia priklauso ne tik indėlių gražinimas, bet ir kreditavimas, dalyvavimas investiciniuose projektuose.

Likvidumo svarba išskiriama dėl kredito įmonių veiklos specifikos – bankai atlieka tarpininkavimo tarp išteklių savininkų ir skolininkų funkciją, o didžioji bankų pasyvų dalis yra skolinta. Be likvidumo funkcijos tenkinti paskolų paklausą ir/arba indėlininkų pageidavimą atsiimti depozitus, V. Vaškelaitis (2003) išskiria ir kitas likvidumo funkcijas. Taigi likvidumas:

- leidžia išvengti piktnaudžiavimo skolinimosi privilegija iš Lietuvos banko, kaip paskutinio likvidumo šaltinio - nesaikingas šio šaltinio lėšų naudojimas gali paskatinti CB sustiprinti kontrolę ir/arba sumažinti pasitikėjimą banku rinkoje;
- suteikia galimybę pigiau pritraukti naujų išteklių, esant mažesnei rizikai, nes kuo banko veikla rizikingesnė, tuo jam skolinama brangiau. Tai susiję su pasitikėjimu banku;
- padeda įtikinti rizikos vengiančią finansų rinką tuo, kad bankas yra saugus, todėl gali vykdyti savo įsipareigojimus.
- padeda bankui išvengti savo aktyvų pardavimo nepriimtinomis kainomis - palaikomas banko mokumas ilgą laikotarpį, jei bankas nelikvidžiuosius savo aktyvus naudoja efektyviai;
- suteikia bankui galimybę vykdyti prioritetinius kreditų teikimo įsipareigojimus - tai kliento ir banko tarpusavio santykių kompleksas.

Taip pat bankams likvidumas reikalingas kasdieniniams mokėjimams atlikti, išvengti galimos rizikos bei netikėtumų ir spekuliuoti, didinant pajamas ir pelną, t.y. laikyti grynuosius pinigus, turint tikslą juos investuoti po laukiamo palūkanų normų pakilimo.

1.2. Teisės aktų, reglamentuojančių likvidumo rizikos valdymą bankuose, analizė

LR Finansų įstaigų įstatymas (2002) pabrėžia, jog finansų įstaiga privalo būti visada pasirengusi vykdyti savo įsipareigojimus pagal pirmą kliento pareikalavimą, t.y. būti likvidi. Tam finansų įstaiga privalo derinti įgytų reikalavimų įvykdymo terminus ir dydžius su prisiimtų įsipareigojimų įvykdymo terminais ir dydžiais, atsižvelgdama į savo veiklos pobūdį, mastą, riziką bei Lietuvos banko nustatytus likvidumo reikalavimus. Kitaip tariant, finansų įstaiga, vykdydama savo veiklą, privalo tinkamai valdyti savo aktyvus ir pasyvus, siekdama optimalaus santykio tarp norimo gauti pelno, galimos patirti rizikos ir minimalių priežiūros institucijos nustatytų likvidumo reikalavimų.

Taigi finansų įstaiga, valdydama likvidumą, turi stengtis siekti optimalaus rezultato, nes visiškai išvengti rizikos yra neįmanoma, ją galima tik sumažinti. Dėl šios priežasties LR Bankų įstatymas (2004) nurodo, jog kiekvienas bankas privalo sudaryti atidėjinius, atsižvelgdamas į kiekvieno savo sandorio rizikingumą, kliento finansinę ir ekonominę būklę, prievolių vykdymą bei turimas užtikrinimo priemones ir kitas aplinkybes. LR Finansų įstaigų įstatymas (2002) išskiria *bendruosius* atidėjinius*,* kurie naudojami galimiems nuostoliams, susijusiems su tikėtina rizika padengti, ir *specialiuosius* atidėjinius, kurie gali būti skirti veiklos rizikai nustatyti bei įvertinti ir dėl rizikos patirtiems nuostoliams padengti, finansų įstaigos turto rinkos vertei nustatyti.

Taip pat reikalaujama finansų įstaigoms turėti rašytines likvidumo užtikrinimo taisykles, kurios smulkiai apibrėžtų likvidumo kontrolės bei valdymo procedūras. Banko privalomą turėti likvidumo rizikos valdymo politiką detalizuoja LB valdybos nutarimas Dėl vidaus kontrolės ir rizikos vertinimo (valdymo) organizavimo nuostatų (2008). Šios Nuostatos parengtos, atsižvelgus į Bazelio bankų priežiūros komiteto ir Europos bankų priežiūros institucijų komiteto (CEBS) išleistus dokumentus, todėl galima teigti, jog, Lietuvai įstojus į ES, siekiama unifikuoti likvidumo valdymo reikalavimus visose Europos šalyse. Taigi Nutarimas numato, jog, bankas, siekdamas veiksmingai valdyti likvidumo riziką, turi turėti tinkamą organizacinę struktūrą, užtikrinančią funkcijų atskyrimą, tinkamą vadovų informavimo sistemą bei veiksmingą vidaus kontrolės sistemą.

Bankas likvidumo rizikos valdymo politikoje turi nustatyti jo prisiimamos likvidumo rizikos lygį, vertinimo metodus, taikomus limitus, likvidumo rizikos stebėjimo ir kontrolės procesą, einamojo ir ilgalaikio likvidumo valdymo principus, skirtingų valiutų pozicijų likvidumo rizikos valdymą, atitinkamą finansinių priemonių naudojimą, atskirų turto rūšių likvidumo aprašymus, finansavimo šaltinių diversifikavimą bei likvidumo rizikos valdymo procedūras. Rekomenduojama, kad banke su likvidumo valdymu susijusios išlaidos būtų tinkamai paskirstytos tarp struktūrinių padalinių pagal likvidumo poreikį. Taip pat turi būti aiškiai apibrėžtas banko finansavimo, ištikus likvidumo krizei, procesas, jei šį finansavimą numatyta gauti iš globojančių (patronuojančių) bankų.

Taigi kredito įstaiga turi ne tik stebėti likvidumo pokyčius, juos identifikuoti, kontroliuoti, bet ir turėti aiškų planą, kaip anuliuoti patirtus nuostolius, ištikus likvidumo krizei. Taip pat reikia pabrėžti, jog svarbus ne tik trumpalaikis, bet ir ilgalaikis likvidumo valdymas.

Banke turi veikti aiški limitų bei kitų apribojimų nustatymo, stebėjimo ir kontrolės sistema bei procedūros, kad naudojami rodikliai būtų nuosekliai taikomi ir kitoje banko veikloje bei tinkamai apribotų riziką. LB valdybos nutarimas Dėl vidaus kontrolės ir rizikos vertinimo (valdymo) organizavimo nuostatų (2008) išskiria keletą limitų (žr. 1.5.2. skyrelį), kuriuos turi taikyti bankas, siekdamas valdyti likvidumo riziką. Šiuos limitus rekomenduojama analizuoti kiekvienai kredito įstaigai savo viduje, siekiant išvengti likvidumo problemų, tačiau, pagal LR Lietuvos banko įstatymą

(1994), pagrindinius kredito įstaigos veiklos riziką ribojančius normatyvus (žr. 1.5.1. skyrelį), jų dydžius ir skaičiavimo metodiką nustato priežiūros institucija - Lietuvos bankas.

Pagal LR Lietuvos banko įstatymą (1994), priežiūros institucija, vykdydama pinigų politiką, prižiūri Lietuvos banko išduotą licenciją turinčių kredito įstaigų veiklą. Tai gali būti iš kredito įstaigų gautos informacijos kaupimas, analizė, kredito įstaigų veiklos bei finansinės būklės vertinimas, atsižvelgiant į nustatytus kredito įstaigų veiklos riziką ribojančius normatyvus bei kitus reikalavimus.

LB valdybos nutarimas Dėl Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtintų pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų įgyvendinimo (2007) nustato, jog Lietuvos bankas privalo įsitikinti, ar bankai turi įdiegę likvidumo valdymo strategiją, kuri apima jų rizikos lygį, ar laikosi apdairios politikos, atlieka procedūras, kurios padeda identifikuoti, vertinti, stebėti ir valdyti likvidumo riziką, reikalauja, kad bankai turėtų likvidumo problemų kontrolės nenumatytais atvejais planus. Efektyvią bankų priežiūros sistemą privalo sudaryti du vienas kitą papildantys metodai: *dokumentinė* bankų priežiūra ir bankų *inspektavimas*. Dokumentinė priežiūra vykdoma pagal periodiškai bankų teikiamas ataskaitas, o bankų inspektavimo metu vieną kartą metuose tikrinama bankų veikla pačiuose bankuose. Atsižvelgdamas į pažangią užsienio šalių priežiūros institucijų praktiką, LB vykdo į rizikos rūšis sukoncentruoto inspektavimo metodiką. Pagal Lietuvos banko valdybos nutarimą Dėl bankų inspektavimo nuostatų patvirtinimo (2004), skiriamas *bendrasis* ir *tikslinis* kredito įstaigų inspektavimas. Atliekant bendrąjį inspektavimą, tikrinamas banko valdymas, vidaus kontrolė, taip pat, ar kredito, likvidumo, rinkos ir operacinės rizikų valdymo sistema yra veiksminga, o atliekant tikslinį - tikrinamas atskirų rizikos rūšių valdymas, tam tikros banko veiklos sritys. Inspektuojant bankus, daug dėmesio skiriama patikrinti, kaip bankai rengiasi įgyvendinti naujosios Kapitalo direktyvos nuostatas.

Efektyviam bankų rizikos valdymui didelę reikšmę turi Bazelio bankų priežiūros komiteto rengiami dokumentai, kurie teisiškai neprivalomi, tačiau skirti užtikrinti bendrus priežiūros pagrindus. Vykdant 2004 m. birželio 14 d. priimtus Bazelis II reikalavimus ir ES direktyvas, LB valdyba patvirtino nuo 2008 m. sausio 1 d. įsigaliojusias Kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrąsias nuostatas (2006) - bankai, apskaičiuodami kapitalo pakankamumą, turės įvertinti, kredito, rinkos ir operacinę rizikas. Kredito riziką bankai galės vertinti, naudodami standartinį ir vidinių reitingų metodą, kuris leidžia pačiam bankui įvertinti pagrindinius rizikos kintamuosius. Taigi nauja kapitalo pakankamumo vertinimo sistema pateikia lankstesnę, daugiau rizikų apimančią ir tikslesnius rizikų vertinimo būdus taikančią metodiką, o bankai turi galimybę savanoriškai mažinti veiklos rizikingumą. Naujosios nuostatos gali padėti bankams sėkmingiau valdyti likvidumo riziką, kadangi, skaičiuojant kapitalo pakankamumą, svarbu susikirstyti aktyvus pagal riziką, o skirstymas atskleidžia, kiek banko veikla yra rizikinga, nes likvidžiausias turtas yra tas, kuris priskiriamas prie mažiausios rizikos.

Lietuvos bankas, vykdydamas pinigų politiką, prisideda prie likvidumo reguliavimo Lietuvos bankų sistemoje. Pagal LB nutarimą Dėl Lietuvos banko pinigų politikos priemonių taikymo krypčių

(1999) ir pagal LR Lietuvos banko įstatymą (1994), skiriamos šios pinigų politikos priemonės: privalomųjų atsargų reikalavimai, nuolatinės sandorių su LB galimybės ir atvirosios rinkos operacijos.

Privalomųjų atsargų reikalavimai**.** Visiems Lietuvoje veikiantiems komerciniams bankams taikomi vienodi privalomųjų atsargų reikalavimai - ne mažiau kaip tam tikrą dalį jų apibrėžtų įsipareigojimų (išskyrus įsipareigojimus Lietuvos bankui ir kitoms kredito įstaigoms) turi dengti likvidus turtas. Lietuvos bankas ECB pavyzdžiu jau nuo 2002 m. taiko nulinę privalomųjų atsargų normą indėliams ir išleistiems skolos VP, kurių pradinis terminas yra ilgesnis kaip 2 m., taip pat atpirkimo sandoriams. Kitiems įsipareigojimams yra taikoma 4% privalomųjų atsargų norma. Mažėjanti sisteminė rizika šalies bankų sektoriuje paskatino LB sumažinti privalomųjų atsargų reikalavimų normą - iki tol koeficientas keitėsi du kartus: 2000 m. - nuo 10% iki 8%, o 2002 m. – iki 6%. Pasak autorių T. Garbaravičiaus ir R. Kuodžio (2002), tokį didelį atsargų normatyvą Lietuvoje nulėmė siekis garantuoti pakankamą bankų likvidumą ir atsiskaitymų vykdymą. Anot G. Kancerevyčiaus (2006), atsargų reikalavimų keitimas turi didžiulę įtaką ekonomikai ir pinigų pasiūlai - sumažintos privalomosios atsargos tampa papildomomis perteklinėmis atsargomis, kurias galima išskolinti, didinant pinigų pasiūlą ir smukdant palūkanų normas. Atsižvelgiant į ECB reikalavimus, nustatyta, kad visos privalomosios atsargos turi būti laikomos nacionaline valiuta – litais korespondentinėse sąskaitose Lietuvos banke ir vykdomos vidurkio metodu, kas, S. Šiaudinio (2000) teigimu, suteikia komerciniams bankams lankstesnio likvidumo valdymo galimybę ir realiai sumažina privalomųjų atsargų naštą. Privalomųjų atsargų laikymo laikotarpis yra nuo mėnesio 24 dienos iki kito mėnesio 23 dienos imtinai.

Pasak G. Kancerevyčiaus (2006), privalomųjų atsargų laikymas CB be kompensacijos sukeldavo bankų nepasitenkinimą, nes jie prarasdavo galimybę uždirbti palūkanas, tačiau nuo 2005 m. LB moka bankams atlyginimą už privalomųjų atsargų dalį. V. Valvonis (2003) privalomųjų atsargų privalumu laiko tai, jog, nustačius didesnę jų normą, finansinių neramumų metu CB gali sumažinti privalomųjų atsargų normą ir padidinti bankų likvidumą bei atsparumą sukrėtimams. Visgi S. Šiaudinis (2000) pabrėžia, kad privalomosios atsargos neapsaugo bankuose padėtų indėlių, nes pastarųjų paprastai yra keliolika kartų daugiau, taip pat jos deformuoja rinką, didindamos maržą tarp indėlių ir paskolų palūkanų normų, nes paprastai CB nevisiškai kompensuoja bankams šių atsargų laikymo sąnaudas. Visa tai mažina komercinių bankų konkurencingumą prieš kitas finansų įstaigas (pvz., investicijų fondus). T. Garbaravičiaus (2004) teigimu, vieno ar kelių didžiųjų bankų likvidumo svyravimai gali sutrikdyti bankų atsargų rinkos pusiausvyrą, be to, dėl nemažų bazinės valiutos keitimo Lietuvos banke komisinių, brangu trumpam laikui išsikeisti bazinę valiutą ir po kelių dienų ją atpirkti. Todėl bankai atsargumo sumetimais linkę turėti tam tikrą atsargų perteklių.

Lietuvos bankas, siekdamas palengvinti bankams likvidumo valdymą, LB valdybos nutarimu Dėl duomenų apie bankų sistemos likvidumo būklę skelbimo (2004), savo svetainėje pradėjo skelbti

informaciją apie privalomąsias atsargas, todėl, turėdami išsamesnės informacijos, istorinius duomenis ir atsargų prognozę, bankai gali lengviau analizuoti savo ir visos bankų sistemos likvidumo situaciją.

Nuolatinės sandorių su Lietuvos banku galimybės. Tai LB iš anksto nustatytomis sąlygomis bankų sistemai suteiktos galimybės pastarųjų iniciatyva pasinaudoti bazinės valiutos keitimo operacijomis, vienos nakties atpirkimo sandoriais, likvidumo paskolomis už užstatą bei tiesioginiais atpirkimo sandoriais. Skolinimosi galimybės yra kaip papildoma atspara bankų sistemai likvidumo svyravimo atvejais, o skolinimo - laikinam likvidumo pertekliui absorbuoti. Valiutų pirkimo/pardavimo apimtys per tam tikrą laikotarpį tiesiogiai priklauso nuo bankų sistemos atsargų litais autonominių veiksnių, taip pat nuo privalomųjų atsargų ir jų pertekliaus pasikeitimo. Taip pat LB mokiems, tačiau turintiems laikinų likvidumo problemų, komerciniams bankams gali naudoti vienos nakties atpirkimo sandorius, įkeičiant tinkamus skolos VP. Taip siekiama užtikrinti nenutrūkstamus tarpbankinius atsiskaitymus. Lietuvos bankas taip pat gali teikti likvidumo paskolas arba sudaryti su jais tiesioginius Vyriausybės VP atpirkimo sandorius. Paskolos gali būti suteikiamos tik konkrečiais atvejais: kai bankų klientai praranda pasitikėjimą bankais arba nacionalinės valiutos kurso stabilumu ir pradeda masiškai atsiimti pinigus iš bankų, kai bankas dėl išorinių veiksnių turi rimtų likvidumo problemų, tačiau yra mokus, kai banko aktyvų ir pasyvų struktūra pagal terminus nerodo likvidumo krizės požymių, tačiau banko klientai pradeda atsiiminėti pinigus iš banko. Paskolos užtikrinamos įkeičiant skolinius įsipareigojimus ir nekilnojamąjį turtą, taip pat gali būti užtikrinamos valstybės garantija ar kredito įstaigos laidavimu ar garantija. M. Leika (2008) teigia, kad LB vykdoma pinigų politika yra viena svarbiausių atskiros finansinės institucijos veiklos ir visos finansų sistemos stabilumo užtikrinimo priemonių, tačiau, vykdant šią funkciją, kyla moralinės rizikos problema: kredito įstaiga, būdama užtikrinta, kad CB kritiniu atveju suteiks likvidumo pagalbą, gali imtis pernelyg rizikingos kreditavimo politikos. Šią moralinę riziką mažina likvidumo paskolų apimties apribojimai, tačiau tai vėlgi gali sukelti interesų nesuderinamumo tarp bankų problemą - bankas, tikėdamasis sulaukti užsienio bankų pagalbos, gali prisiimti didesnę riziką. Be to, smulkieji bankai negali konkuruoti su užsienio bankais dėl mažesnę riziką keliančių klientų, todėl yra priversti teikti rizikingesnes paskolas už didesnes palūkanų normas. Todėl, siekiant sumažinti moralinės rizikos problemą, daugelyje šalių nėra nustatomi aiškūs kriterijai, kada CB turi suteikti likvidumo paskolą, ir taip didinamas neapibrėžtumas. Moralinės rizikos problemą iš dalies padėtų išspręsti likvidumo trūkumo atvejų skirstymas į rinkos ydų atvejus, kai reikalingas CB įsikišimas, ir „natūralios atrankos“ atvejus, kai likvidumo trūkumas susidaro dėl tam tikrų kredito įstaigos veiklos ypatumų.

V. Valvonio teigimu (2003) dėl to, kad valiutų valdyba yra įpareigota išlaikyti fiksuotą valiutos kursą bei užtikrinti pakankamą nacionalinės valiutos padengimą užsienio rezervais, LB paskutinio likvidumo šaltinio funkcija bei pinigų politika yra labai ribotos. VVM įteisinimas reiškia, kad aukščiausiai visų tikslų iškeliamas fiksuoto valiutos kurso išsaugojimas, o ūkio sureguliavimo procesai

vyks per palūkanų normas. Taigi jei šalyje ekonominė situacija labai nestabili, o VVM padeda pasiekti tokį stabilumą, tai turi teigiamos įtakos bankų veiklai, o kartu ir jų saugumui, tačiau pasiekus ekonominį stabilumą šalyje, bankų veiklos saugumo užtikrinimas tampa sunkesnis, nei nesant valiutų valdybos. Be to ir pats bankų stiprumas, saugumas turi nemažos įtakos valiutų valdybos sėkmei.

Atvirosios rinkos operacijos (ARO). Jų svarbą lėmė finansų rinkų plėtra ir globalizacija, atvėrusi komerciniams bankams didesnes likvidumo valdymo galimybes, kurios mažina privalomųjų atsargų svarbą ir poreikį naudotis nuolatinėmis sandorių su LB galimybėmis. ARO – tai Lietuvos banko iniciatyva vykdomas pinigų išleidimas į vidaus pinigų rinką arba išėmimas iš jos, atsižvelgiant į bendrą finansų rinkos padėtį, o ne pavienių komercinių bankų padėtį, bankams vienodomis sąlygomis konkuruojant tarpusavyje dėl atitinkamų sandorių sudarymo su LB. Ši pinigų politikos priemonė didina bankų sistemos likvidumą (atpirkimo sandorių aukcionai, kai Lietuvos bankas perka iš bankų VVP) arba mažina jį (terminuotųjų indėlių aukcionai bei atpirkimo sandorių aukcionai, kai LB parduoda VP). Ribotinų ilgesnio termino likvidumo svyravimų atvejais Lietuvos bankui gali būti tikslinga atlikti skolos VP pirkimo arba pardavimo antrinėje rinkoje operacijas bei išleisti savo VP. S. Šiaudinio (2000) teigimu, Lietuvos banko ARO nevykdomos, jeigu rinka pati veikia pakankamai veiksmingai arba CB pasyvumas skatina ją taip veikti. ARO vykdomos rinkos kainodaros principu, tuo tarpu privalomųjų atsargų reikalavimai ir nuolatinių galimybių politika yra daugiau administracinio pobūdžio ir mažiau lankstūs. Kaip pažymėjo Lietuvos banko patarėjas R. Kopcke (2000), valiutų valdybos sąlygomis ribotų ARO poreikis greitai mažėja, komerciniams bankams užmezgant glaudžius ryšius su užsienio finansų institucijomis ir įgaliojant jas valdyti savo atsargas.

Apibendrinant, galima teigti, jog teisės aktai, reglamentuojantys komercinių bankų veiklą, didelį dėmesį skiria rizikos valdymui ir siekia bankų veiklą suderinti su Europos Sąjungos reikalavimais bei siūlymais tam, kad rizikos valdymas būtų unifikuotas. Bankas, norėdamas valdyti riziką, privalo turėti nusistatęs rizikos valdymo politiką, reguliuoti limitus ir numatyti veiksmus išaugusios rizikos atveju. Komercinių bankų likvidumo rizika yra valdoma tiek banko viduje, tiek ir naudojantis Lietuvos banko vykdoma pinigų politika, tačiau Letuvos bankas skatina komercinius bankus likvidumo problemas visų pirma spręsti savo jėgomis arba naudojantis rinka.

1.3. Likvidumo valdymo komerciniuose bankuose principai

Tradiciškai daugelis bankų anksčiau į rizikos valdymą žiūrėjo kaip į specializuotą ir atskirą veiklą, tačiau naujasis požiūris grindžiamas tuo, kad visų lygių vadovai ir darbuotojai jaučia rizikos valdymą ir yra įtraukiami į jį. G. Vasarevičienė (žr. 1 lent.) išskiria pagrindinius požiūrio į rizikos valdymą transformavimosi aspektus:

1 lentelė. Senasis ir naujasis požiūriai į rizikos valdymą

SENOJI PARADIGMA	NAUJOJI PARADIGMA
Fragmentas – padalinys valdo riziką savarankiškai, pirmiausia įtraukiami iždas, apskaita ir vidaus auditas.	Integruotas – rizikos valdymas koordinuojamas su aukštesnio lygio priežiūra, kiekvienas banke rizikos valdymą suvokia kaip dalį savo funkcijų.
Ad hoc (specialus) – rizika valdoma tada, kai vadovai mano, kad to reikia.	Tęstinis – visas rizikos valdymo procesas yra nuolatinis.
Siauras – draustina rizika ir finansinė rizika.	Platus – svarstomos visos verslo rizikos ir galimybės.

Šaltinis: Vasarevičienė, 2009, p. 56

Taigi naujas požiūris į rizikos valdymą – tai integruotas, strateginis verslo ar visos įmonės rizikos valdymas, apimantis vidines ir išorines rizikas, kurios gali sutrukdyti įmonei pasiekti savo tikslų. Toliau darbe aptariami bendrieji likvidumo valdymo principai.

1.3.1. Likvidumo valdymo bendrieji principai

G. Kancerevyčius (2006) išskiria svarbiausius rizikos valdymo principus. Jo teigimu, prisiimti riziką yra būtina, norint uždirbti, tačiau per daug griežtas rizikos ribojimas lemia verslo vangumą, o laisvas - per didelius nuostolius, todėl rizikos valdymas turi būti lankstus. Taip pat rizika turi būti valdoma sistemingai visos organizacijos mąstu.

Likvidumo valdymas D. Ivaškevičiaus ir A. Sakalo (1997) yra suprantamas kaip pritrauktų lėšų investavimas ar paskirstymas, siekiant maksimalaus pelno, esant tam tikram leistinos rizikos laipsniui. Tačiau bankai privalo paskirstyti savo lėšas taip, kad nebūtų nusižengta įstatymams, numatantiems banko aktyvų investavimo būdus ir tvarką arba apribojantiems banko lėšų panaudojimą aktyvų operacijoms. Taip pat bankas turi vykdyti savo įsipareigojimus patenkinti kreditų paklausą ir iš to uždirbti pelno, o komercinio banko akcininkai tikisi tokios pelno normos, kuri atitiktų investicijų riziką ir savo dydžiu būtų palyginama su pelnu, kurį būtų galima gauti iš atitinkamų investicijų kitur.

Lietuvos bankas, atsižvelgdamas į likvidumo rizikos valdymo ypatumus, siūlo Lietuvoje skirti dvi pagrindines bankų grupes:

1) ***Patronuojančių užsienio bankų grupių dukteriniai bankai ir filialai***. Jie sudaro didžiąją bankų sistemos dalį ir turi santykinai lengvai prieinamą finansavimo šaltinį iš kitų patronuojančių užsienio bankų grupės.
2) ***Vietos kapitalo bankai.*** Šios grupės bankai neturi lengvai prieinamo išorinio finansavimo šaltinio, todėl siūlo didesnes indėlių palūkanų normas, siekdami pritraukti daugiau nebankinio sektoriaus lėšų, ir aktyviau skolinasi tarpbankinėje rinkoje, nors jų skolinimosi galimybes riboja skolinančiųjų nustatyti limitai. Kai kurie jų taip pat skolinasi, išleisdami skolos VP vidaus ir užsienio rinkose. Taigi šių bankų likvidumo būklė labiau priklausoma nuo vidaus rinkos pokyčių ir likvidumo situacijos šalies VP ir tarpbankinėje rinkoje.

K. Ramono (2002) teigimu, nors užsienio investuotojų dominavimas yra teigiamas reiškinys, tačiau tai neturėtų būti pagrindas nusiraminti rinkos dalyviams dėl pirmos grupės bankų veiklos saugumo. Kaip tik pastarųjų priežiūrai turi būti skirta dar daugiau dėmesio, nes jų likvidumo situacija daugiausia priklauso nuo juos patronuojančių bankų likvidumo būklės, o rizika valdoma centralizuotai, vertinant visos grupės mastu. Tuo tarpu vietiniai bankai turi daugiau likvidžių lėšų (VVP), o jų likvidumo rodikliai paprastai yra geresni negu kredito įstaigų, turinčių patronuojančius bankus.

Šalies bankų likvidumo lygis bei likvidumo rizikos vertinimas priklauso ir nuo *vidinių*, ir nuo *išorinių* veiksnių. Vidinius veiksnius sąlygoja banko įsipareigojimai kreditoriams ir indėlininkams bei operacinė veikla, o išorinė likvidumo rizika labiausia susijusi su banko vertinimu įvairiose rinkose. Be to, visus bankus veikia ekonomikos klimato pokyčiai.

Likvidumui valdyti yra naudojami įvairūs terminai. V. Vaškelaitis (2003) ir G. Kancerevyčius (2006) išskiria du likvidumo valdymo terminus:

- *operatyvinis* likvidumo valdymas apsiriboja laikotarpiu nuo 1 dienos iki 3 mėn. Mėnesio terminas naudojamas kaip atsargų skaičiavimo laikotarpio matas, o 3 mėnesiai traktuojami kaip kritinis laikas išgyvenimui likvidumo krizės atveju.
- *strateginis* likvidumo valdymas apsiriboja iki 1 metų terminu, kas atitinka biudžeto planavimo laikotarpį, ir yra pagrįstas 1 metų laikotarpio banko faktiniais ir prognozuojamais pinigų srautais, įvertinant jų dinamiką statistiškai bei ekonomiškai pagrįstomis prielaidomis.

Operatyvinį likvidumo valdymą beveik visais atvejais atlieka banko Iždo padalinys, kuris siekia patenkinti kasdieninį kreditorių lėšų poreikį bei užtikrinti privalomųjų atsargų LB sukaupimą, o strateginiu valdymu užsiima aktyvų-pasyvų valdymo padalinys. Šie padaliniai atsako už centralizuotą likvidumo valdymą, o filialai - už grynųjų pinigų likučių nustatytų limitų laikymąsi filialuose.

F. Jasevičienė ir kt. (2000), V. Vaškelaitis (2003), G. Vasarevičienė (2009) teigia, jog visų lygių likvidumo rizikos valdymas atliekamas stebint, analizuojant ir prognozuojant banko bei visos rinkos likvidumo padėtį, nustatant ir kontroliuojant vidinius likvidumo rizikos limitus, kontroliuojant Lietuvos banko nustatyto likvidumo normatyvo laikymąsi, atliekant kapitalo, pinigų rinkos, valiutų prekybos orperacijas. Taip pat, kuo išsamesnis ir tikslesnis yra pinigų srautų prognozavimas, tuo geriau ir tiksliau galima valdyti likvidumą. Likvidumo rizikos indikatoriai, pagrįsti pinigų srautų skaičiavimais, yra beveik vienodai naudojami visų bankų – tai įvairių likvidumo spragų skaičiavimas, lėšų išplaukų prognozavimas ir pan. Taip pat, kai kuris ilgalaikis turtas gali būti panaudotas papildomam likvidumui gauti per gana trumpą laikotarpį - vyriausybių skolos VP dėl didelio saugumo ir išplėtotų antrinių rinkų yra palyginti nesunkiai parduodami. Ir priešingai, dalis pritrauktų trumpalaikių įsipareigojimų yra naudojami investicijoms į ilgalaikį turtą - nefinansinių klientų indėliai, nepaisant jų trumpo termino, paprastai pagal apimtį banke kinta mažai ir yra gana pastovus bankų veiklos finansavimo šaltinis.

Bankas valdo likvidumo riziką ir planuoja pinigų srautus pagal du veiklos scenarijus: normalios veiklos sąlygomis ir esant sisteminės likvidumo rizikos požymiams, kuomet banko likvidumo rizika įvertinama pagal sisteminės likvidumo krizės scenarijų ir bankas imasi veiksmų.

I. Mačerinskienės ir L. Ivaškevičiūtės (2000) teigimu, bankas, kuris efektyviai valdo likvidumą, viena vertus, palengvina paskolų priežiūrą ir kredituojamų ūkio subjektų veiklos kontrolę, nes dažnai kredituojami tik tie klientai, kurių kreditingumu neabejojama, tačiau, kita vertus, siekiant užtikrinti banko likvidumą, paskolų monitoringas turi būti atliekamas ypač atsakingai, kad būtų teisingai prognozuojami ir paskirstomi banko piniginiai srautai.

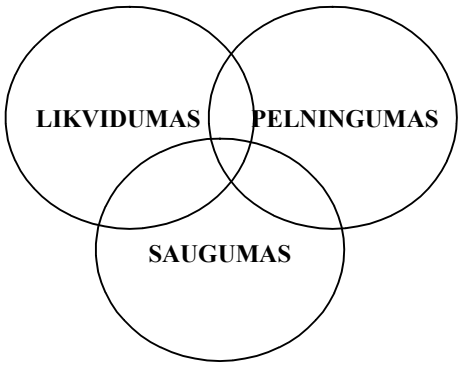
Didžiąją banko pritrauktų lėšų dalį sudaro tokios lėšos, kurias reikia grąžinti pagal pirmą kliento pareikalavimą arba esant gana trumpam išankstinio įspėjimo terminui. Paprastai neterminuoti indėliai yra išmokami tuoj pat, kai pareikalauja indėlininkas, o terminuoti grąžinami klientui pareikalavus, nors sutartyse gali būti numatyti apribojimai. Todėl G. Vasarevičienės (2009) manymu, terminuotųjų indėlių procese didžiausia rizika yra indėlio atsiėmimas anksčiau laiko. Vadinasi, atitinkami kliento veiksmai daro poveikį banko likvidumo rizikos valdymui. Pagal LR teisės aktus, bankai negali neleisti klientams atsiimti indėlių anksčiau jų termino pabaigos, todėl bankai šią riziką prisiima ir ją valdo, vertindami indėlių sumažėjimo tikimybę, prognozuodami galimas prarasti lėšas.

Pasak G. Kancerevyčiaus (2006), kai banko likvidžių priemonių poreikiai yra neatidėliotini, bankas turi įvertinti galimybę skolintis tarpbankinėje rinkoje ar šalies CB, tačiau tai priklauso nuo lėšų poreikio dydžio ir skubumo, santykinio rinkos likvidumo, investuotojų ir rinkos nuomonės apie finansinės institucijos patikimumą. Jei bankas staiga ima rinkoje skolintis žymiai daugiau, rinkai kyla įtarimas, kad bankas turi problemų, todėl lėšos jam pabrangsta ar nebeskolinamos. Apskritai bankas turėtų riboti didelius skolinimus, nes tai padidina likvidumo riziką, o kaip alternatyvą, G. Kancerevyčius (2006), A. Sakalas ir D. Ivaškevičius (1997) siūlo investuoti lėšas į aukštesnių palūkanų paskolas ar VP. Pavyzdžiui, Vyriausybės VP, nors ir duoda mažiau pajamų, tačiau yra labai likvidūs bei susiję su maža rizika. Be to, labai maža rinkos palūkanų normos svyravimo tikimybė.

1.3.2. Pelningumo, likvidumo ir saugumo suderinamumo principai

Bankininkystė yra rizikos valdymo verslas, siekiant identifikuoti, įvertinti, stebėti bei kontroliuoti visas patiriamas rizikas. G. Kancerevyčius (2006) pabrėžia, jog strateginis rizikos valdymo tikslas - užtikrinti, kad verslo plėtros planai atitiktų ilgalaikį planuojamą pelningumą ir rizikos priimtinumą arba, kitaip tariant, rizikos verslas – tai pelno maksimizavimo ir rizikos minimizavimo procesas akcininkų nustatytuose rizikos priimtinumo rėmuose.

S. Tarailos (2001) teigimu, ypač didelį dėmesį, formuojant strategiją, bankas turi skirti paskolų portfelio valdymui, kuris turi suderinti tris pagrindinius tikslus: ***pelningumą***, ***likvidumą*** ir ***saugumą*** (žr. 2 pav.). Šios pasirinktos strategijos realizavimas - svarbiausia banko kreditavimo politikos dalis.

Šaltinis: Mačerinskienė, Ivaškevičiūtė, 2000, p. 42

2 pav. **Likvidumo, pelningumo ir saugumo principų modelis**

Taigi vienas iš labiausiai siekiamų banko tikslų – *pelninga* veikla. Anot autorių I. Mačerinskienės ir L. Ivaškevičiūtės (2000), kreditavimo paslaugos yra viena iš pelningiausių, tačiau ir rizikingiausių banko veiklos sričių. Teikdamas paskolas, bankas nustato palūkanų normą, kurios bazę sudaro skolinamų lėšų kaina, administracinės išlaidos, nuostolių rezervas ir pelno marža, kuri ir yra banko uždirbtas grynasis pelnas. Banko pelningumo valdymas numato komercinių bankų pajamų ir išlaidų, pritrauktų lėšų, sąnaudų ir kreditavimo bei investicijų pajamų, finansinio rezultato stabilumo laidavimo, nuostolių rizikos kontrolę. Taip pat ypatingas dėmesys yra skiriamas abejotinų ir nuostolingų operacijų analizei.

Tačiau bankų veikla nėra tokia paprasta. Pasak autorių G. Kancerevyčiaus (2006), I. Mačerinskienės, L. Ivaškevičiūtės (2000), A. Lileikienės ir J. Martinkienės (2004), visų šių tikslų – *likvidumo*, *pelningumo* ir *saugumo* - pasiekti tuo pačiu metu neįmanoma, todėl susidaro konfliktinė situacija. Taip yra todėl, kad banko likvidumas ir jo pelningumas yra atvirkščiai proporcingi dydžiai - kuo didesnis likvidumas, tuo mažesnis banko pelningumas, ir atvirkščiai. Taigi svarbiausia yra suprasti, kad neįmanoma padidinti pelno ir sumažinti rizikos vienu metu, todėl, siekdamas trijų pagrindinių principų, komercinis bankas turi priimti prieštaringus sprendimus:

- norėdamas pasiekti aukštą ***pelningumą***, bankas privalo maksimizuoti ilgalaikių paskolų kiekį (aukštesnės palūkanos);
- norėdamas palaikyti ***likvidumą***, bankas privalo maksimizuoti trumpalaikių paskolų kiekį;
- norėdamas užtikrinti ***saugumą***, bankas privalo būti selektyvus, rinkdamasis klientus.

Nors banko didesnio pelningumo siekimas remiasi ekonomiškumo principu, tačiau, anot D. Ivaškevičiaus ir A. Sakalo (1997), esama ir tam tikrų finansinių apribojimų. Pasak autorių, tarp įdėjimų ir finansų turi būti išlaikyta pusiausvyra, kuri pasiekiama, kai kiekvienam įdėjimui yra reikalingi finansiniai ištekliai. Tačiau tokia proporcija kartais gali būti ne visiškai išlaikoma, todėl tobula ekonominė pusiausvyra nėra dažnas reiškinys. Bankas paprastai disponuoja savu ir skolintu kapitalu, o finansinė pusiausvyra yra glaudžiai susijusi su banko saugumu, todėl savininkai turi ne tik kiekvienu

momentu užtikrinti banko pelningumą, bet ir garantuoti jo saugumą. Taigi išskiriami du finansinės pusiausvyros komponentai – tai pelno siekimas, lemiantis investavimo motyvą (reikia) ir likvidumas, išreiškiantis saugumo poreikį (galima).

A. Lileikienė (2008) akcentuoja, kad daugeliu atvejų komercinių bankų veiklos harmonizacija, siekiant suderinti pelningumą, likvidumą ir saugumą, labiausiai priklauso nuo pasirinktos banko aktyvų ir pasyvų valdymo strategijos, atsižvelgiant į makroekonominių pokyčių ir finansų rinkos svyravimus. Pagrindinė likvidumo valdymo užduotis – suformuoti tokią strategiją ir taktiką, kad veiklos rezultatai būtų geriausi, o pelno ir rizikos santykis būtų optimalus, todėl A. Lileikienės, J. Martinkienės (2004), I. Mačerinskienės I. ir L. Ivaškevičiūtės (2000) teigimu, tokioje situacijoje komerciniai bankai turi tiksliai apibrėžti, kuriam vienam iš šių principų atiduoda pirmenybę, nes nuo šio pasirinkimo priklauso banko veiklos rezultatai.

Apibendrinant galima sakyti, kad sprendimai, susiję su likvidumo rizikos valdymu, bankuose priimami priklausomai nuo to, ar bankas turi patronuojančią instituciją, ar yra vietinio kapitalo įmonė. Tačiau bet kuriuo atveju likvidumo rizika turi būti valdoma sistemingai, stebint banko bei rinkos likvidumos situaciją, nustatant rizikos valdymo limitus bei kontroliuojant pinigų srautus. Pagrindinis banko uždavinys – maksimizuoti pelną ir minimizuoti riziką, derinant savo veikloje pelningumą, likvidumą ir saugumą. Kadangi neįmanoma šių trijų veiksnių pasiekti vienu metu, tai bankas turi surasti optimalų variantą, o tai priklauso nuo pasirinktos aktyvų-pasyvų valdymo strategijos, kurios aptariamos tolimesniuose skyreliuose.

1.4. Likvidumo valdymas banko aktyvų ir pasyvų valdymo kontekste

Banko aktyvai, priklausomai nuo to, kaip greitai juos galima paversti pinigais, skirstomi į likvidžius ir nelikvidžius, todėl balansas laikomas likvidžiu tuo atveju, jei bankas turi galimybę greitai paversti aktyvus piniginėmis lėšomis ir laiku įvykdyti savo pasyvinius įsipareigojimus. Banko pasyvai susideda iš skolinto ir nuosavo kapitalo. Atlikdami lėšų paskirstymo ekonomikoje funkciją, bankai susiduria su likvidumo rizika, atsirandančia dėl nevienodų turto ir įsipareigojimų terminų, kadangi bankai paprastai savo sąskaitas valdo taip, kad dar negauta suma jau tampa paskolinta kitam, siekiant laikyti minimalias atsargas. Bankų turtas, kurio didžiąją dalį sudaro paskolų portfelis, paparastai yra gerokai ilgesnio termino negu prisiimti įsipareigojimai. Taigi bankų likvidumui užtikrinti reikia suderinti aktyvines ir pasyvines operacijas, nagrinėti jas kaip vieną visumą, ir rasti tinkamą balansą tarp trijų kintamųjų: ekonominės kapitalo vertės išsaugojimo, pelningumo ir likvidumo.

1.4.1. Aktyvų ir pasyvų valdymo strategijos

Būtina pažymėti, kad komerciniai bankai ne visuomet aktyvų ir pasyvų valdymą nagrinėdavo kaip vientisą visumą - kreditai buvo išduodami trumpalaikiai arba išduodami terminui, lygiam klientų

sezoniniam vartojimui. Papildomų likvidžių lėšų poreikį bankai tenkindavo, saugodami pakankamą kiekį Vyriausybės VP arba kitų greitai realizuojančių aktyvų. Taigi aktyvų valdymo strategija rėmėsi tuo, kad didžiąją dalį likvidžių aktyvų bankas dengdavo galimybe konvertuoti grynaisiais aktyvais.

Aktyvų ir pasyvų valdymo problemos esmė yra ta, kad pagrindinis komercinio banko aktyvas – kreditai – ne visuomet gali būti likvidūs, ypač jei šalies ekonomika apimta gilios krizės. Tokiomis sąlygomis iškyla būtinybė restruktūrizuoti kai kuriuos kreditus ir ieškoti naujų fondų formavimo šaltinių, kuriuos galima būtų panaudoti. Aktyvų - pasyvų valdymo strategijos atsiradimą mokslininkai vertina įvairiai. Mokslininkų Д. С. Кидуел, ir kt. (2000) nuomone, ši strategija yra kaip priemonė, kurią valdo bankas, realizuodamas tokius veiksnius kaip likvidumas ir pelningumas.

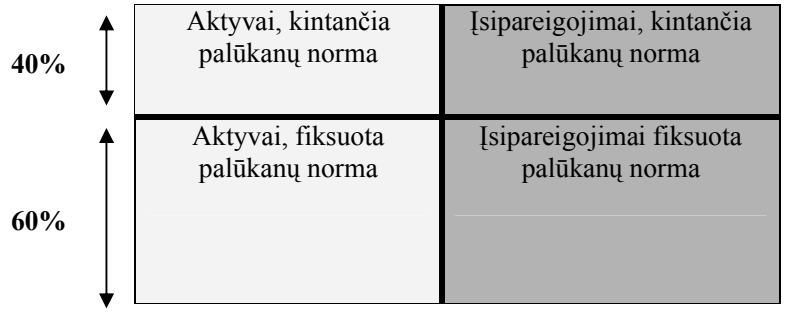
Ruškys G. (2001) išskiria šaltinius, kuriuos būtina panaudoti, formuojant aktyvų ir pasyvų valdymo strategijas: tie, kurie *minimizuoja pritrauktų lėšų kaštus* (tai palieka bankui galimybę paskirstyti naujas lėšas, kad didintų pelną ir kapitalą) ir tie, kurie *suteikia galimybę pasiekti fondų stabilumą* - proporciją tarp depozitų dydžio, skolinių įsipareigojimų ir kapitalo (tam, kad bankas galėtų turėti pelningų aktyvų, nukreiptų į investicijas ilgesniam laikui su didesne rizika).

Fondų valdymo strategijos, kuri šiuo metu vyrauja bankų veikloje, sukūrimą lėmė pasyvų valdymo metodų tobulinimas ir vystymas, veiklos nuolatinis rizikos didėjimas ir besikeičianti palūkanų norma. A. Lileikienės ir J. Martinkienės (2004) teigimu, tai pakankamai subalansuotas požiūris į aktyvų ir pasyvų valdymą, kuriam keliami šie pagrindiniai uždaviniai:

- kad pasiektų ilgalaikių ir trumpalaikių banko tikslų, vadovai maksimaliai privalo kontroliuoti ir aktyvų, ir pasyvų dydį, struktūrą, pelningumą ir kaštus;
- aktyvų valdymo kontrolė turi būti sukoordinuota su pasyvų valdymo kontrole tokiu būdu, kad aktyvų ir pasyvų valdymas būtų nusakomas kaip bendra vidinė sistema ir tai leistų maksimaliai išlyginti skirtumą tarp banko aktyvų pajamų ir daromų pritrauktų lėšų kaštų;
- banko aktyvų ir pasyvų valdymo strategija turi būti nukreipta ta linkme, kad maksimizuotų gaunamas banko pajamas ir minimizuotų banko paslaugų kainą tiek pasyvuose, tiek ir aktyvuose.

Pasak užsienio mokslininkų Р. Л. Миллер, Д. Бан-Хуз (2000), З. Бор, В. В. Пяменко (1997) šiuo metu yra sukurtos trys aktyvų ir pasyvų valdymo strategijos: *nulinio skirtumo strategija bei teigiamo ir neigiamo skirtumo strategijos.* Kiekviena jų yra grindžiama aktyvų ir pasyvų skirtumų supratimu - skirtumas tarp aktyvų ir įsipareigojimų kintančiomis palūkanomis. Tai atspindi komercinių bankų palūkanų skirtumą gaunant grynąsias pajamas ir tuo pačiu jas palyginant su rinkoje esančiomis palūkanomis.

NULINIO SKIRTUMO STRATEGIJA. Ši strategija atskleidžia banko pajamų, gaunamų tarp kintamų ir fiksuotų palūkanų aktyvų ir pasyvų valdyme, *nulinį skirtumą* (žr. 3 pav.). Komercinis bankas, laikydamasis nulinio skirtumo strategijos, stengiasi išlyginti lyginamąjį svorį tarp bendrų banko aktyvų ir juos palyginti su aktyvais, turinčiais kintančias palūkanas.

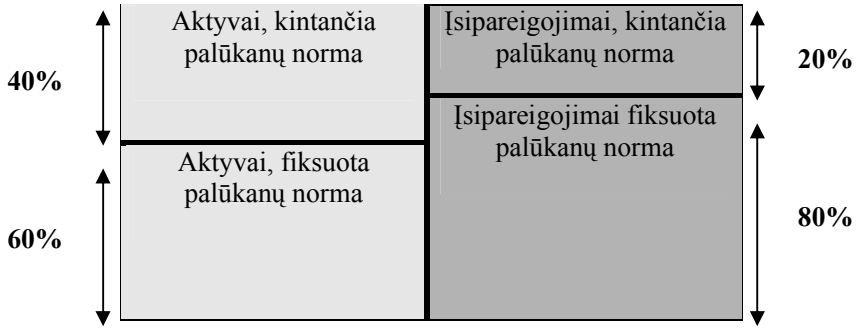
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Р. Л. Миллер, Д. Бан-Хуз, 2000, p. 218

3 pav. **Aktyvų ir pasyvų nulinio skirtumo strategija**

Pavyzdžiui, jei 40% banko aktyvų priklauso aktyvams su kintančia palūkanų norma, tuomet 40% banko pasyvų priskiriama įsipareigojimams su kintančia palūkanų norma. Ši strategija leidžia minimizuoti procentinę riziką, nes procentinės palūkanos suteiktiems kreditams paprastai turi tendenciją keistis, ji gali mažėti arba didėti, atsižvelgiant į depozitų palūkanų normos pokyčius. Tai leidžia minimizuoti pajamų pokyčius visame planavimo etape. Banko marža pastovi tam tikrą periodą, kuris turėtų sutapti su banko dalykiniu aktyvumo ciklu.

Jeigu palūkanų norma išaugs, tuomet komercinio banko pritraukta kapitalo vertė pakils, ir tada komerciniai bankai suteiks kreditus padidėjusiomis palūkanomis. Kol suteiktų kreditų palūkanų normos skirtumas bus pastovus, lyginant su depozitų palūkanomis tam tikru periodu, komercinio banko pelnas taip pat nesikeis. Iš kitos pusės, jeigu skirtumas tarp aktyvų ir įsipareigojimų su kintančia palūkanų norma lygus 0, tai ir lyginamasis svoris bendrų aktyvų su fiksuota palūkanų norma bus lygus su banko pasyvų, turinčių fiksuotą palūkanų normą. Taigi, jeigu bendras palūkanų normos lygis išauga, tai aktyvų su fiksuota palūkanų norma einamoji kaina kris. Kaina taip pat kris ir įsipareigojimų su fiksuota palūkanų norma. Jeigu paskolų palūkanų kritimo ir depozitų palūkanų mažėjimo tendencija yra pastovi, tai tokie pokyčiai nepažeidžia palūkanų normos pusiausvyros finansų rinkoje.

TEIGIAMO SKIRTUMO STRATEGIJA. Komercinis bankas, vadovaudamasis šia strategija (žr. 4 pav.), skiria kur kas didesnį dėmesį lyginamajam svoriui aktyvų su kintančia palūkanų norma lygiui, nei pusiausvyrai įsipareigojimams su kintančia palūkanų norma.

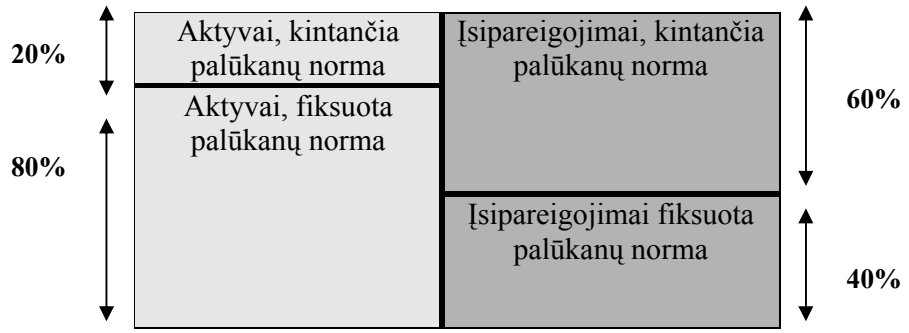

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Р. Л. Миллер, Д. Бан-Хуз, 2000, p. 218

4 pav. **Aktyvų ir pasyvų teigiamo skirtumo strategija**

Pavyzdžiui, jei 40% pasyvų priklauso aktyvams su kintančia palūkanų norma, tai tada tik 20% yra pasyvų, turinčių kintančias palūkanas. Teigiamas skirtumas suprantamas kaip aktyvų su fiksuota palūkanų norma dalis, kuri atneša pajamas. Ji bus mažesnė, negu įsipareigojimai su fiksuota palūkanų norma bendroje pasyvų sumoje. Rezultatas – banko bendrosios pajamos, gautos už kreditus, sumažės, kaip mažės ir kaštai (išlaidos už depozitus procentams išmokėti). Tačiau, kadangi egzistuoja teigiamas skirtumas tarp aktyvų ir pasyvų, tai bendros banko pajamos sumažėja labiau nei kaštai, dėl ko sumažėja ir banko pelnas. Jeigu nukritus palūkanų normai rinkoje, aktyvų einamoji vertė su fiksuota palūkanų norma pakyla — taip pat pakyla įsipareigojimų einamoji vertė su fiksuota palūkanų norma. Nors bankas prisilaiko aktyvų ir pasyvų teigiamo skirtumo valdymo strategijos, grynoji banko vertė sumažėja, todėl ši strategija pasirenkama tuomet, kai yra dideli ekonomikos svyravimai, veikiantys padėtį finansų rinkose, dėl ko greitai keičiasi palūkanų normos. Paprastai, esant tokiai situacijai, banko pajamos gaunamos iš diversifikuotos veiklos.

NEIGIAMO SKIRTUMOS STRATEGIJA. Laikantis šios strategijos (žr. 5 pav.) aktyvų su kintančia palūkanų norma bendroje aktyvų dalyje apimtis yra mažesnė, nei įsipareigojimų su kintančia palūkanų norma bendruose pasyvuose ir atitinkamai aktyvų dalis su fiksuota palūkanų norma visuose aktyvuose žymiai viršys įsipareigojimų dalį su fiksuota palūkanų norma bendruose pasyvuose.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Р. Л. Миллер, Д. Бан-Хуз, 2000, p. 218

5 pav. **Aktyvų ir pasyvų neigiamo skirtumo strategija**

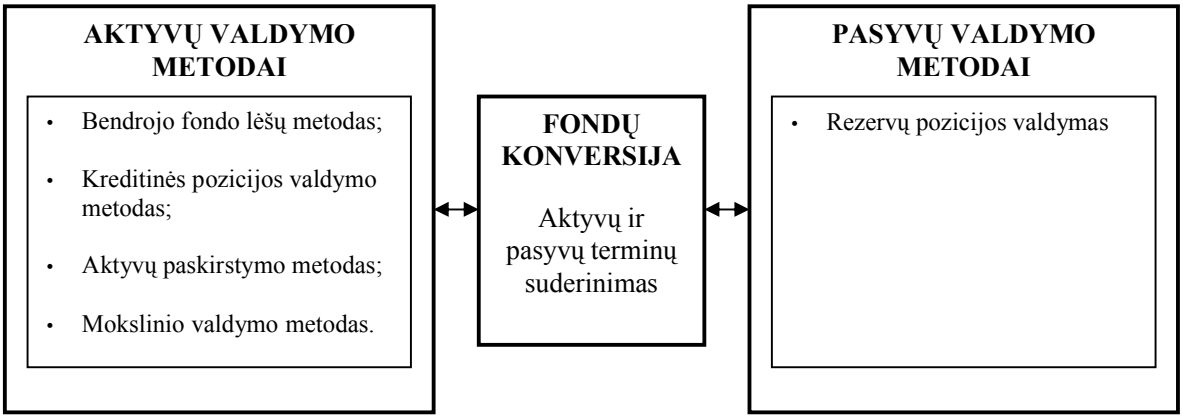
Neigiamo skirtumo strategija yra efektyvi tuomet, kai komercinis bankas laukia palūkanų normos kritimo. Jeigu prognozės pasitvirtina — banko marža padidėja. Nors balanse tokia situacija neatsispindi, tačiau tokio komercinio banko akcijų vertė rinkoje žymiai pakils.

Taigi nesvarbu, kurią iš trijų strategijų komercinis bankas taikys savo veikloje, tačiau svarbiausia, kad bankas laikosi šiuolaikinio aktyvų ir pasyvų valdymo požiūrio ir siekia harmonijos - suderinti *likvidumą*, *pelningumą* ir *saugumą*. Komerciniai bankai, kurie nori palaikyti nuolatinį skirtumą tarp gaunamų pajamų ir išmokamų palūkanų, laikysis *nulinio skirtumo* valdymo strategijos. Tie, kurie pasiruošę rizikuoti ir laukia palūkanų normos pakilimo, paprastai laikysis teigiamo skirtumo

strategijos, o jeigu laukiamas palūkanų normos kritimas, komerciniai bankai laikysis neigiamo skirtumo strategijos.

1.4.2. Likvidumo rizikos valdymo strategijos bei metodai

Bankas, valdydamas likvidumą, garantuoja piniginių srautų planavimą ir lėšų poreikio patenkinimą. Komercinių bankų veikloje susiformavo daug likvidumo rizikos valdymo metodų (žr. 6 pav.), kurie pagrįsti aktyvų ir pasyvų valdymu arba vienais ir kitais vienu metu, o kiekvienas jų turi savo privalumų ir trūkumų.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis įvairiais šaltiniais

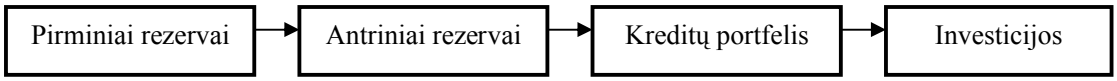
6 pav. **Aktyvų-pasyvų valdymo metodai**

Kokį likvidumo valdymo metodą pasirenka komercinis bankas, priklauso nuo banko portfelio charakteristikos, banko operacijų ypatumų, aplinkos, kurioje bankas veikia. A. Lileikienės ir J. Martinkienės (2005) manymu, likvidumo valdymo uždavinys pasunkėja, kai bankas naudoja iš esmės skirtingus išteklių pritraukimo būdus. Pastatuoju atveju tikslingiausia naudoti *fondų konversijos* metodą, numatantį ir aktyvų, ir pasyvų valdymą. Priešingai, kada banko šaltiniai yra gana gimininginga, o operacijų naudojimo pinigų rinkoje galimybės ribotos, autorės siūlo naudoti mažiau sudėtingą *bendro fondo* išteklių metodą.

AKTYVŲ VALDYMO METODAI. Banko aktyvų valdymas apima pritrauktų lėšų paskirstymą, kuris priklauso nuo galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų, taip pat siekio išlaikyti pusiausvyrą tarp likvidumo ir pelningumo. Taigi susiformavo keturi aktyvų valdymo būdai – *bendrojo fondo lėšų metodas*, *kreditinės pozicijos valdymo metodas, aktyvų paskirstymo metodas ir mokslinio valdymo metodas* - kurie skiriasi, atsižvelgiant į tai, kas yra akcentuojama pačiame aktyvų valdymo procese ir iki kokio laipsnio naudojama kiekybinė analizė, vertinant galimas alternatyvas. Kiekvienas metodas turi savo privalumų ir trūkumų.

1. Bendrojo fondo lėšų metodas. Šio metodo principas - lėšos gaunamos iš įvairių šaltinių ir nėra skirtumo, iš kur jo gautos. Nagrinėjamo metodo (žr. 7 pav.) pagrindas yra visų resursų apjungimo

idėja. Gautos lėšos toliau skirstomos tinkamiausių rūšių aktyvams, o lėšų skirstymo prioritetas suteikiamas tokioms aktyvinėms operacijoms, kurios tenkina ir pelningumo, ir likvidumo reikalavimus.

Šaltinis: sudaryta autorės

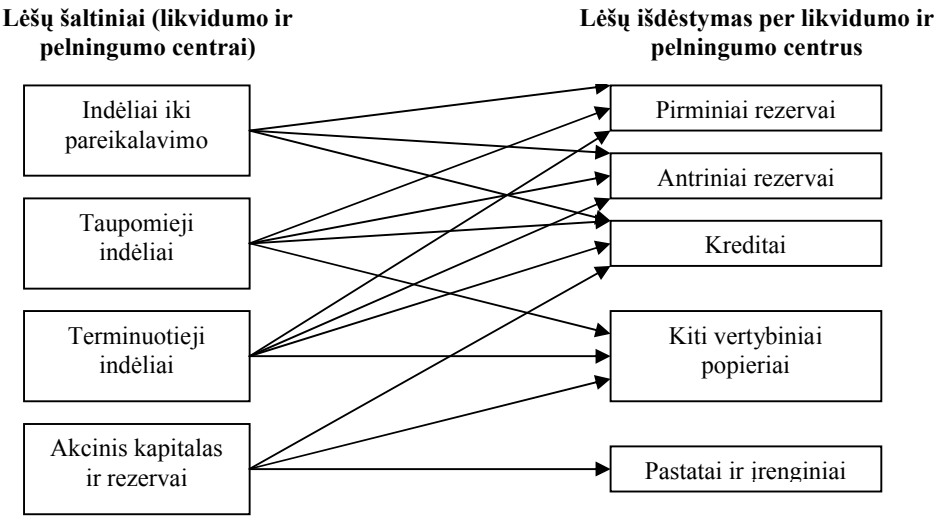
7 pav. **Bendrojo fondo lėšų metodas**

Taigi bendrojo fondo lėšų metodas susideda iš *pirminių* ir *antrinių* rezervų. ***Pirminiai rezervai*** turi funkcinį pobūdį, kadangi į juos įtraukiami tie aktyvai, kurie gali būti greitai panaudojami indėliams išduoti ir kreditams suteikti - tai pagrindinis komercinių bankų likvidumo šaltinis. Paprastai pirminiams rezervams priskiriami aktyvai CB sąskaitose, kitų bankų korespondentinėse sąskaitose, grynieji pinigai seifuose, čekiai ir kiti mokamieji dokumentai inkasavimo procese. Taigi pirminiai rezervai apima ir būtinus rezervus, užtikrinančius indėlių saugumą, ir pinigų likučius, pakankamus kasdieniniams atsiskaitymams. ***Antriniai rezervai*** yra pirminių rezervų papildymo šaltinis, kuriam priskiriami aukšto likvidumo aktyvai (VP portfelis, lėšos kreditinėse sąskaitose), kurie duoda tam tikras pajamas - per labai trumpą laiką ir su minimalia rizika jie gali būti paversti pinigais. Antrinių rezervų apimtis nustatoma netiesiogiai, jų dydį nulemia indėlių ir kreditų kitimas, todėl bankams, kurių indėlių suma ir kreditų pareikalavimas labai keičiasi, reikia didelių antrinių rezervų. Sukaupęs pirminius ir antrinius rezervus, bankas gali teikti kreditus klientams – formuojamas ***kreditų portfelis*** ir tai yra svarbiausia, pelningiausia banko veiklos sritis. Paskutiniame etape numatomos ***investicijos,*** siekiant gauti pelną, formuojant VP portfelį. Jei lieka lėšų nuo kreditų, jos įdedamos į pirmos eilės VP, kurių tikslas - gauti pelną ir sudaryti papildomą antrinį rezervą, kuris panaudojamas ilgalaikiams kreditams padengti.

Taigi naudojant aktyvų valdyme *bendro lėšų fondo metodą,* bankui suteikiamos didelės galimybės pasirinkti aktyvinių operacijų kategorijas. Taip pat šis metodas nustato prioritetus, kurie suformuluojami bendrai. Visgi didžiausias metodo trūkumas – neaiškūs aktyvų skirstymo į kategorijas kriterijai, kadangi jų dydžiai nustatomi statistiniais metodais, pasirėmus pasaulio bankų praktika, išvedant vidutinius šalies rodiklius. Tačiau kiekviename banke labai skirtingai traktuojamas likvidumo ir pelningumo santykis, todėl šie normatyvai dažnai individualizuojami.

2. Kreditinės pozicijos valdymo metodas. Šis metodas nustato ypatingą kreditinę poziciją – tokią piniginių lėšų apimtį, kurią bankas gaus trumpalaikiu laikotarpiu, jeigu neatnaujins trumpalaikių kreditų. Tokiu būdu valdant likvidumą taip pat yra lėšų fondų prieinamumo rizikos faktorius ir jo aktualumas augs pagal pinigų rinkos vystymosi lygį.

3. Aktyvų paskirstymo metodas. Naudojant *bendrojo fondo lėšų metodą,* neatsižvelgiama į tai, kad skirtingos rūšies indėliams yra būdingas skirtingas likvidumas. *Aktyvų paskirstymo modelyje* bandoma atriboti lėšų šaltinius pagal privalomų rezervų normas ir jų apyvartos arba apyvartumo greitį. Pavyzdžiui, indėliams iki pareikalavimo reikia kur kas didesnės būtinų rezervų normos, palyginti su terminuotaisiais ar taupomaisiais indėliais, kadangi jų apyvartos greitis paprastai yra didesnis nei kitų rūšių indėlių. Modelyje (žr. 8 pav.) skiriami keli „likvidumo ir pelningumo centrai“, kurie dar vadinami „bankais banko viduje“ ir jie panaudojami iš skirtingų šaltinių gautoms lėšoms kaupti:

Šaltinis: Lileikienė, Martinkienė, 2005, p. 68

8 pav. **Aktyvų paskirstymo metodas**

Atsižvelgdamas į lėšų priklausymą atskiriems centrams jų likvidumo ir pelningumo požiūriu, bankas nustato jų panaudojimo tvarką kiekviename centre. Kaip matyti iš pateiktos schemos, likvidumo reikalavimai indėliams iki pareikalavimo yra didžiausi, o akciniam kapitalui ir rezervams – mažiausi, todėl, pavyzdžiui didžioji indėlių iki pareikalavimo dalis iš centro bus perkelta į pirminius rezervus, likusi - į antrinius rezervus ir tik palyginti nedidelė dalis bus skirta trumpalaikiams komerciniams kreditams, tačiau šios lėšos nebus investuojamos į kitus VP ir pagrindinius fondus. Didžiausias *aktyvų paskirstymo metodo* privalumas - likvidžių aktyvų dalies sumažėjimas ir papildomų lėšų įdėjimas į kreditus ir investicijas, kas sudaro sąlygas didėti pelno normai, pašalinus likvidžių aktyvų perviršį terminuotųjų indėlių ir pagrindinio kapitalo sąskaita. Šio metodo trūkumas - likvidumo ir pelningumo centrų išskyrimas daugiausia paremtas įvairių indėlių apyvartos greičiu, tačiau gali nebūti glaudaus ryšio tarp vieno ar kito indėlio apyvartos greičio ir bendros tos grupės indėlių svyravimo. Kitaip tariant, neįvertinama priklausomybė nuo indėlininko, kaip potencialaus lėšų vartotojo, o svyravimai gali būti dideli nestabilios ekonomikos sąlygomis.

Tiek *bendrojo fondo lėšų metodas,* tiek ir *aktyvų paskirstymo metodas* turi dar vieną trūkumą – jie remiasi vidutiniu, o ne ribiniu likvidumo lygiu. Pavyzdžiui, vidutinis santykis grynųjų pinigų kasoje

ir Vyriausybės VP su bendra indėlių suma gali būti pakankamas įvertinti bankų sistemos likvidumą, bet jis nenurodys atskiram bankui, kokia pinigų suma turi būti jo kasoje kitą savaitę, kad būtų galima patenkinti indėlių atsiėmimą ir paraiškas kreditui gauti. Tik atskirų banko klientų sąskaitų analizė ir geras makroaplinkos žinojimas leis bankui nustatyti duoto momento grynųjų pinigų poreikį. Taip pat abu metodai akcentuoja privalomųjų aktyvų likvidumą ir galimą indėlių atsiėmimą, skirdami mažiau dėmesio būtinumui tenkinti kreditų paklausą. Tuo tarpu yra tiesioginė priklausomybė tarp kreditavimo apimčių, turimų pasyvų, o dėl to ir tarp banko įplaukų. Kur kas daugiau dėmesio turi būti skiriama perspektyvinių pokyčių įvertinimui. Taip pat griežtas statistinių normatyvų laikymasis rodo banko nelankstumą, perdėtą atsargumą. Taigi kadangi aptartieji metodai yra supaprastinti, juos reikia nagrinėti ne kaip normatyvinių nurodymų kompleksą, bet kaip bendrą schemą, kuria vadovaudamasi banko vadovybė gali išspręsti aktyvų valdymo problemą.

4. Mokslinio valdymo metodai. Šie metodai remiasi metodais ir sudėtingesnėmis procedūromis. Taikant primuosius du anksčiau aptartus metodus, naudojamas labai paprastas, dažniausiai statistinis aparatas, o taikant mokslinius metodus, reikia nustatyti tikslus, jiems įtakos turinčius veiksnius, jų valdymo galimybes, tarpusavio priklausomybes ir priklausomybes nuo tikslo. Dažniausiai yra taikomi linijinio programavimo metodai, kurie susieja aktyvų valdymo problemą su pasyvų valdymo problema, atsižvelgiant į operacijų pelningumo bei likvidumo apribojimus.

PASYVŲ VALDYMO METODAI. Pasyvų valdymo metodas (arba rezervų pozicijos valdymo metodas) turi ženklius privalumus ir trūkumus. Jo esmė yra ta, jog nustatoma aktyvų pozicija, t.y. iš anksto ne formuojami antriniai rezervai, o tik prognozuojamas lėšų fondo kiekis, kurį galima nupirkti pinigų rinkoje ir taip finansuoti galimą išteklių sumažėjimą. Visų pirma kalba eina apie lėšų įsigijimą tarpbankinėje rinkoje ir pasiskolinimą iš centrinio banko. Autorės A. Lileikienė ir J. Martinkienė (2005) išskiria šiuos pasyvų valdymo metodo privalumus:

- sumažina mažai pelningų ir nepelningų aktyvų dalį;
- depozitų išėmimo atveju, pinigai banko balanse nesumažėja arba mažiau sumažėja, kadangi nėra likviduojami antriniai rezervai, o priešingai, bankas pritraukia papildomas lėšas.

Tačiau naudojant šį metodą, likvidumo rizika apsaugoma kitomis rizikos rūšimis - palūkanų normos pasikeitimo rizika ir lėšų fondų prieinamumo rizika, kurią sąlygoja visų pirma tarpbankinės rinkos talpumas. D. Ivaškevičiaus ir A. Sakalo (1997) teigimu, pasyvų valdymas, plačiąja prasme yra veikla, susijusi su indėlininkų ir kitų banko kreditorių lėšų pritraukimo intensyvumu ir struktūra. Indėlių suma atskiruose bankuose priklauso nuo jų buvimo vietos, personalo, teikiamų paslaugų, pagrindinės banko politikos ir stabilumo, ekonominio aktyvumo lygio, įvaizdžio. Formuojant pasyvus naudojamasi kreditais, o kreditavimo patikimumui padidinti gali būti naudojami „repo“ sandoriai – aktyvai parduodami, susitarus dėl galimybės juos išpirkti per tam tikrą laiką ir tam tikra kaina. Tai

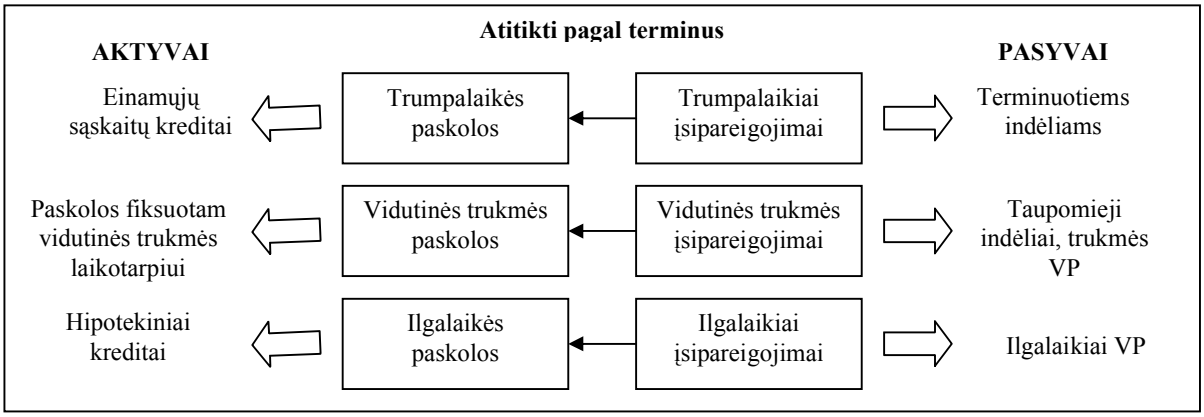
garantuojama vyriausybės VP, todėl rizika nedidelė. Kadangi atskirų šaltinių kainos nevienodos, tai pasirinkus jų optimalią kombinaciją, galima padidinti banko pelningumą. Tačiau trumpalaikių įsipareigojimų ir nuosavo kapitalo reguliavimas, nors ir leidžia padidinti banko pelningumą, yra mažiau veiksminga priemonė likvidumui užtikrinti nei aktyvų valdymas.

FONDŲ KONVERSIJOS METODAS. Autoriai V. Vaškelaitis (2003), I. Mačerinskienė ir L. Ivaškevičiūtė (2000) teigia, jog pagrindinis bankų uždavinys - kasdieninėje veikloje laikytis aktyvų ir pasyvų terminų suderinimo (žr. 9 pav.), kad būtų garantuotas banko likvidumas ir užtikrinamas saugumas. Likvidžių lėšų paklausos šaltiniai: indėlių atsiėmimas, išduodamų paskolų apimties padidėjimas, veiklos išlaidos ir apimties padidėjimas, veiklos išlaidos ir mokesčių sumokėjimas, dividendų išmokėjimas. Likvidžių lėšų pasiūlos šaltiniai: indėlių pritraukimas, paskolų grąžinimas, banko turto pardavimas, pinigų rinkos lėšų pritraukimas. Kadangi lėšų paklausa ir pasiūla retai būna lygios, bankas susiduria su lėšų trūkumu arba jų pertekliumi. Tačiau šios taisyklės laikomasi ne visuomet. Pasak autorių T. Mayer ir kt. (1995), dėl keleto priežasčių, aktyvų skolinimo įsipareigojimų terminai būna ilgesni nei pasyvų - paskolas imantys klientai dažnai nori gauti vidutinės trukmės paskolą su tvirta palūkanų norma, o indėlininkai orientuojasi į trumpus grąžinimo terminus. Normaliomis sąlygomis, trumpalaikio skolinimo palūkanų normos paprastai būna mažesnės negu ilgalaikio ir bankas dažnai pelnosi, skolindamas ilgam ir skolindamasis trumpam laikui, taip uždirbdamas iš maržos. Toks skolinių įsipareigojimų terminų nesutapimas yra susijęs su didele rizika. Pasak I. Mačerinskienės ir L. Ivaškevičiūtės (2000), norėdamas išvengti šio pavojaus, bankas siekia užsitikrinti, kad pinigų, gaunamų iš skolininko, ir pinigų, kuriuos bankas turi sumokėti kreditoriams, mokėjimo terminai sutaptų. Šis terminų suderinimas yra vadinamas harmonija (concordance) arba *auksine* bankininkystės taisyklė, kuri teigia, jog bankas negali išduoti paskolos ilgesniam laikotarpiui, negu jis gali disponuoti jam patikėtomis kliento lėšomis. Tačiau praktiškai ši taisyklė taikoma lanksčiai, nes pagal banko likvidumo reikalavimus, kuriuos nustato centrinis bankas, išduodant vidutinės trukmės paskolas, galima naudoti ir trumpalaikes lėšas.

Likvidumo būklei turi įtakos ataskirų aktyvų operacijų rizikos laipsnis, nes jo padidėjimas mažina banko likvidumą. Likvidumo lygį taip pat veikia ir indėlių iki pareikalavimo, pastovių ilgalaikių depozitorių ir paskolų, gaunamų iš kitų kreditorių, svoris.

Likvidumo rizika taip pat gali būti mažinama, nustatant tvirtą aukštą procentą už duodamus kreditus ir kintamas, banko nuožiūra, reguliuojamas palūkanas už indėlius. Likvidumo rizikai sumažinti, bankas turi sudaryti numatomų įplaukų balansą, atsižvelgiant į:

- stabilių indėlių iki pareikalavimo likutį;
- terminuotų indėlių likučius, įvertinant jų grąžinimo terminus, išmokamas palūkanas;
- kredito poreikio padidėjimą bei grąžinamus kreditus ir palūkanas už naudojimąsi jais;
- ekonominės konjuktūros pasikeitimą ir kitus veiksnius.

Šaltinis: Lileikienė, Martinkienė, 2005, p. 68

9 pav. **Aktyvų ir pasyvų terminų suderinimas**

Palyginus šias įplaukas su laukiamomis išlaidomis, galima spręsti apie banko sandorių pagrįstumą, tik problema čia yra tokia, kad sunku prognozuoti tikimybinį įplaukų judėjimą. Bankai, suteikdami verslo sektoriui kreditus, turi vadovautis terminų suderinamumo, auksinės bankininkystės taisyklės, priešingų nuostatų, rengiant kreditų portfelį, principais.

Dėl banko skolintų lėšų vyravimo balanse banko likvidumas yra susijęs su banko aktyvų ir pasyvų struktūra bei jų priklausomybe. Dėl šios priežasties, V. Vaškelaitis (2003) likvidumą supranta kaip būtinybę palaikyti objektyvų ir reikiamą santykį tarp trijų banką veikiančių elementų: nuosavo banko kapitalo, pritrauktų finansinių išteklių, ir panaudotų finansinių išteklių.

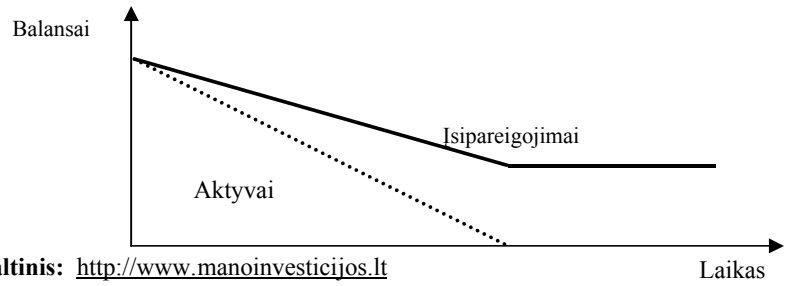
Taigi komerciniai bankai gali naudotis įvairiomis likvidumo rizikos valdymo strategijomis bei metodais, priklausomai nuo portfelio charakteristikos. Kadangi šiais laikais bankai naudoja skirtingus išteklių pritraukimo būdus, tikslingiausia būtų savo veikloje naudoti fondų konversijos metodą, apimantį ne tik aktyvų, bet kartu ir pasyvų derinimą, todėl rizika valdoma sistemingai. Taip pat vienas iš racionalesnių aktyvų-pasyvų valdymo metodų – mokslinio valdymo metodas, kurio pagalba nustatoma priklausomybė tarp įvairių veiksnių ir susiejama aktyvų valdymo problema su pasyvų valdymo problema, atsižvelgiant į operacijų pelningumo bei likvidumo apribojimus.

1.4.3. Likvidumo spraga kaip banko finansavimo poreikio įvertis

Likvidumo rizika – tai skirtumai tarp aktyvų bei skolinių įsipareigojimų dydžių bei neatitikimai tarp jų terminų ir ją sukelia likvidumo spraga.

Likvidumo spragos – tai skirtumai tarp aktyvų bei skolinių įsipareigojimų tiek esamais, tiek ir ateities momentais. Bet kuriuo laiko momentu teigiama spraga tarp turto ir skolinių įsipareigojimų yra ekvivalentiška deficitui, o neigiama – pertekliui. Kai komercinio banko skoliniai įsipareigojimai viršija aktyvus (žr. 10 pav.), būna lėšų perteklius, kuris nesukelia likvidumo rizikos, tačiau sukelia palūkanų

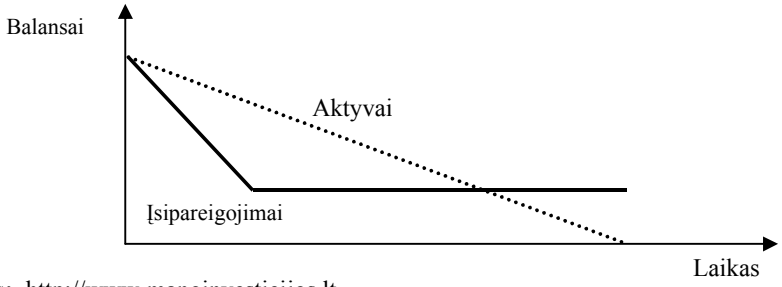
normos riziką, kadangi šių perteklinių aktyvų investicijų pajamos nėra apibrėžtos. Dėl šios priežasties perteklius turi būti investuojamas.

Šaltinis: http://www.manoinvesticijos.lt

10 pav. **Perteklinės lėšos**

Kitu atveju, kai aktyvai būna didesni nei veiklai reikalingi ištekliai (žr. 11 pav.), atsiranda finansavimo trūkumas (deficitas), kuris turi būti kompensuotas rinkoje. Tuomet atsiranda likvidumo rizika - poreikis ateityje turėti išorinių išteklių, atitinkančių aktyvų apimtis. Bankui iškyla rizika dėl negalėjimo padidinti rinkoje likvidumo bei rizika patirti didesnes nei įprasta skolinimosi ilgesniems terminams išlaidas.

Šaltinis: http://www.manoinvesticijos.lt

11 pav. **Finansavimo deficitas**

Taigi likvidumo valdymas apima visą likvidumo trūkumo ar pertekliaus laiko kontūrą, todėl nepakanka vien tik žinoti bendras deficito ar pertekliaus apimtis tam tikru laiko momentu. Būtina atsižvelgti ir į skolų grąžinimo bei investicijų grafikus. Tad likvidumo valdymas apima kelis dalykus:

- numatomas deficitas gali būti padengiamas, nepatiriant didelių išlaidų, susijusių su pagalbiniu nelaukto didelio deficito padengimu;
- trumpalaikis turtas turi būti didesnis už trumpalaikius įsipareigojimus;
- likvidumo valdymas turi apimti deficito padengimą, jo išlaikymą priimtinose ribose, perteklinių lėšų investavimą ir balanso išlaikymą.

Spragos parodo kumuliuotas lėšas, reikalingas visomis datomis, tačiau kumuliuotos reikalingos lėšos nėra identiškos naujų lėšų poreikiui kiekvienu laiko momentu - skolos, paimtos ankstesniais periodais spragų padengimui, nebūtinai yra grąžinamos paskesniais periodais. Dėl šios priežasties yra naudojamos ribinės spragos.

Ribinės spragos parodo naujų lėšų poreikį, kurį reikia skolintis, arba naujas perteklines atitinkamo periodo lėšas, kurios turi būti investuotos. Ribinės spragos yra apskaičiuojamos kaip skirtumai tarp aktyvų ir skolinių įsipareigojimų pokyčių per tam tikrą laiko tarpą. Teigiama ribinė spraga reiškia, kad algebrinis aktyvų pokytis viršija algebrinį skolinių įsipareigojimų pokytį.

Likvidumo spragos yra apskaičiuojamos visoms ateities datoms, o tam reikia turėti esančių aktyvų bei skolinių įsipareigojimų prognozes. Spraga, kuri remiasi esamu turtu bei esamais skoliniais įsipareigojimais, kartais yra vadinama *statine spraga,* tačiau ji perteikia tik banko likvidumo padėties vaizdą. *Dinaminė spraga* skaičiuojama, kai į komercines prognozes įtraukiami nauji aktyvai bei skoliniai įsipareigojimai. Visgi pirmiausia yra koncentruojamasi į *statinę spragą*, kadangi neįmanoma investuoti naujų lėšų, kurių kol kas dar nėra. Tad deficitas, atsirandantis iš naujo verslo, bus padengiamas tuomet, kai jis atsiras, o perteklinių lėšų investavimas bus vykdomas tuomet, kai jos atsiras balanse. Kita priežastis yra ta, kad *dinaminė spraga* priklauso nuo neapibrėžtumo. Tačiau kartais prognozuojamas perteklius arba deficitas reikalauja ankstesnių nei jie atsiras balanse sprendimų priėmimo, kadangi gali būti patartina nedelsiant užfiksuoti palūkanų normas šiam pertekliui bei deficitui. Tai priklauso nuo laukiamų palūkanų normų bei nuo banko vykdomos palūkanų normos rizikos politikos. Būsimo finansavimo apimtys turi būti iš anksto apskaičiuotos, remiantis naujais aktyvais bei skoliniais įsipareigojimais tam, kad jos neišeitų už priimtinų ribų. Likvidumo spragos esamiems aktyvams bei skoliniams įsipareigojimams būsimais laiko momentais gali būti interpretuojamos kaip tokios, kurios atsirastų, jeigu visi nauji verslai sustotų ir jeigu balansas sumažėtų.

Spragos ir ribinės spragos gali būti pavaizduotos grafiškai, taip gaunant spragos kontūro grafiką. Spragos kontūro suprojektavimui reikalingi visų esamų aktyvų ir skolinių įsipareigojimų balansai ir jų terminų grafikai, tačiau kai kurie aktyvai ar skoliniai įsipareigojimai neturi tikslių terminų, todėl pastarosioms priemonėms yra taikomos prielaidos, susitarimai, prognozės. Sunkumų gali sukelti indėliai iki pareikalavimo, kadangi nėra žinomi jų išėmimo ir įnašų terminai. Taip pat banko likvidumą veikia nenumatytos aplinkybės, t.y. atidarytos kreditinės linijos, kurių naudojimas priklauso nuo vartotojo iniciatyvos ir skolintojo nustatytų ribų. Neapibrėžtumas iškyla ir dėl esančių aktyvų išankstinio grąžinimo galimybės, todėl kartais, vietoj teoretinio grąžinimo grafiko, yra naudojamas realus grafikas, paremtas išankstinio grąžinimo statistika. Teorinis akcijų terminas yra begalybė, tačiau kapitalas sukelia likvidumo spragą, kai jis didėja laiko bėgyje, tam, kad atitiktų taisykles.

Taigi likvidumo spragos skaičiuojamos, siekiant įvertinti banko finansavimo iš rinkos trūkumą arba perteklines lėšas, kurias bankas gali investuoti ir iš to uždirbti pelno. Analitinėje darbo dalyje šis metodas bus pritaikytas kaip tinkamas kiekybiškai įvertinti komercinio banko finansavimosi galimybes ir tuo pačiu valdyti likvidumo riziką.

1.5. Likvidumo riziką įvertinančių rodiklių teorinė analizė

Visi komerciniai bankai pasirenka sau priimtiną likvidumo valdymo specifiką, tačiau stambieji bankai savo likvidumo valdymą labiau koncentruoja į pinigų srautų ir didelių depozitų analizę, tuo tarpu mažesnieji – į likvidumo rezervų bei santykinių dydžių analizę. Likvidumą apibūdinančių rodiklių yra gana daug ir kiekvienas bankas pagal savo specifiką gali pasirinkti jam geriau tinkančius.

1.5.1. Lietuvos banko nustatytas likvidumo riziką ribojantis normatyvas

Remiantis įvairiais rodikliais ir koeficientais, kurie naudojami signalizuoti apie likvidumo pokyčius, nustatomi įvairūs likvidumo limitai. Lietuvos bankas yra nustatęs likvidumo reikalavimus, siekiant didesnio indėlininkų saugumo bei išvengti neigiamos įtakos visai bankų sistemai, kuriam nors bankui nesugebėjus įvykdyti įsipareigojimo laiku. Likvidumo rizikos valdymo tikslas yra laikyti pakankamą kiekį likvidaus turto, kad būtų galima užtikrinti normalią veiklą tam tikram laikotarpiui be papildomo finansavimo pritraukimo. Banko operacijų finansavimui užtikrinti turi būti suteiktas pakankamas lankstumas, leidžiant tam tikro dydžio likvidumo svyravimą, tuo pačiu papildant likvidumo rezervus, kai rinkos sąlygos pagerės.

Lietuvos bankas, remdamasis LR Bankų įstatymu (2004), visiems komerciniams bankams nustato veiklos riziką ribojančius normatyvų dydžius ir jų apskaičiavimo metodiką. Šie normatyvai ir kiti reikalavimai yra suderinti su ES reikalavimais. Lietuvos banko nustatyti banko veiklos riziką ribojantys normatyvai – tai rėmai, kurių pagrindu savo individualią veiklos strategiją plėtoja kiekvienas komercinis bankas. Taikomi tokie normatyvai: kapitalo pakankamumo, likvidumo, maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais, maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui ir didelių paskolų normatyvai. Lietuvos bankas gali nustatyti ir kitus normatyvus, neprieštaraujančius Bazelio bankų priežiūros komiteto rekomendacijoms ir ES direktyvoms.

Siekiant, kad būtų visapusiškiau parodyta bankų veiklos rizika ir remiantis kitų ES valstybių narių praktika bei Bazelio bankų priežiūros komiteto nuostatomis, nuo įstojimo į ES pradėta taikyti nauja likvidumo normatyvo skaičiavimo tvarka, pagal kurią bankai skatinami savo lėšas patikėti patikimesnių ir stabilesnės plėtros valstybių finansų ir kredito institucijoms. Likvidumo normatyvo skaičiavimo tvarka taikoma Lietuvos Respublikoje įregistruotiems bankams ir užsienio bankų filialams. Kiekvieną mėnesį bankai Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamentui privalo pateikti Turto ir įsipareigojimų struktūros pagal terminus ataskaitos formą.

Likvidumo riziką ribojantį normatyvą (žr. (1) formulė) Lietuvoje reglamentuoja Likvidumo normatyvo skaičiavimo taisyklės (2008), kuriose pateikiama tokia rodiklio skaičiavimo formulė:

$$L = \frac{Likvidus \quad turtas}{Einamieji \quad įsipareigojimai} * 100\% \tag{1}$$

Taigi likvidumo rodiklis skaičiuojamas kaip likvidžiojo turto santykis su banko einamaisiais įsipareigojimais ir negali būti mažesnis negu 30%. Kitaip tariant, banko turimas likvidus turtas turi sudaryti ne mažiau 30 procentų turimų trumpalaikių įsipareigojimų, tačiau Lietuvos bankui paliekama teisė nustatyti ir individualius normatyvų dydžius. Prognozuodama Lietuvos banko nustatyto likvidumo normatyvo laikymąsi, banko vadovybė, remdamasi konservatyvumo principu, siekia palaikyti aukštesnį, nei nustatytas minimalus, likvidumo normatyvą. Likvidumo normatyvo skaičiavimo taisyklės taip pat detalizuoja, koks turtas priskiriamas likvidžiam ir kokie banko įsipareigojimai priskiriami einamiesiems (žr. 1 priedą). Į likvidžias lėšas įtraukiamos ne tik bankų atsargos korespondentinėse sąskaitose, bet ir likvidžios investicijos – patikimi VP, atpirkimo sandoriai. Tiek įsipareigojimai, tiek ir turtas būna įvertinami pagal jų likvidumo laipsnį. Komerciniai bankai gali lanksčiau pasirinkti savo likvidaus turto struktūrą, išlaikydami reikiamą likvidumo lygį.

Kadangi valiutų valdybos sąlygomis Lietuvos banko pagalba komerciniams bankams yra labai ribota, kaip ir galimybės pinigų politikos priemonėmis sušvelninti neigiamų šokų įtaką, bankai, veikiantys valiutų valdybos sąlygomis, turi būti atsparesni įvairiems neigiamiems šokams, nei bankai, veikiantys kito valiutos kurso režimo sąlygomis. Dėl šios priežasties, V. Valvonio manymu (2003), Lietuvos bankams taikomi griežtesni veiklos riziką ribojantys normatyvai.

Likvidumo normatyvas vykdomas pagal atitinkamos dienos turtą ir įsipareigojimus, o privalomųjų atsargų laikymo laikotarpis daugiau ar mažiau atsilieka nuo įsipareigojimų. Taip pat likvidumo normatyvas, kaip ir privalomosios atsargos, turi būti vykdomas kiekvieną dieną. Dėl sudėtingesnio apskaičiavimo, priežiūros institucijos normatyvą dažniausiai kontroliuoja retesniu periodiškumu. S. Šiaudinio (2000) teigimu, likvidumo normatyvu pakeisti privalomąsias atsargas galima tik periodiškos kontrolės atveju ir įsitikinus, kad bankų sistema veiks pakankamai stabiliai.

1.5.2. Kiti likvidumo riziką identifikuojantys rodikliai

Vertindamas banko likvidumo lygį bei prisiimtą likvidumo riziką, bankas naudoja *pinigų srautų metodą* kaip pagrindinį ir *rodiklių metodą* – kaip pagalbinį. Pinigų srautų metodų einamojo ir ilgalaikio likvidumo įvertinimas grindžiamas trumpalaikių bei ilgalaikių pinigų srautų analize, nustatyta tvarka išskaidant faktinius bei prognozuojamus pinigų srautus. Banko likvidumas valdomas, naudojant absoliučius likvidumo rodiklius - skirtumą tarp banko turto ir įsipareigojimų likvidžiųjų straipsnių, ir santykinius rodiklius.

LB valdybos nutarimas Dėl vidaus kontrolės ir rizikos vertinimo (valdymo) organizavimo nuosatų (2008) išskiria keletą limitų, kuriuos turi taikyti bankas, siekdamas valdyti likvidumo riziką: 1) kaupiamasis grynojo likvidumo poreikis (skirtumas tarp įeinančių ir išeinančių piniginių srautų), kuris gali būti išreiškiamas procentais nuo visų įsipareigojimų; 2) einamųjų įsipareigojimų ir likvidžių lėšų skirtumo bei viso banko turto ir likvidžių lėšų skirtumo santykis; 3) lėšų banko korespondentinėse

sąskaitose ir įsipareigojimų bankams korespondentams skirtumas; 4) banko korespondentinių sąskaitų minimalūs likučiai pagal valiutas darbo dienos pabaigoje.

Bankų veikloje naudojami įvairūs rodikliai ir koeficientai, kurie signalizuoja apie likvidumo pokyčius. Be Lietuvos banko likvidumo normatyvo, yra skaičiuojami ir kiti banko likvidumo situaciją indikuojantys rodikliai. V. Vaškelaičio (2003) skirstymu, likvidumo rodikliai gali įvertinti arba *likvidumo šaltinius,* arba *likvidumo poreikius*. Dauguma autorių (G. Kancerevyčius (2006), S. Kropas ir kiti (1998), V. Vaškelaitis (2003)) visus likvidumo rizikos rodiklius skirsto į tradicinius (pagrindinius), rekomenduojamuosius (progresyviuosius) ir papildomus rodiklius. Tradiciniai ir progresyvieji rodikliai išsamiau atspindi banko likvidumo poziciją, o papildomus rodiklius kartu su pastaraisiais komerciniai bankai gali naudoti specifinėms stipriosioms ir silpnosioms veiklos pusėms atskleisti. Žemiau esančioje lentelėje (žr. 2 lent.) pateikiamas likvidumo šaltinius įvertinančių rodiklių grupavimas bei jų charakteristikų aprašymas.

2 lentelė. Likvidumo rodikliai, įvertinantys likvidumo šaltinius

LIKVIDUMO ŠALTINIŲ ĮVERTINIMAS		
TRADICINIAI (PAGRINDINIAI)	$\frac{\text{Likvidus turtas}}{\text{Indėliai}} *100\%$	Parodo, kokią priimtų indėlių dalį bankas laiko likvidžių aktyvų forma. Trūkumas - neatsižvelgiama į depozitų pobūdį.
	$\frac{\text{Likvidus turtas}}{\text{Turtas}} *100\%$	Skaičiuojamas tik aktyvų atžvilgiu ir parodo, kokią aktyvų dalį sudaro likvidieji aktyvai. Rodiklio trūkumas – neatskleidžia likvidumo poreikio. Rekomenduojama 20-50%.
PROGRESYVIEJI	$\frac{\text{Likvidus turtas – Skolintos lėšos}}{\text{Indėliai}} *100\%$	
PAPILDOMI	$\frac{\text{Trumpalaikiai VP}}{\text{Indėliai}} *100\%$	Parodo, kaip antriniai likvidumo rezervai dengia galimą indėlių atsiėmimą.
	$\frac{\text{Skolintos lėšos}}{\text{Akcininkų nuosavybė}} *100\%$	Skolintos lėšos čia yra banko likvidumo šaltinis.
	$\frac{\text{Pirminiai rezervai}}{\text{Nestabilūs įsipareigojimai}} *100\%$	Rodiklis parodo nestabilių įsipareigojimų iki pareikalavimo padengimą likvidžiausiais aktyvais. Optimali reikšmė yra 1 ir tai reiškia, kad bankas gali visiškai padengti nestabilius įsipareigojimus kiekvieną dieną, įvykiams klostantis pagal blogiausią scenarijų. Jei reikšmė didesnė už 1, bankas turi likvidumo perteklių, jei mažesnė – likvidumo trūkumą blogiausio scenarijaus atveju.
	$\frac{\text{Antriniai rezervai}}{\text{Indėliai}} *100\%$	Rodiklis parodo, kurią indėlių dalį bankas galėtų padengti, realizuodamas likvidžiausius palūkanų pajamas uždirbančius aktyvus per trumpą laiką, esant sisteminės likvidumo krizės požymiams. Jei rodiklis viršija 0,2, tai bankrotinių likvidumo rezervų lygis vertinamas kaip pakankamai saugus.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis įvairiais šaltiniais

Taigi kuo didesni *likvidumo šaltinius* įvertinantys koeficientai, tuo didesnė yra likvidžioji banko pozicija ir atitinkamai mažesnė likvidumo rizika.

Toliau pateikiami rodikliai, kurie įvertina *likvidumo poreikius* (žr. 3 lent.) su jais aprašančiomis charakteristikomis.

3 lentelė. Likvidumo rodikliai, įvertinantys likvidumo poreikius

LIKVIDUMO POREIKIŲ ĮVERTINIMAS		
TRADICINIAI (PAGRINDINIAI)	$\frac{\text{Paskolos}}{\text{Indėliai}} *100\%$	Maža rodiklio reikšmė rodo didelį likvidumą, bet dažniausiai ir mažą potencialų pelningumą. Paskolos atspindi nelikvidų turtą, todėl aukšta rodiklio reišmė rodo mažą likvidumą ir padidintą kredito riziką. Jeigu paskolų augimas buvo paremtas trumpalaikiais įsipareigojimais, kurie dažniausiai yra brangesni, tai bankas gali susidurti su likvidumo problemomis ateityje, todėl pernelyg spartus aktyvų augimas gali neigiamai paveikti būsimą banko likvidumą. Rodiklio trūkumas - rodiklis tam tikromis sąlygomis gali klaidinti. Pavyzdžiui, jei bankas savo aktyvuose turi neįprastai daug paskolų ir daug indėlių savo įsipareigojimuose, šis rodiklis neatspindės komplikuotos banko likvidumo pozicijos.
PROGRESYVIEJI	$\frac{\text{Likvidus turtas – Skolintos lėšos}}{\text{Trumpalaikiai įsip.}} *100\%$	Parodo, kokia banko galimybių dalis skolintis jau išnaudota. Ekonominiu požiūriu bankams neapsimoka skolintis iš kitų bankų, nes indėliai yra pigesni. Priimtinas bankui skolinimosi lygis ne didesnis, nei 20% jo turto.
PAPILDOMI	$\frac{\text{Indėliai iki pareikalavimo}}{\text{Indėliai}} *100\%$	Įvertinamas banko indėlių svyravimo jautrumas. Kuo rodiklio reikšmė didesnė, tuo blogesnis likvidumas ir tuo bankas jautresnis indėlių atsiėmimui.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis įvairiais šaltiniais

Taigi kuo mažesni *likvidumo poreikį* įvertinantys koeficientai, tuo geresnė likvidžioji banko pozicija ir mažesnė likvidumo rizika.

Be minėtų likvidumo koeficientų D. Ivaškevičius, A. Sakalas (1997), F. Jasevičienė ir kt. (2000) bei V. Vaškelaitis (2003) siūlo balanso likvidumą nagrinėti ir pagal smulkesnius rodiklius:

- kapitalo ir įsipareigojimų santykis. Šis normatyvas įvertina banko įsipareigojimų padengimą nuosavu kapitalu. Kuo normatyvo reikšmė didesnė, tuo didesnis likvidumo patvarumas ir atvirkščiai. Minimali leidžiama rodiklio reikšmė – 1/15-1/25 ribose;
- trumpalaikių įsipareigojimų ir turto santykis. Rodiklis parodo, kokia dalis įsipareigojimų gali būti bet kada iš banko pareikalauta grąžinti, todėl šių įsipareigojimų negali naudoti kreditavimui;
- likvidžiųjų aktyvų santykis su įsipareigojimais iki pareikalavimo. Rodiklis parodo, kokiu mastu banko likvidžiųjų aktyvų dalis užtikrina įsipareigojimus pagal mobiliausią (pagal išėmimo galimybę) bendrų indėlių dalį. Minimali leidžiama rodiklio reikšmė – 20-30%;

- likvidaus turto ir indėlių iki pareikalavimo santykis - parodo, kokiu mastu banko likvidžiųjų aktyvų dalis užtikrina įsipareigojimus pagal mobiliausią bendrų indėlių dalį, taip pat banko galimybes veikti stresinės situacijos atveju, kuomet galimas masinis indėlių atsiėmimas.
- išduotų paskolų, kurių grąžinimo terminas daugiau nei po vienerių metų, santykis su banko kapitalo ir jo įsipreigojimų pagal indėlius, paskolas, t.p. skolinius įsipareigojimus, kurių terminas daugiau nei vieneri metai, suma;
- grynųjų pinigų santykis su (Indėliais iki pareikalavimo) AR (Visais indėliais). Gryniej pinigai bankuose yra patys likvidžiausi aktyvai.
- grynasis įsiskolinimas korespondentams, įskaitant paskolas;
- indėlių ir akredityvų bei viso turto santykis.

Autorės I. Mačerinskienė ir L. Ivaškevičiūtė (2000) likvidumo būklės komerciniame banke įvertinimui siūlo naudoti tokius rodiklius:

$$\frac{Probleminės\ paskolos}{Paskolos} * 100\% \qquad (2)$$

Norint palaikyti reikiamą banko likvidumo lygį, būtina suderinti skolinamų lėšų ir pasiskolintų lėšų terminus, kad bankas visada turėtų reikiamą kiekį pinigų, todėl reikia atitinkamai valdyti banko kreditinę riziką, kad bankas visada galėtų būti tikras, jog paskolintos lėšos grįš laiku. Kuo didesnė probleminių paskolų dalis yra banko paskolų portfelyje, tuo mažesnis gali būti banko likvidumas, kadangi bankas neatgauna prognozuojamų piniginių lėšų. Taip pat gali būti analizuojama probleminių paskolų santykio su banko likvidumo rodikliu dinamika. Priešingu atveju, kai siekiama išlaikyti banką likvidžiu, dažnai atsisakoma finansavimo, kas didžiaja dalimi daro įtaką sumažėjusių probleminių paskolų kiekiui, o tai palengvina paskolų portfelio valdymą. Tokiu atveju atliekama likvidumo ir probleminių paskolų santykio dinamikos analizė.

$$\frac{Palūkanų\ pajamos}{Pajamos} * 100\% \qquad (3)$$

Bankas, siekdamas palaikyti reikiamą likvidumą, dažnai atsisako rizikingų ir ilgalaikių projektų finansavimo, o tai sumažina banko pajamas iš palūkanų ir neužtikrina jų ateityje. Taip pat gali būti analizuojama pajamų iš palūkanų ir likvidumo santykio dinamika.

Kiti I. Mačerinskienės ir L. Ivaškevičiūtės (2000) rekomenduojami tirti veiksniai, atspindintys banko likvidumo situaciją:

- *Pelningumo ir likvidumo santykio dinamika* - bankas, siekdamas didelio pelningumo, stengiasi suteikti kuo daugiau paskolų su kiek įmanoma didesne palūkanų norma, todėl dažnai yra nesuderinami pinigų srautai, jei banko visas dėmesys yra sutelktas ties pelno siekimu. Be to, čia didelę įtaką turi kreditinė rizika, kuri dažnai tokiu atveju nėra teisingai ir kruopščiai nustatoma.

Pelningumo rodiklis sieja vidinį ir išorinį bankų vertinimą ir M. Strumicko bei L. Valančienės (2006) manymu, veiklos pelningumas yra svarbiausias rodiklis, kadangi glaudžiai koreliuoja su pinigų srautais, likvidumu ir kapitalo pakankamumu.

- *Banko likvidumo dinamika* - glaudus bankų tarpusavio bendradarbiavimas dažnai padeda, esant reikalui gauti lėšų, reikalingų banko likvidumui palaikyti tarpbankinėmis paskolomis, tačiau arši konkurencija rinkoje gali daryri neigiamą įtaką bankų likvidumui, kadangi ne visi bankai gali sugebėti tinkamai valdyti piniginius srautus.
- *Ekonominių rodiklių ir banko likvidumo santykis* - blogėjant ekonominei situacijai, išauga likvidumo rizika. Tai susiję su padidėjusia kreditine rizika, o tai apsunkina piniginių lėšų planavimą, kontroliavimą ir valdymą. Esant gerai ekonominei situacijai, kai auga daugelis rodiklių arba jie išlieka stabilūs, bankas gali daug lengviau prognozuoti savo piniginius srautus ir juos paskirstyti su mažiausia likvidumo rizika
- *Santykio tarp ilgalaikių įsipareigojimų finansinėms institucijoms ir likvidumo palyginimas* - lėšos, kurias bankai gauna iš tarptautinių finansinių institucijų (pasirašydami sutartis be vyriausybės pagalbos ar dalyvaudami tam tikruose projektuose) yra ilgalaikės, o ilgalaikiai įsiskolinimai, skirtingai nuo trumpalaikių, nemažina banko likvidumo, o atvirkščiai, jį didina.

M. Strumickas M. ir L. Valančienė (2006) pabrėžia, kad išorinės bankų priežiūros institucijos, tokios kaip „Moody‘s“ kompanija, atlikdama bankų likvidumo analizę, stebi potencialius pinigų srautų šaltinius ir teigia, kad ypač svarbu analizuoti ir vertinti iždo departamento procedūras bei politikas. Autoriai išskiria pagrindinius kredito reitingo agentūrų naudojamus likvidumo rodiklius:

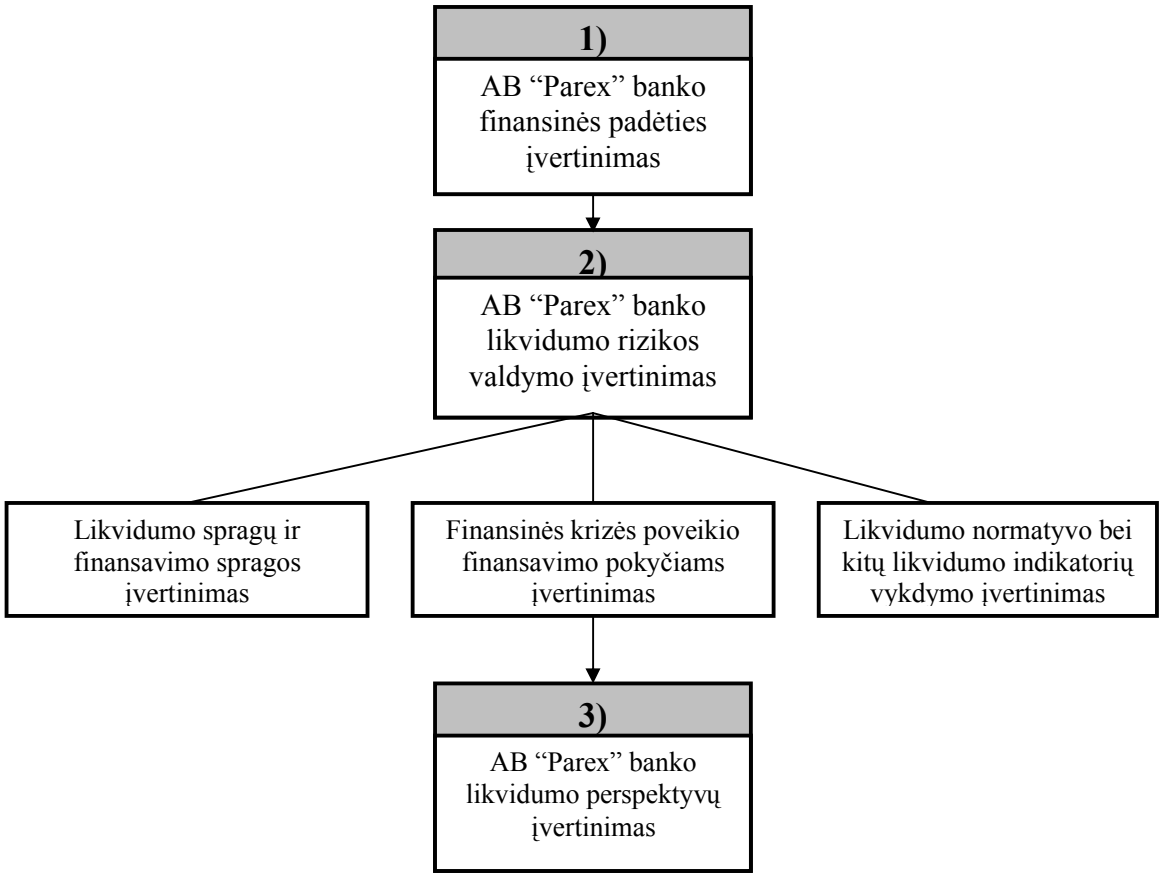
- *Bendra indėlių suma (kitimas, sudėtis ir valiutos)* – rodo banko finansavimo galimybes iš tikslinių deponuotų lėšų sąskaitose. Dažniausiai kredito reitingų agentūros nagrinėja fizinių asmenų indėlius, kaip patikimą ir diversifikuotą lėšų gavimo šaltinį.
- *Likvidus turtas/Indėliai* – rodo banko galimybes veikti stresinės situacijos atveju, kuomet galimas masinis indėlių atsiėmimas.
- *Kapitalo grynųjų pinigų pavidalu pozicija* – irgi parodo rizikos lygį stresinių situacijų atveju.
- *Pagrindinės veiklos indėliai/Paskolos* – leidžia vertinti banko indėlių panaudojimo galimybes. Indėlių lėšos „įšaldytos“ paskolose, negali būti panaudotos, kaip greita atsiskaitymo priemonė.

Apibendrinant, galima teigti, kad komerciniuose bankuose be Lietuvos banko nustatyto likvidumo normatyvo, kurį bankai privalo vykdyti, gali būti skaičiuojami įvairūs kiti likvidumo rodikliai. Kiekvienas komercinis bankas, vykdydamas likvidumo valdymo politiką, pats nusprendžia, kuriuos iš aptartų likvidumo indikatorių naudos savo veikloje. Svarbu pabrėžti, kad kai kuriuos rodiklius galima apskaičiuoti, remiantis viešai skelbiamomis bankų finansinėmis ataskaitomis, o kai kuriuos - tik žinant išsamesnę balanso struktūrą.

2. LIKVIDUMO VALDYMO AB „PAREX“ BANKE TYRIMO PAGRINDIMAS IR METODIKA

Analitinėje dalyje nagrinėjamas vienas iš 9 Lietuvos komercinių bankų - AB „Parex“ bankas. Pasirinkimą lėmusios priežastys: žemas normatyvinio likvidumo vykdymas ir įvykiai, susiję su jo patronuojančiu banku, kurį šiais metais nacionalizavo Latvijos Vyriausybė. Taigi siekiama įvertinti buvusią, esamą ir būsimą AB „Parex“ banko likvidumo situaciją, atskleidžiant problemų priežastis.

Siekiant įvairiapusiško tyrimo, remtasi istoriniais ir pačiais naujausiais duomenimis, taip pat, pasitelkiant ekonometrinį modelį, įvertinamos AB „Parex“ banko tolimesnės veiklos perspektyvos, susijusios su likvidumo valdymu. Skaičiavimams naudojamos dvi pagrindinės programos – MS Excel ir statistinės analizės bei duomenų apdorojimo įranga SPSS. Kad būtų aiškesnė tyrimo eiga, pateikiama schema (žr. 12 pav.), kurios eiliškumu remiantis ir buvo atliekamas pats tyrimas:

Šaltinis: Sudaryta autorės

12 pav. **Analitinės dalies tyrimo schema**

Pirmajame etape, vertinant AB „Parex“ banko finansinę situaciją, analizuojami tokie rodikliai, kaip turtas, paskolos, indėliai, akcininkų nuosavybė, pelno (nuostolių) ataskaitos pagrindiniai

straipsniai, ROAA, ROAE. Tyrimui naudojami 2004-2009 m. III ketv. Banko ataskaitų duomenys ir jų pagalba atliekama pastarųjų rodiklių dinamikos, pokyčių, procentinės sudėties bei kaitą lėmusių priežasčių analizė.

Antrame etape įvertinamas likvidumo rizikos valdymas AB „Parex“ banke. Šį etapą galima susikirstyti į tris pagrindines dalis:

1) *Likvidumo spragų ir finansavimo spragos įvertinimas*. Remiantis teorinėje darbo dalyje aptartu vienu iš aktyvų-pasyvų valdymo metodu, vertinamos AB „Parex“ banko likvidumo spragos - paprastos ir ribinės, braižomi spragų kontūro grafikai bei siekiama išsiaiškinti finansavimo kaitos priežastis. Šis spragų metodas yra plačiausiai taikomas ir geriausiai realizuojamas, atliekant skaičiavimus. Analitinėje dalyje įvertinamos ir metinės spragos (2004-2009 m.), ir detalios 2007-2008 metų likvidumo spragos, aktyvus ir pasyvus suskaidant pagal terminus. Finansavimo spraga skaičiuojama kaip paskolų ir indėlių skirtumo santykis su paskolomis ir parodo indėliais nepadengtą paskolų dalį bei įvertina ne tik likvidumo, bet ir kreditinę riziką.

2) *Finansinės krizės poveikio Banko finansavimo pokyčiams įvertinimas*. Remiamasi 2004-2009 m. III ketv. statistiniais duomenimis. Vertinami AB „Parex“ banko įsipareigojimai – dinamika, pokyčiai, struktūrinė kaita. Finansinės krizės įtaka Banko finansavimo pokyčiams atskleidžiama indėlių ir paskolų iš patronuojančio banko ketvirtinių duomenų analize, kadangi tai labiausiai atspindi likvidumo situacijos kaitą. Taip pat atliekama finansavimo spragos ir lėšų iš patronuojančio banko palyginamoji analizė, siekiant išsiaiškinti, kaip AS „Parex“ banka dengė Banko lėšų poreikį.

3) *Likvidumo normatyvo ir kitų likvidumo indikatorių vykdymo įvertinimas.* Atliekama teorinėje darbo dalyje aptartų kai kurių rodiklių bei kaitos priežasčių analizė. Remiamasi AB „Parex“ banko 2004-2009 III ketv. statistine informacija. Be likvidumo normatyvo, skaičiuojami tokie rodikliai:

- kapitalo ir įsipareigojimų santykis;
- likvidaus turto santykis su: a) turtu; b) įsipareigojimais iki pareikalavimo; c) indėliais; d) indėliais iki pareikalavimo;
- grynųjų pinigų santykis su: a) indėliais; b) indėliais iki pareikalavimo;
- trumpalaikių įsipareigojimų ir turto santykis;
- paskolų santykis su: a) turtu; b) indėliais;
- probleminių paskolų ir paskolų santykis;
- pirminių likvidumo rezervų ir įsipareigojimų iki pareikalavimo santykis.

Rodikliai pasirinkti analizuoti, atsižvelgiant į informatyvumą ir duomenų prieinamumą. Taip pat jie grupuojami tarpusavyje, remiantis panašia charakteristika – vieni įvertina likvidumo patvarumą, kiti – likvidumo poreikį, dar kiti – kuriam veiksniui (likvidumui ar pelningumui) Bankas teikia pirmenybę.

Paskutinis tyrimo etapas – AB „Parex“ banko likvidumo perspektyvų įvertinimas. V. Vaškelaitis (2003) vienu iš likvidumo prognozavimo metodų laiko likvidžių priemonių šaltinių ir jų panaudojimo

metodą - likvidžių priemonių kiekis banke mažėja, kai mažėja indėlių apimtis ir didėja paskolų apimtis (ir atvirkščiai). Jei likvidžių priemonių šaltinių apimtis skiriasi nuo jų panaudojimo, tai banke atsiranda likvidumo neatitikimas, tad turi būti sudaroma kreditų ir indėlių apimties prognozė nustatytu planuojamu likvidumo periodu. Taigi statistinės analizės bei duomenų apdorojimo įranga SPSS atliekamas AB „Parex“ banko paskolų ir indėlių skaičiavimo modelio sudarymas, kuriuo remiantis atliekama prognozė 2009-2011 metams ir skaičiuojami nauji finansavimo spragos bei paskolų ir indėlių santykio rodikliai. Paskolos ir indėliai labiausiai įvertina banko trijų principų – likvidumo, saugumo ir pelningumo - derinimą ir kuriam iš šių elementų Bankas skiria pirmenybę. Ryšiams nustatyti naudojami metiniai 1999-2008 m. AB ”Parex” banko paskolų ir indėlių statistiniai duomenys ir penki, turintys sąsają su paskolomis ir indėliais, Lietuvos ekonominiai bei finansiniai rodikliai:

- vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis – daroma prielaida, kad, kuo daugiau gaunama pajamų, tuo yra didesnė galimybė pasiskolinti ar atsidėti lėšų taupymui;
- vidutinis metinis užimtųjų skaičius – tai netiesioginis rodiklis, tačiau, didėjant užimtųjų skaičiui, auga ir skaičius asmenų, gaunančių pajamas;
- BVP veikusiomis kainomis – BVP atspindi vartojimą, bet tuo pačiu gali atspindėti ir augančią infliaciją, kadangi BVP skaičiuojamas to meto kainomis. Jei BVP traktuosime kaip vartojimą, tai augantis vartojimas ir skatina kreditavimą, o jei - kaip augančios infliacijos požymį, tai kuo infliacija didesnė, tuo žmonės labiau linkę dėti savo santaupas, kurių artimiausiu metu nežada išleisti, į banką indėlių pavidalu tam, kad bent iš dalies tą infliaciją atsvertų;
- Lietuvos bankų suteiktos paskolos – bendras šalies kreditavimo lygis atspindi ir konkretaus banko kreditavimo lygį;
- Lietuvos bankų indėliai – bendros šalies bankų indėlių apimtys atspindi ir konkretaus banko indėlių apimtis.

Statistiniam ryšiui nustatyti naudojama porinė koreliacinė ir daugianarė regresinė analizė, atskleidžiančios, kiek glaudžiai susijusios a) AB „Parex“ banko paskolų (Y) ir bruto darbo užmokesčio (X_1), užimtųjų skaičiaus (X_2), BVP (X_3) bei Lietuvos bankų paskolų (X_4) laiko eilutės; b) AB „Parex“ banko indėlių (Y) ir bruto darbo užmokesčio (X_1), užimtųjų skaičiaus (X_2), BVP (X_3) bei Lietuvos bankų indėlių (X_4) laiko eilutės. Kintamųjų tarp tiriamojo (Y) ir kiekvieno iš nepriklausomų veiksnių (X) ryšio stiprumą galima išmatuoti Pirsono (Pearson) koreliacijos koeficientu (žr. (5) formulę):

$$r_{xy} = \frac{\frac{1}{n-1}\sum (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{s_x s_y} \tag{5}$$

Čia: x ir y - stebėjimų x ir y vidurkiai; s_x ir s_y - standartiniai nuokrypiai.

Koreliacijos koeficientas (r) įgyja reikšmes iš intervalo [–1; 1]: jei koeficientas lygus nuliui, tai nėra jokio ryšio tarp nagrinėjamų požymių, jeigu ±1 – tai tarp nagrinėjamų požymių egzistuoja teigiama (neigiama) tiesinė funkcinė priklausomybė. Taip pat sakoma, kad tarp kintamųjų yra:

- labai silpnas ryšys, jei $|r| \leq 0,3$;
- silpnas ryšys, jei $-0,5 < r \leq -0,3$ arba $0,3 < r \leq 0,5$;
- vidutinio stiprumo ryšys, jei $-0,7 < r \leq -0,5$ arba $0,5 < r \leq 0,7$;
- stiprus ryšys, jei $-0,9 < r \leq -0,7$ arba $0,7 < r \leq 0,9$;
- labai stiprus ryšys, jei $-1,0 < r \leq -0,9$ arba $0,9 < r \leq 1,0$.

Kadangi koreliacijos koeficientas parodo tik tiesinio ryšio stiprumą, bet ne ryšio pobūdį, todėl duomenų analizė yra papildoma regresine analize, kuria siekiama nustatyti statistinį modelį ir jo pagalba pagal vieno kintamojo reikšmes prognozuoti kito kintamojo reikšmes. Ryšio tarp kintamųjų glaudumo matui naudojamas ir koreliacijos koeficiento kvadratas r^2 - determinacijos koeficientas, kuris turi būti ne mažesnis už 0,25, nes kitaip labai abejotina, ar tiesinės regresijos modelis yra tinkamas. Daugelio faktorių tiesinė regresija nagrinėja ryšius tarp priklausomo kintamojo ir kelių nepriklausomų kintamųjų, o funkcija užrašoma taip:

$$y(x) = a + b_1x_1 + b_2x_2 + \ldots + b_kx_k \qquad (6)$$

Čia: $x_1,\ldots x_n$ – nepriklausomi kintamieji, a ir $b_1\ldots b_k$ – koeficientai.

Skaičiavimui pasirinktas eliminavimo (*backward)* metodas, kurį naudojant, skaičiavimas pradedamas su visais nepriklausomais kintamaisiais, pašalinant tolimesnių skaičiavimų metu kintamuosius su mažiausiais dalinės koreliacijos koeficientais.

Galima tvirtinti, kad kintamieji *X* ir *Y* yra tiesiškai priklausomi, jei koreliacijos koeficientas tarp jų reikšmingai skirsis nuo nulio. Todėl būtina patikrinti nulinę hipotezę. Nulinė hipotezė H_0 atmetama (koeficientai statistiškai reikšmingai skiriasi nuo 0), jeigu *p*-reikšmė $p < \alpha$, čia α yra pasirinktasis reikšmingumo lygmuo (dažniausiai 0,05). Jei nulinę hipotezę atmetame, sakoma, kad „tarp kintamųjų *X* ir *Y* yra reikšminga koreliacija“. Taip pat hipotezė apie Pirsono koeficiento *r* lygybę nuliui (H_0: $r = 0$) tikrinama naudojant *t* kriterijų (žr. (7) formulę):

$$t = \frac{r}{\sqrt{1-r^2}} \cdot \sqrt{n-2}\,; \qquad (7)$$

Čia: r – apskaičiuota koreliacijos reikšmė; n - išmatuotų reikšmių kiekis.

Jei reikšmingumo lygmuo bus $\alpha = 0,05$, tai hipotezė H_0 atmetama, jei absoliuti reikšmė viršija dydį $t=\alpha/2(n-2)$, kuris yra Stjudento skirstinio su (n -2) laisvės laipsniais α/2 lygmens kritinė reikšmė.

3. AB „PAREX“ BANKO LIKVIDUMO VALDYMO ANALIZĖ IR LIKVIDUMO PERSPEKTYVŲ VERTINIMAS

Šioje magistro baigiamojo darbo dalyje analizuojamas vieno iš Lietuvoje veikiančių komercinių bankų - AB „Parex“ banko – likvidumo valdymas. Darbe įvertinama Banko finansinė padėtis, likvidumo rizikos valdymas, apimant likvidumo bei finansavimo spragų, finansinės krizės poveikio finansavimo pokyčiams bei likvidumo rodiklių analizę. Taip pat atliekamas AB „Parex“ banko likvidumo situacijos perspektyvų vertinimas.

3.1. AB „Parex“ banko finansinės padėties įvertinimas

AB "Parex" bankas priklauso vienai didžiausių Baltijos šalyse "Parex" finansinei grupei ir, 1996 m. spalio 24 d. pradėjęs savo veiklą kaip UAB „Industrijos bankas“, šiuo metu yra vienas iš devynių Lietuvos banko licenciją turinčių komercinių bankų.

AB „Parex“ banko 100 proc. akcijų priklauso vienam didžiausių bankų Latvijoje ir visoje Baltijos rinkoje - patronuojančiam bankui AS „Parex“ banka. Latvijos vyriausybė (Latvijos privatizavimo agentūra) yra pagrindinis AS „Parex” banka akcininkas, nuo 2009 m. vasario 27 d. valdantis 70,3 proc. banko akcijų, o nuo tų pačių metų balandžio 16 dienos 25 proc. ir 1 akcijos savininkas - Europos Rekonstrukcijos ir Plėtros Bankas. Pastarojo įsijungimas į AS "Parex banka" veiklą yra ypatingai pozityvus ženklas banko vystymuisi ir potencialo augimui ne tik Latvijoje, bet visoms "Parex" grupės įmonėms, įskaitant ir "Parex" banką Lietuvoje. Naujo, ypatingai stipraus ir turinčio didelę tarptautinę patirtį akcininko atsiradimas AB "Parex" banko klientams užtikrins dar kokybiškesnes paslaugas, efektyvesnį aptarnavimą ir banko plėtrą.

Šiuo metu AB „Parex“ bankas aptarnauja apie 75,5 tūkst. klientų (69,5 tūkst. fizinių ir 6 tūkst. - juridinių), užima 1,86% paskolų rinkos, 1,28% indėlių rinkos ir 1,68%, vertinant pagal turtą. Taigi AB „Parex“ bankas užima nedidelę Lietuvos rinkos dalį, tačiau yra ne mažiau svarbus, kadangi nuo jo sėkmingos/nesėkmingos veiklos priklauso ir bendras visuomenės pasitikėjimas bankais. AB "Parex" banko padalinių tinklą Lietuvoje sudaro 29 klientų aptarnavimo skyriai ir 6 filialai didžiausiuose Lietuvos miestuose (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje, Šiauliuose ir Alytuje). Finansinei grupei atstovauja AB "Parex" bankas kartu su antrine bendrove UAB "Parex faktoringas ir lizingas" bei UAB "Parex investicijų valdymas". Analitinėje dalyje apsiribojama tik pačiu banku.

AB „Parex“ bankas, vykdydamas komercinio banko veiklą, nuo 1998 m. liepos 16 d. gali teikti visas šias pagal Lietuvos banko išduotą licenciją nustatytas paslaugas: priimti indėlius iš neprofesionalių rinkos dalyvių, vykdyti skolinimą, pinigų pervedimus, finansinę nuomą (lizingą), išleisti mokėjimo korteles ir atlikti operacijas su jomis, teikti finansinius laidavimus ir finansines

garantijas, sudaryti sandorius dėl pinigų rinkos priemonių, atlikti valiutos operacijas, nuomoti seifų kameras, teikti konsultacijas kredito teikimo ir mokėjimo klausimais bei atlikti kitas paslaugas.

AB "Parex" bankas yra vienintelis oficialusis "American Express" kreditinių kortelių išleidėjas ir aptarnautojas Lietuvoje. Tarptautinis verslo žurnalas "Euromoney" šiemet AS "Parex" banka pripažino geriausias privačiosios bankininkystės paslaugas teikiančiu banku Latvijoje, o AB "Parex" banką Lietuvoje – geriausiu vietiniu banku. Būdamas tarptautinės finansinės grupės narys, AB "Parex" bankas nuolat plečia ir tobulina savo paslaugų spektrą - per devynis šių metų mėnesius pasiekta 5,5% kreditinių mokėjimo kortelių rinkos dalis, bankas turi didžiausią (daugiau nei 50%) rinkos dalį, finansuojant daugiabučių namų renovacijos projektus. Taip pat AB „Parex“ bankas dalyvauja SVV ir ūkininkų bei žemės ūkio bendrovių finansavimo iš ES struktūrinių fondų programose, yra pirmasis Lietuvoje, sukūręs banko kasdienių paslaugų su nuolaidomis programą pensininkams ir žmonėms su negalia. Taigi AB „Parex“ bankas veikia rinkoje kaip universalus bankas, labiau orientuodamasis į mažmeninę bankininkystę bei smulkų ir vidutinį verslą. Bankas siekia būti strateginiu partneriu klientams ir teikti jų poreikiams pritaikytas finansines paslaugas.

Prieš pradedant likvidumo analizę AB „Parex“ banke, svarbu išnagrinėti bendrą Banko finansinę situaciją bei pokyčius pastaraisiais metais (žr. 4 lent.):

4 lentelė. Pagrindiniai AB „Parex“ banko finansiniai rodikliai (tūkst. Lt)

RODIKLIAI	2005	2006	2007	2008	2005-2008 m. (%)	2009 III
Turtas	482.686	760.442	1.613.762	2.102.750	335,64	1.460.297
Paskolos klientams	282.172	543.795	1.266.173	1.386.408	391,33	1.237.415
Klientų indėliai	302.920	410.797	674.424	421.556	39,16	472.628
Akcininkų nuosavybė	40.698	76.866	193.288	170.000	317,71	151.039
Grynasis pelnas	7.179	4.891	40	-23.527	-427,72	-59.890
ROAA, %	1,55	0,79	0,00	-1,27	-181,73	-4,76
ROAE, %	19,55%	8,32%	0,03%	-12,95%	-166,26	-43,46

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis

Taigi AB “Parex” banko turtas 2005-2008 metų laikotarpiu nuolat augo: 2006 metais, lyginant su ankstesniais, turtas išaugo 57,54%, 2007 metais – net 112,21%, o 2008 metais turto augimo tempas suletėjo iki 30,30%. Paskutiniais duomenimis (2009 m. III ketvirtį) Banko turtas yra mažesnis ir sudaro apie 1,46 mln. litų – per devynis mėnesius sumažėjo 30,55% (642.453 tūkst. Lt.), o per metus – 17,94%. Banko paskolų, suteiktų klientams, augimas taip pat iki 2008 metų buvo spartus: 2006 metais, lyginant su praėjusiais, AB „Parex“ banko paskolų portfelis išaugo 92,72%, 2007 metais – net 132,84%, o 2008 metais paskolų augimo tempas suletėjo ir per metus išaugo tik 9,50%. Banko paskolų klientams kiekis per tris 2009 ketvirčius sumažėjo 175.018 tūkst. Lt (10,75%), o nuo 2008 m. III ketv. – 16,36% . Kitokia kitimo tendencija pastebima AB „Parex“ bankui pritraukiant indėlius iš klientų,

kurių apimtis Banko įsipareigojimų struktūroje augo iki 2007 metų: 2006 metais Bankas savo veiklą finansavo, pritraukdamas 35,61%, o 2007 metais – net 64,17% daugiau indėlių, nei metais anksčiau. Tačiau 2008 metais, dėl ekonomikos nuosmukio sąlygoto masinio indėlių atsiėmimo AB „Parex“ banko indėlių apimtis per metus sumažėjo 37,49% (252.868 tūkst. Lt.) Paskutiniais 2009 m. III ketvirčio duomenimis, Bankui nuo metų pradžios vėl pavyko papildomai pritraukt 51.072 tūkst. Lt (12,12%) indėlių, tačiau metų bėgyje (nuo 2008 m. III ketv.) indėlių banke sumažėjo 38,04%.

AB „Parex“ banko akcininkų nuosavybė 2005-2008 metų laikotarpiu išaugo 317,71% ir pasiekė 170 mln Lt. Per devynis 2009 metų mėnesius įstatinis kapitalas sumažėjo 11,15%, o per metus – 18,75%. AB „Parex“ banko vienintelis akcininkas Latvijos AS „Parex“ banka, 2009 m. lapkričio 17 d. priėmė sprendimą padidinti AB “Parex“ banko įstatinį kapitalą iki 286 207 000 litų papildomais akcininko įnašais. Banko įstatų pakeitimas bus įregistruotas, gavus Lietuvos banko leidimą.

Vidutinio turto grąžos rodiklis (ROAA) atspindi Banko turto panaudojimo efektyvumą - kiek litų grynojo pelno tenka vienam turto litui. Pastarųjų metų duomenys rodo, jog AB „Parex“ banko turtas naudojamas neracionaliai - nuo 2008 metų net patiriami nuostoliai. Vidutinės akcininkų nuosavybės grąžos (ROAE) rodiklis taip pat pastaraisiais metais yra labai žemas ir nuostolingas - Bankas nepatenkina akcininkų interesų, didindamas jų nuosavybės vertę ir garantuodamas dividentus. Tiek ROAA, tiek ROAE rodiklių neigiamą pokytį lėmė AB „Parex“ banko neigiamas grynasis pelnas. Tai, kad turtas naudojamas neefektyviai, didina ir Banko mokumo (ilgalaikio likvidumo) riziką.

Bankas, iki 2007 metų vykdęs pelningą veiklą, 2008 metais patyrė 23.527 tūkst. Lt nuostolį ir per 2005-2008 pokytis siekia net -427.72%. 2009 metų III ketvirtį AB „Parex“ banko nuostoliai jau siekė 59.890 tūkst. Lt. Toliau pateikiami pagrindiniai AB „Parex“ banko pelno (nuostolių) ataskaitos duomenys (žr. 5 pav.), siekiant išsiaiškinti pagrindines Banko pelno kitimą lėmusias priežastis.

5 lentelė. Pagrindiniai AB „Parex“ banko pelno (nuostolių) ataskaitos straipsniai (tūkst. Lt)

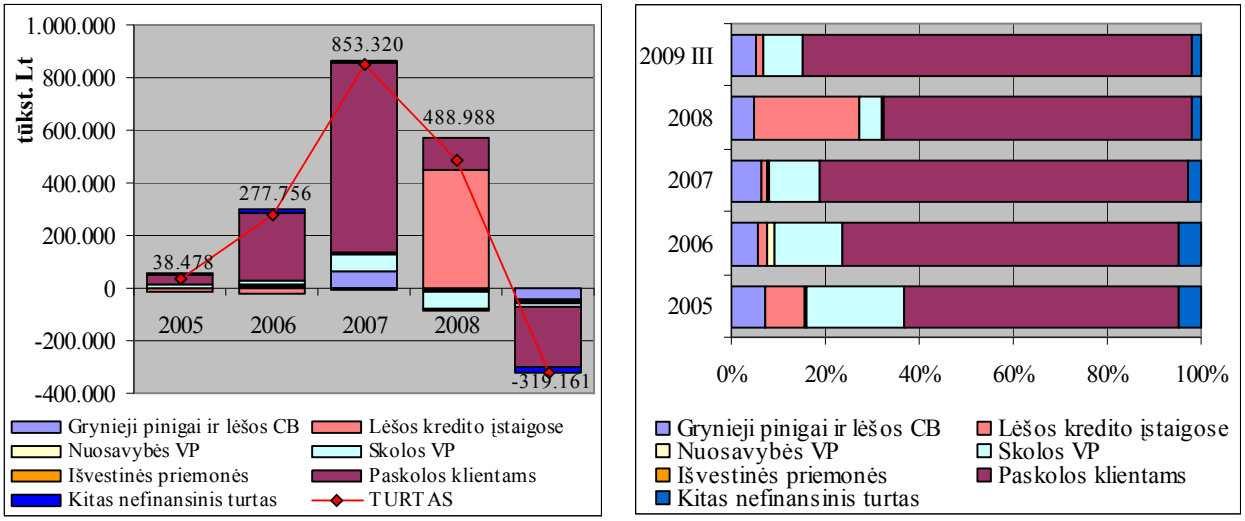
	2005	2006	2007	2008	2005-2008 m. (%)	2009 III
Grynosios palūkanų pajamos	11.964	14.751	24.828	33.204	177,53	21.671
Grynosios paslaugų mokesčių ir komisinių pajamos	6.824	8.686	10.818	10.897	59,69	5.835
Kitos veiklos pajamos	6.981	8.507	11.620	10.854	55,48	1.873
Banko išlaidos	-18.595	-26.239	-46.966	-79.128	325,53	-89.703
Pelnas (nuostoliai) prieš mokesčius	**7.174**	**5.705**	**300**	**-24.173**	**-436,95**	**-60.324**
Pelno mokesčio pajamos (sąnaudos)	5	-814	-260	646	12.820	434
Grynasis pelnas (nuostoliai)	**7.179**	**4.891**	**40**	**-23.527**	**-427,72**	-59.890

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis

Tai, kad 2008 metais AB „Parex“ banko pelnas prieš mokesčius ir grynasis pelnas buvo neigiami, lėmė daugiau negu dvigubai per metus išaugusios veiklos išlaidos, palyginti su pajamomis:

pajamoms išaugus 27,87%, išlaidos padidėjo 68,48%. 2009 m. III ketvirčio dar nuostolingesnę banko veiklą lėmė ne tik per devynis 2009 m. mėnesius 13,36% išaugusios Banko išlaidos, bet ir 163,93% sumažėjusios pajamos (grynosios palūkanų, paslaugų mokesčių ir komisinių pajamos bei kitos veiklos pajamos), iš kurių labiausiai mažėjo (-82,74%) kitos veiklos pajamos.

Žemiau pateiktose diagramose (žr. 13 pav.) analizuojama AB "Parex" banko turto pokyčių ir procentinės sudėties dinamika, atskleidžianti viso Banko turto kitimo 2005-2009 m. III ketv. priežastis.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex" banko ataskaitomis

13 pav. **AB „Parex" banko turto metiniai pokyčiai ir procentinė sudėtis**

Taigi 2007 metais, šalies ekonomikai išlaikius sparčius augimo tempus, į vidaus rinką ir jos fiansinių poreikių tenkinimą orientuoto AB „Parex" banko plėtra taip pat buvo sparti, todėl tais metais pastebimas didžiausias Banko turto augimas. Tai labiausiai lėmė išaugęs paskolų portfelis, kurio dalis į metinį prieaugį sudarė 722.378 tūkst. Lt (132,84%), lyginant su 2006 metais. Taip pat Banko turto augimui nemažą įtaką darė 58,33% (64.010 tūkst. Lt) per metus išaugęs skolos VP kiekis ir grynieji pinigai bei lėšos CB – 61.702 tūkst. Lt (146,58%). Tai atsispindi ir turto strukūroje: 2007 metais didžiausią procentinę viso Banko turto dalį sudarė klientams išduotos paskolos - 78,46%, tuo tarpu skolos VP ir grynieji pinigai bei lėšos Lietuvos banke – atitinkamai 10,77, 6,43%. Iš esmės į paskolų teikimą orientuotos investicijos ir didėjanti paskolų portfelio dalis, palyginti su turtu, rodė AB „Parex" banko siekį sparčiai didinti palūkanų pajamas, kartu prisiimant didesnę kredito riziką.

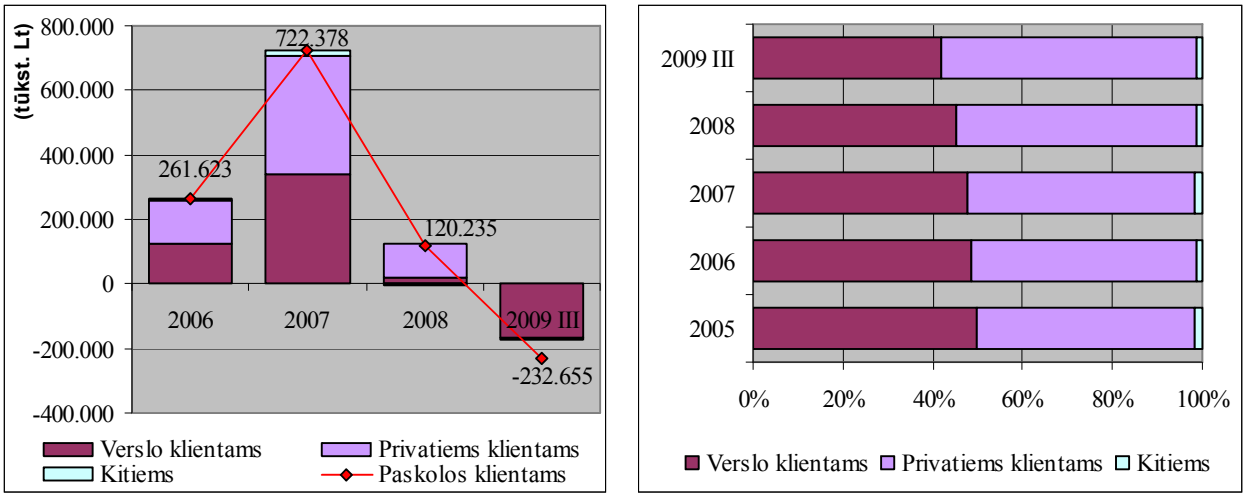
Dėl iš esmės pasikeitusios ekonominės aplinkos 2008 metais, AB „Parex" banko turto augimo lėtėjimo tendencija buvo akivaizdi. Išaugus Lietuvos ekonomikos nesubalansuotumams, prastėjant investuotojų ir vartotojų lūkesčiams bei atisaradęs reiklesnis skolininkų vertinimas, mažino paskolų paklausą ir prieinamumą. Dėl šios priežasties AB „Parex" banko paskolų portfelis per metus išaugo tik 9,50%. Labiausiai prie turto augimo prisidėjo per metus 451.163 tūkst. Lt (2.174,59%) išaugusios

lėšos kredito įstaigose, tačiau Banko investicijos į skolos VP sumažėjo 38,46%. 2008 metais paskolų dalis turto struktūroje ir toliau buvo didžiausia - 65,93%. Taip pat pastebimas lėšų kredito įstaigose procentinės dalies bendroje turto struktūroje išaugimas iki 22,44%, kai tuo tarpu investicijų į skolos VP procentinis svoris sumažėjo iki 5,04%

2009 m. III ketvirtį AB "Parex" banko turtas ėmė trauktis, o tai sąlygojo visų turto dalių mažėjimas (iš kurių labiausiai – lėšos kredito įstaigose ir paskolos klientams, atitinkamai 445.885 tūkst. Lt ir 175.018 tūkst. Lt mažiau nei metų pradžioje), išskyrus skolos VP, kurie per tris ketvirčius padidėjo 14.898 tūkst. Lt. Metinis pokytis (lyginant su 2008 III ketv.) buvo kitoks – mažėjo visos turto dalys, iš kurių labiausiai – paskolos klientams (232.655 tūkst. Lt), tačiau klientams suteiktų paskolų dalis 2009 m. III ketv. pasiekė maksimumą ir sudarė 82,96% viso turto.

Taigi AB „Parex" bankas veikė pagal tradicinės bankininkystės modelį, koncentruodamas savo investicijas daugiausia į paskolų teikimą. Galima pastebėti, kad, sumažėjus likvidumui pasaulio finansų rinkose, iki 2007 metų AB „Parex" bankas skolos VP naudojo kaip vieną iš likvidumo užtikrinimo šaltinių, tačiau didelė paskolų portfelio dalis bendroje turto struktūroje mažino priklausomybę nuo nepalankių pokyčių VP rinkoje, bet tuo pačiu stiprino kredito rizikos poveikį. Nagrinėjamu laikotarpiu Bankas dalį savo lėšų laikė kredito įstaigose ir grynųjų pinigų bei lėšų Lietuvos banke pavidalu, kurių procentinis svoris išlieka panašus ir kinta nuo 4,60% iki 7,32%.

Toliau analizuojama AB "Parex" banko paskolų klientams metinių pokyčių dinamika bei šių paskolų procentinė sudėtis (žr. 14 pav.):

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex" banko ataskaitomis

14 pav. **AB „Parex" banko paskolų metiniai pokyčiai ir procentinė sudėtis**

Taigi svarbiausia atkreipti dėmesį, kad sparčiausią AB „Parex" banko bendrą paskolų portfelio augimą 2007 metais lėmė per metus išaugusios paskolos ir privatiems, ir verslo klientams –

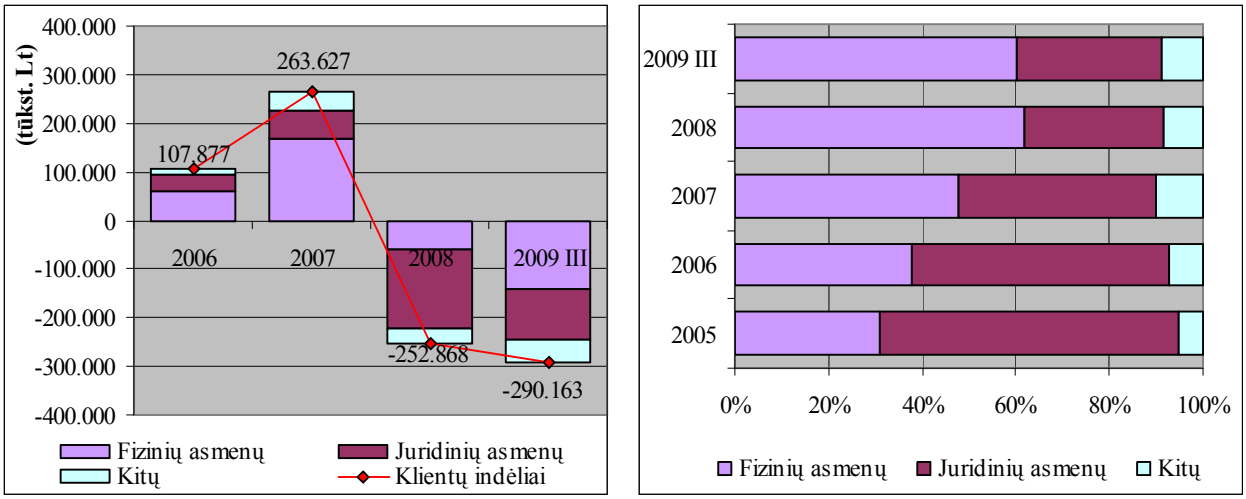
atitinkamai 368,871 tūkst. Lt (135,43%) ir 340.030 tūkst. Lt (128,60%). Kitiems klientams (valdžios institucijoms ir finansinėms įstaigoms) suteiktų paskolų apimtis per metus išaugo 13.657 tūkst. Lt.

2008 metais bendro paskolų klientams augimo lėtėjimą lėmė sumžėjęs metinis paskolų portfelio sudedamųjų dalių augimas: verslo klientų kreditavimas išaugo tik 3,25%, arba 19.622 tūkst. Lt, o privačių asmenų – 16,64% (106.661 tūkst. Lt). Tuo tarpu kitų klientų kreditavimas per 2008 metus sumažėjo 29,28% (6.048 tūkst. Lt).

Pagal paskutinius duomenis, 2009 metais per tris ketvirčius klientams išduotų paskolų apimties sumažėjimui 12,62% labiausiai darė įtaką net 117.242 tūkst. Lt (18,79%) sumažėjęs verslo klientų kreditavimas, kai tuo tarpu privačių asmenų paskolų portfelis sumenko 56.317 tūkst. Lt (7,53%), o kitų klientų – 1.459 tūkst. Lt (9,99%), lyginant su metų pradžia. Kalbant apie metinius pokyčius, bendras paskolų portfelis nuo 2008 III ketv. sumažėjo 16,11% (232.655 tūkst. Lt), iš kurių labiausiai – paskolos verslo klientams – 168.667 tūkst. Lt (24,97%) mažiau, nei prieš metus.

Taigi AB „Parex“ banko paskolų portfelio didžiausią dalį sudaro paskolos, išduotos verslo ir privatiems klientams. 2005-2009 III ketvičio laikotarpiu paskolų, suteiktų privatiems klientams dalis bendroje paskolų sumoje išaugo nuo 48,88% iki 57,08% ir nuo 2006 metų sudarė didžiausią apimtį.

Toliau pateiktose diagramose (žr. 15 pav.) analizuojama AB “Parex” banko klientų indėlių metinių pokyčių dinamika bei šių indėlių procentinė sudėtis.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis

15 pav. **AB „Parex“ banko indėlių metiniai pokyčiai ir procentinė sudėtis**

Taigi nagrinėjamu laikotarpiu sparčiausią klientų indėlių išaugimą 2007 metais lėmė visų rūšių indėlių augimas: iš fizinių asmenų pritrauktų indėlių suma per metus išaugo 167.454 tūkst. Lt (108,23%), iš juridinių asmenų – 59.166 tūkst. Lt (25,20%), o indėliai, pritraukti iš kitų klientų (valdžios bei finansų institucijų) – 37.007 tūkst. Lt (122.35%). 2008 metais 252.868 tūkst. Lt sumažėjusiam AB „Parex“ banko turto finansavimui iš indėlių didžiausią įtaką darė net 158.752 tūkst.

Lt (55,70%) mažėjusi indėlių, pritrauktų iš verslo klientų, apimtis. Taip pat per metus mažėjo privačių klientų - 61.656 tūkst. Lt (19,14%), o kitų klientų – 32,460 tūkst. Lt (48,27%) pritrauktų indėlių. 2009 metais per tris ketvirčius vėl išaugo Banko veiklos finansavimasis iš rinkos. Nuo metų pradžios buvo papildomai pritraukta 23.878 tūkst. Lt indėlių iš fizinių asmenų, iš juridinių – 20.111 tūkst. Lt, o iš kitų – 7.083 tūkst. Lt daugiau, tačiau metų bėgyje, lyginant su 2008 m. III ketv., pastebimas neigiamas indėlių pokytis – indėlių per metus sumažėjo 38,05%: fizinių asmenų 141.249 tūkst. Lt (33,19%), juridinių asmenų – 105.924 tūkst Lt. (41,99%), kitų – 42.990 (50,66%).

Pagal procentinę indėlių dalį 2005-2009 III ketv. laikotarpiu fizinių asmenų indėlių dalis bendroje klientų indėlių apimtyje išaugo nuo 30,83% iki 60,17%, o juridinių sumažėjo - nuo 64,10% iki 30,97%.

Taigi didžiausias AB „Parex“ banko turto, paskolų portfelio ir indėlių augimo tempas buvo 2007 metais. 2008 metais turto augimo tempas suletėjo, dėl suletėjusio paskolų portfelio augimo, tuo tarpu indėlių pokytis tais metais buvo neigiamas. 2009 metais pastebima priešinga situacija – AB “Parex” bankui per tris ketvirčius pavyko pritraukti papildomai indėlių, kai turtas ir kreditavimas tuo laikotarpiu mažėjo. Paskolų ir indėlių mažėjimą labiausiai veikė sumažėjęs verslo klientų kreditavimas ir jų banko veiklos finansavimas. Tad fizinių asmenų indėliai bendruose įsipareigojimuose ir privačių klientų kreditavimas bendrame paskolų portfelyje yra didžiausias ir nuolat auga. AB „Parex“ bankas, iki tol veikęs pelningai, nuo 2008 metų, dėl augančių išlaidų ir mažėjančių pajamų, pradėjo dirbti nuostolingai – tiek turtas, tiek ir akcininkų nuosavybė valdoma neracionaliai, todėl Bankas ne tik nepatenkina akcininkų interesų, bet ir patiria mokumo riziką.

3.2. AB „Parex“ banko likvidumo rizikos valdymas

Rizikos valdymas yra labai svarbus AB „Parex“ banko kasdieninio valdymo proceso elementas, už kurį atsakinga banko valdyba - rizikos valdymo gairės yra taikomos visose AS „Parex“ banka grupės įmonėse, nustatant rizikos valdymo limitus ir kontrolę. AB „Parex“ banko tikslas - palaikyti žemą rizikos lygį, išlaikant tinkamą turto diversifikaciją, apdraudžiant riziką finansų rinkose ir išlaikant žemą operacinę riziką. Rizika yra vertinama, remiantis tikėtinu pelningumo rizikos lygiu, tačiau, nepaisant pelno, yra neprisiimama neaiški ir nekontroliuojama rizika.

AB „Parex“ bankas likvidumo riziką apibūdina kaip riziką, kad Bankas ir Grupė bet kuriuo metu neturės pakankamai lėšų padengti savo įsipareigojimus. Likvidumo rizikos valdymo ir kontrolės tvarka nustato pagrindinius likvidumo rizikos kontrolės limitus, remiamasi esama ir prognozuojama balanso struktūra, o prognozė atliekama, formuojant metinius biudžetus, numatant bendrąjį likvidumo poreikį. Be siekio palaikyti tokį likvidumo lygį, kurio pakaktų padengti visus įsipareigojimus, atsiradusius dėl nenumatytų aplinkybių rinkoje, išskiriami ir keletas kitų likvidumo valdymo uždavinių:

- vykdyti nustatytus likvidumo rodiklio reikalavimus;

- optimizuoti rizikos / grąžos santykį – pakankamą likvidumą, lyginant su poreikiu;
- tinkamai ir laiku reaguoti į žymius pokyčius veiklos aplinkoje.

Remiantis Lietuvos banko valdybos reikalavimais, AB „Parex“ bankas turi palaikyti ne mažesnį nei 30% likvidumo koeficientą. Taip pat Bankas Lietuvos bankui pradėjo teikti kasdieninę informaciją apie atskirus balansinės ataskaitos turto ir įsipareigojimų straipsnius. Banko vadovybė, norėdama sumažinti likvidumo riziką, stengiasi sumažinti skirtumą tarp aktyvų ir pasyvų terminų - atsižvelgiant į 2008 m. susiklosčiusią nepalankią situaciją pasaulio ir šalies finansų rinkose, pradėjus mažėti indėliams, buvo pradėtas vykdyti kasdieninis indėlių pokyčio prognozavimas, sudaromi laukiamų įplaukų balansai, įvertinant indėlių likučius bei grąžinamus kreditus, taip pat pradėti stebėti bei prognozuoti pinigų srautai bei likvidumo rodiklio vykdymas. AB „Parex“ bankas pakankamą likvidumo lygį išlaiko realiai įvertindamas savo galimybes pasinaudoti tiek vidiniais, tiek išoriniais likvidumo papildymo šaltiniais. Sumažėjus indėlių likučiams iš vietinės rinkos, bankas užsitikrina reikiamo lėšų poreikio patenkinimą iš AS „Parex“ banka. Banko vadovybė taip pat daug dėmesio 2008 metais skyrė indėlių susigrąžinimui - buvo organizuota akcija, kurios metu indėlininkai, anksčiau termino nutraukę terminuotus indėlius, bet sugrįžę į banką, neprarasdavo palūkanų. Taip pat buvo didinamos palūkanos, kas paskatino gyventojus savo santaupas patikėti Bankui.

3.2.1. AB „Parex banko“ likvidumo spragų ir finansavimo spragos įvertinimas

Komerciniam bankui yra svarbu suderinti aktyvų ir pasyvų dydžius bei jų terminus tam, kad galėtų sklandžiai valdyti savo likvidumą, patirdamas kuo mažesnę riziką, ir kartu vykdyti pelningą veiklą. Likvidumo valdymas turi apimti deficito padengimą, kuris atsiranda, kai bankui trūksta pakankamo išorinio finansavimo, jo išlaikymą priimtinose ribose, perteklinių lėšų investavimą ir balanso išlaikymą. Svarbu ir tai, kad trumpalaikis turtas turi būti didesnis už trumpalaikius įsipareigojimus. Taigi likvidumo rizika – tai neturėjimas pakankamų išteklių ar išorinio finansavimo, neprieinamų aktyvų balansavimui.

Atliekant likvidumo spragų laiko kontūrų analizę (žr. 6 lent.), visų pirma nagrinėjamos metinės spragos 2005 – 2008 metų laikotarpiu ir paskutiniais turimais duomenimis – 2009 m. III ketvirčio.

6 lentelė. Aktyvų ir pasyvų bei likvidumo spragų laiko kontūrai 2005-2009 III ketv.(tūkst. Lt)

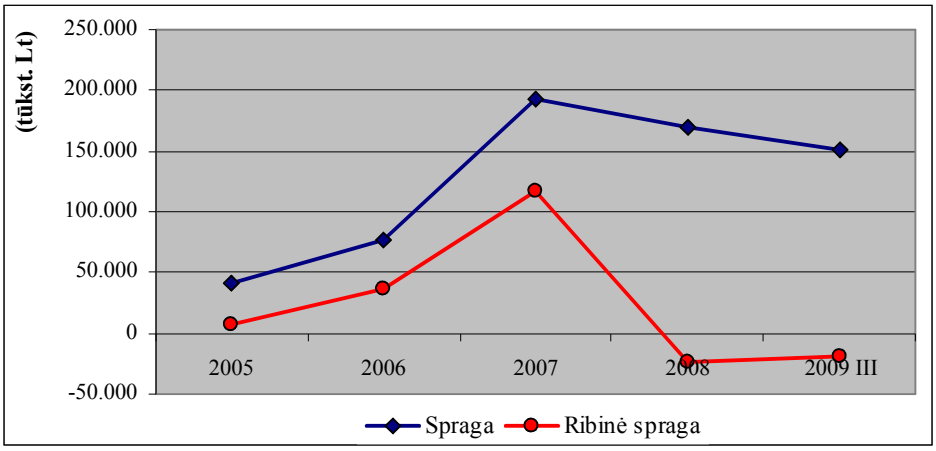
	2005	2006	2007	2008	2009 III ketv.
AKTYVAI	482.686	760.442	1.613.759	2.102.750	1.460.297
ĮSIPAREIGOJIMAI	441.988	683.576	1.420.471	1.932.750	1.309.258
Spraga	**40.698**	**76.866**	**193.288**	**170.000**	**151.039**
Aktyvų amortizacija	38.478	277.756	853.317	488.991	(642.453)
Įsipareigojimų amortizacija	30.536	241.588	736.895	512.279	(623.492)
Ribinė spraga	**7.942**	**36.168**	**116.422**	**(23.288)**	**(18.961)**

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis

Atliekant AB "Parex" banko likvidumo spragos analizę 2004-2009 m. III ketv. laikotarpiu, pastebimas viso laikotarpio finansavimo deficitas, kurį sąlogojo tai, jog banko turimi aktyvai kiekvienu momentu viršijo prisiimtus įsipareigojimus, dėl ko atsirado lėšų trūkumas, būtinas finansuoti rinkoje. Čia bankui iškyla rizika patirti didesnes nei įprasta skolinimosi ilgesniems terminams išlaidas. Didžiausiais finansavimo deficitas banke buvo 2007 metais – 193.288 tūkst. Lt, o mažiausiais 2005 metais – 40.698 tūkst. Lt. 2009 m. III ketvirtį buvo fiksuojamas 151.039 tūkst. Lt lėšų trūkumas. Taigi lėšų trūkumas nuolat augo, tik 2008 metais sumažėjo dėl didesnio įsipareigojimų pokyčio, lyginant su aktyvais.

Vis dėl to spragos parodo kumuliuotas, t.y. sukauptas lėšas, reikalingas visomis datomis, tačiau šios lėšos neatspindi naujų lėšų poreikio kiekvienu laiko momentu. Dėl šios priežasties yra dar skaičiuojamos ribinės spragos, kurios remiasi balansų kitimu ir parodo naujų lėšų poreikį, kurį reikia skolintis, arba naujas perteklines atitinkamo periodo lėšas, kurios turi būti investuotos. Tad teigiama spraga reiškia išmoką, o neigiama – įplauką. Taigi nagrinėjamu laikotarpiu AB „Parex" banko aktyvai grąžinami greičiau, nei skoliniai įsipareigojimai, todėl įplaukos iš aktyvų grąžinimo yra mažesnės nei išmokos, naudojamos skolų grąžinimui. 2005-2007 metais stebimas deficitas, kuris kaupiasi nuo vieno periodo iki kito ir Bankui prireikė vis daugiau papildomų lėšų aktyvams padengti - 2007 metais papildomai pritrūko 116.422 tūkst. Lt finansavimo iš rinkos. Tuo tarpu kitais periodais bankas gavo finansavimo įplaukų ir perteklinės lėšos sudarė atitinkamai 23.288 tūkst. Lt ir 18.961 tūskt. Lt, tačiau banko finansavimo deficitas išliko, nors ir sumažėjo.

Žemiau esančioje diagramoje (žr. 16 pav.) pateiktas prieš tai atliktos AB „Parex" banko likvidumo spragų analizės laiko kontūrų grafikas (likvidumo spragos ir ribinės spragos):

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex" banko ataskaitomis

16 pav. **Likvidumo spragos ir ribinės spragos laiko kontūrų grafikas**

Spragų laiko kontūrų grafikas parodo, kad bendras AB „Parex" banko finansavimo deficitas sumažėjo, Bankui 2008 metais gavus papildomų įplaukų.

AB „Parex bankas“, valdydamas likvidumo riziką, turi ne tik analizuoti bendrą metinę aktyvų – pasyvų dinamiką, bet taip pat ir kontroliuoti pastarųjų dydžių terminų atitikimą, todėl toliau darbe pateikiama išsamesnė 2007-2008 metų likvidumo spragų laiko kontūrų analizė (žr. 7 lent.), suskirstant akyvus ir pasyvus pagal terminus:

7 lentelė. Aktyvų ir pasyvų bei likvidumo spragų laiko kontūrai 2007-2008 m. (tūkst. Lt)

	1	2	3	4	5	6	
	Iki pareikalavimo	**Iki 3 mėn.**	**3-12 mėn.**	**1-5 metai**	**> 5 metai**	**Neapibrėžti terminai**	**Iš viso**
2008 metai							
AKTYVAI	133.034	521.074	270.244	527.640	569.757	81.001	2.102.750
ĮSIPAREIGOJIMAI IR KAPITALAS	145.092	1.578.617	185.592	21.812	38	171.599	2.102.750
Spraga	**(12.058)**	**(1.057.543)**	**84.652**	**505.828**	**569.719**	**(90.598)**	**0**
2007 metai							
AKTYVAI	124.597	133.793	212.507	581.862	511.883	49.117	1.613.759
ĮSIPAREIGOJIMAI IR KAPITALAS	265.637	680.834	440.431	29.092	61	197.704	1.613.759
Spraga	**(141.040)**	**(547.041)**	**(227.924)**	**552.770**	**511.822**	**(148.587)**	**0**
2007 – 2008 metai							
Aktyvų amortizacija	8.437	387.281	57.737	(54.222)	57.874	31.884	
Įsipareigojimų amortizacija	(120.545)	897.783	(254.839)	(7.280)	(23)	(26.105)	
Ribinė spraga	**128.982**	**(510.502)**	**312.576**	**(46.942)**	**57.897**	**57.989**	

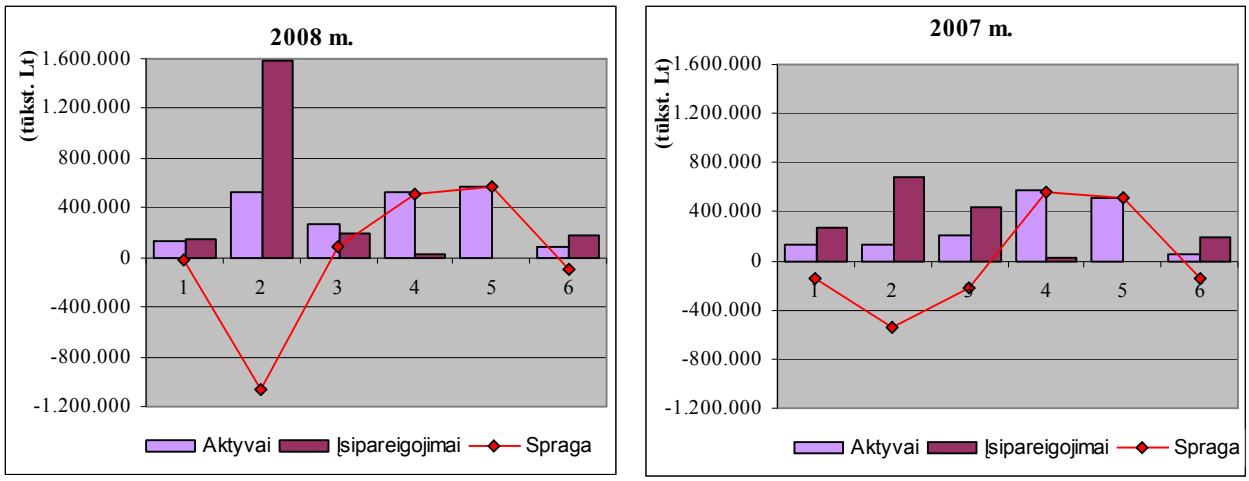
Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis

Taigi AB “Parex“ bankas, valdydamas likvidumo riziką, aktyvus bei skolinius įsipareigojimus suskirsto pagal grąžinimo terminus į šešias grupes, pradedant mėnesiais ir baigiant metais ar terminais, kurie yra neapibrėžti.

Atliekant AB “Parex” banko likvidumo spragos analizę, pastebima, jog neigiama likvidumo spraga 2008 metais pasireiškė aktyvų ir pasyvų laikotarpiu neapibrėžtais terminais ir taip pat iki trijų mėnesių, kadangi banko turimi įsipareigojimai konkrečiu momentu buvo didesni, lyginant su turimu turtu. Lyginant 2008 metus su prieš tai buvusiais - 2007 metais finansavimo perteklių AB „Parex bankas“ turėjo ilgesnį laikotarpį - iki vienerių metų bei neapibrėžtais terminais. Taigi Banko trumpalaikio likvidumo valdymas yra rizikingas, kadangi trumpu laikotarpiu gali nesugebėti padengti savo perteklinių įsipareigojimų ir sunkiai vykdyti Lietuvos banko nustatytą likvidumo normatyvą.

Banko finansavimo deficitas pasireiškia ilgesniu aktyvų-pasyvų valdymo periodu – 2008 metais tai būtų nuo trijų mėnesių, o prieš tai buvusiais metais – nuo vienerių metų. Tai reiškia, jog šiais laikotarpiais banko turimi aktyvai buvo didesni nei jo veiklai reikalingi ištekliai, dėl ko atsirado lėšų trūkumas, reikalingas kompensuoti rinkoje.

Visų esamų aktyvų ir skolinių įsipareigojimų balansai ir jų terminų grafikai yra pagrindiniai dalykai, kurių reikia spragos kontūro suprojektavimui. Taigi žemiau pateikti nagrinėjamo laikotarpio spragos kontūrų grafikai (žr. 17 pav.):

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis

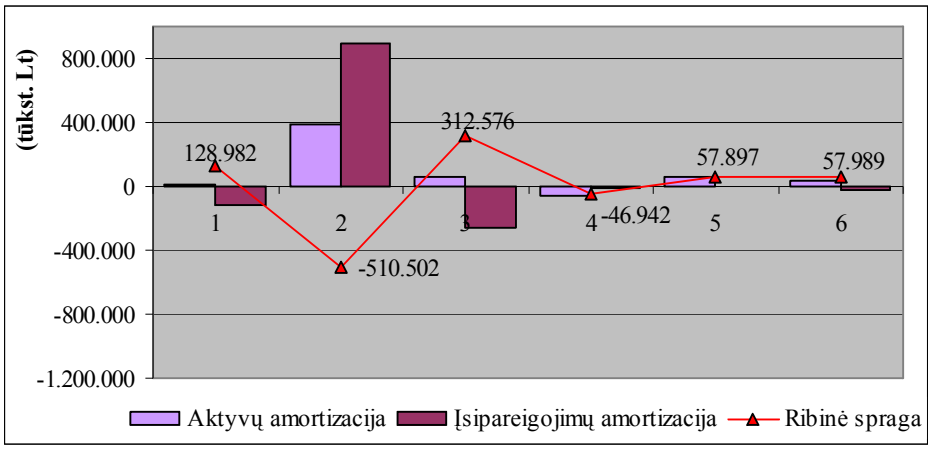
17 pav. **Likvidumo spragų laiko kontūrų grafikai 2007-2008 m.**

Kaip matome, 2008 metais AB „Parex“ bankas daugiausia turėjo aktyvų penktu periodu, t.y. kurių trukmė buvo ilgesnė nei penkeri metai, kas sąlygojo didžiausią finansavimo deficitą (569.719 tūkst. Lt) šio laikotarpio aktyvams. 2007 metais daugiausia lėšų (552.770 tūkst. Lt) trūko 1-5 metų trukmės aktyvams padengti.

Didžiausias likvidumo spragos perteklius 2008 metais matomas iki trijų mėnesių aktyvų-pasyvų valdyme – net 1.057.543 tūkst. Lt pritrauktų įsipareigojimų perteklius, kurį bankas galėjo investuoti. Atitinkamai 2007 metais taip pat didžiausias lėšų perteklius buvo iki trijų mėnesių laikotarpiu, tik suma kur kas mažesnė – 547.041 tūkst. Lt.

Toliau, siekiant nustatyti naujų lėšų poreikį arba naujas perteklines atitinkamo periodo lėšas konkrečiu periodu, skaičiuojama ribinė likvidumo spraga. Taigi AB „Parex“ bankas, valdydamas likvidumo riziką, 2008 metais iki trijų mėnesių ir nuo vienerių iki penkerių metų, patyrė įplaukų atitinkamai 510.502 ir 46.942 tūkst. Lt. Kitais aktyvų-pasyvų valdymo terminais banko finansavimo deficitas dar labiau pagilėjo: iki pareikalavimo - 128.982 tūkst. Lt, 3-12 mėn. – 312.576 tūkst. Lt, daugiau nei 5 metai – 57.897 tūkst. Lt.

Ribinės spragos, kurios yra spragų pokyčiai, taip pat gali būti pavaizduojamos grafiškai kaip spragos kontūro grafikas (žr. 18 pav.):

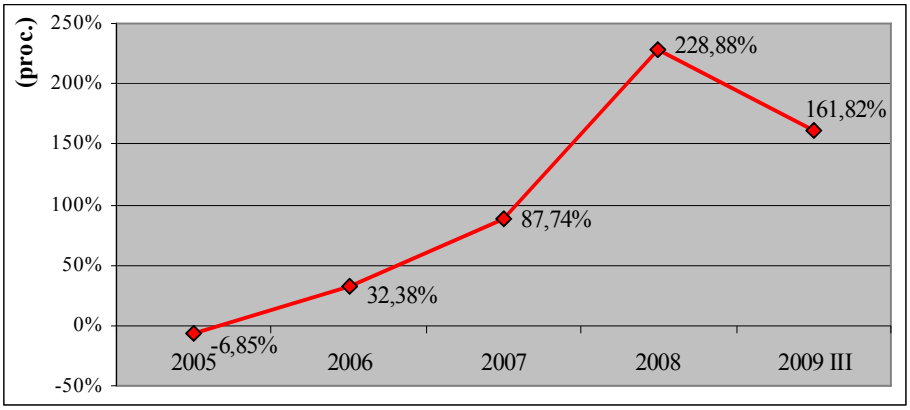

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis

18 pav. **Ribinės likvidumo spragos laiko kontūro grafikas 2007-2008 metais**

Taigi AB “Parex bankas” antru ir ketvirtu periodais (iki 3 mėnesių, 1-5 metai) turėjo įplaukas, o kitais periodais (iki pareikalavimo, 3-12 mėnesiai, daugiau nei 5 m. ir neapibrėžti terminai) – išmokas.

Be likvidumo spragų bankuose taip pat gali būti skaičiuojama finansavimo spraga (žr. 19 pav.), kuri parodo indėliais nepadengtą paskolų dalį ir poreikį papildomai skolintis pinigų rinkoje:

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis

19 pav. **AB „Parex“ banko finansavimo spraga**

Taigi, kaip matome, finansavimo spraga buvo neigiama (-6,85%) tik 2005 metais, kuomet AB “Parex” banko pritrauktų klientų indėlių apimtis buvo didesnė už suteiktas paskolas, t.y. indėliai visiškai kompensavo paskolų padengimą. 2006-2008 metais suteiktų paskolų klientams apimtis buvo didesnė už pritrauktus indėlius, o dėl šios priežasties finansavimo spraga nuolat augo. Per metus banko suteiktos paskolos išaugo 92,72, 132,84 ir 9,5%, o klientų indėliai atitinkamai – 35,61, 64,17, -37,49%. Kitaip tariant, paskolų didėjimo tempai buvo didesni, nei priimtų iš klientų indėlių augimas. Be to, 2008 metais, dėl pasaulinės finansų krizės pasireiškimo Lietuvos rinkoje, klientams suteiktų paskolų apimčiai išaugus 9,5%, lyginant su 2007 metais, indėlių apimtis, dėl masinio jų atsiėmimo, sumažėjo

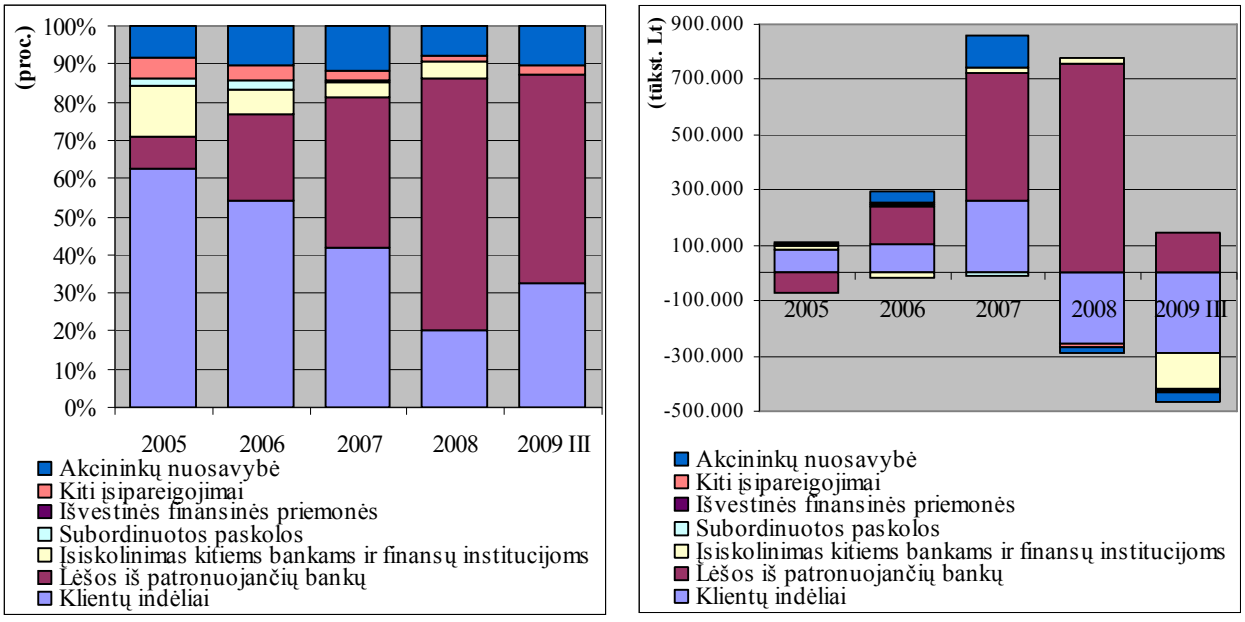
net 37,49%, kas lėmė didelį finansavimo spragos atsiradimą. Paskutiniais žinomais duomenimis – 2009 III ketvirtį – indėliais nepadengta paskolų dalis sudarė 161,82%.

Taigi AB „Parex“ banko likvidumo spragų ir finansavimo spragos metinė analizė parodė, jog Banko likvidumo spraga nuolat iki 2007 metų augo ir tik 2008 metais dėl papildomų įplaukų ėmė mažėti, tačiau finansavimo spraga 2008 metais buvo didžiausia. Taip atsitiko dėl to, kad 2008 metais labai sumažėjus indėlių apimtims AB „Parex“ banke, jo veikla tais metais buvo finansuojama iš kitų šaltinių – gaunant paskolas iš patronuojančio banko AS „Parex“ banka. 2007-2008 metų detali likvidumo spragų analizė parodė, jog Bankas turėjo perteklines lėšas trumpu periodu ir deficitines – ilgu, dėl ko gali būti prasčiau vykdomas Lietuvos banko nustatytas likvidumo normatyvas.

3.2.2. Finansinės krizės poveikis AB „Parex“ banko finansavimo pokyčiams

Pasaulinė finansinė krizė, prasidėjusi JAV antrinių būsto paskolų rinkoje, 2008 metais pasiekė Lietuvą. Poveikį pajuto ir Lietuvos finansų rinkos - komerciniai bankai susidūrė su mažesnėmis galimybėmis pasiskolinti. Norėdami padidinti rinkos finansavimą, bankai buvo priversti didinti indėlių palūkanų normas: 2008 m. sausio mėn. vidutinė už indėlius litais siūloma palūkanų norma bankuose svyravo nuo 4,9% iki 6,3%, o 2009 m. sausio mėn.- nuo 8,5% iki 9,5% ar net 10,7%, t.y. 2008 metais indėlių palūkanos išaugo vidutiniškai 50-60%. Likvidumo rizikos atžvilgiu, bankų sistemos atsparumą išorės šokams užtikrina vidaus rinkoje ir iš patronuojančių bankų pritrauktos lėšos.

Mažesnes finansavimo iš rinkos galimybes, lėmusias likvidumo situacijos pablogėjimą, pajuto ir AB „Parex“ bankas, kurio įsipareigojimų struktūra (žr. 20 pav.) akivaizdžiai kito:

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis ir LBA duomenimis

20 pav. **AB „Parex“ banko įsipareigojimų struktūra ir metinio prieaugio finansavimo šaltiniai**

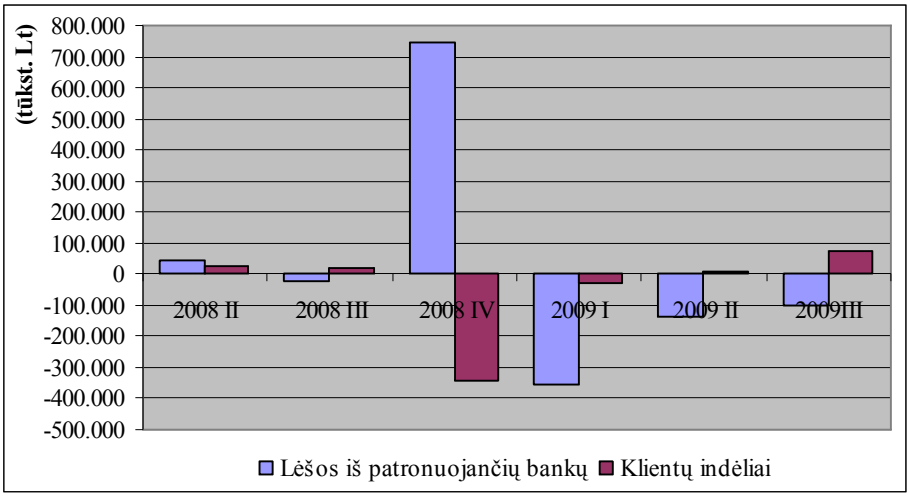
Įsipareigojimų struktūros procentinė bei pokyčių analizė 2005-2009 III ketv. rodo, jog AB „Parex“ banko pagrindiniai finansavimo šaltiniai buvo klientų indėliai ir iš patronuojančio banko (AS „Parex“ banka) pritrauktos lėšos, tuo tarpu mažiausia dalimi Bankas savo veiklą finansavo iš subordinuotų paskolų ir išvestinių finansinių priemonių. Kiekvieno veiksnio procentinė dalis AB „Parex“ banko balansiniuose įsipareigojimuose nagrinėjamu laikotarpiu kito dėl besikeičiančios situacijos šalies rinkoje. Banko klientų indėlių lyginamasis svoris balansiniuose įsipareigojimuose 2005-2008 metais nuolat mažėjo ir nuo 68,54% 2005 metais sumažėjo iki 21,81% - 2008 metais, t.y. net 46,72%. Tačiau, atliekant AB „Parex“ banko įsipareigojimų metinių pokyčių analizę, galima pastebėti, jog 2005-2007 metais Banko pritrauktų indėlių iš klientų apimtys augo ir tik 2008 metais pokytis buvo neigiamas: dėl finansinės krizės sąlygoto mąsinio indėlių atsiėmimo, indėlių AB „Parex“ banke per metus sumažėjo net 252.868 tūkst. Lt (37,49%). Taip pat klientų indėlių procentinės dalies balansiniuose įsipareigojimuose pasikeitimą lėmė patronuojančio banko vaidmens, finansuojant AB „Parex“ banko turto plėtrą ir užtikrinant likvidumą, didėjimas: pritrauktos iš patronuojančio banko lėšos nuo 8,72% 2005 metais išaugo iki 72,13% visų balansinių įsipareigojimų 2008 metais (63,41% pasikeitimas), ir pokyčiai nuolat, išskyrus 2005 metus, buvo teigiami, t.y. AB „Parex“ bankas vis didesne dalimi savo veiklą finansuodavo patronuojančio banko lėšomis.

Kalbant apie 2009 m. III ketv., AB „Parex“ banko vykdomo likvidumo rizikos valdymo ir finansavimo skatinimo dėka, situacija šiek tiek koregavosi – įsipareigojimai klientams jau sudarė 36,10%, o paskolos iš patronuojančio banko – 61,01% pritrauktų balansinių įsipareigojimų, kadangi per devynis 2009 m. mėnesius bankas pritraukė papildomai 51.072 tūkst. indėlių, o paskolų iš patronuojančio banko sumažėjo 595.220 tūkst. Lt. Visgi metiniai visų veiksnių pokyčiai (lyginant su 2008 m. III ketvirčių) buvo neigiami, išskyrus tai, kad per metus Bankas iš AS „Parex“ banka pritraukė 148.250 tūkst. Lt daugiau lėšų.

AB „Parex“ banko įsiskolinimai kitiems bankams ir finansų institucijoms 2005-2008 metų laikotarpiu mažėjo nuo 14,91% iki 4,48%, o 2009 m. III ketvirtį tesudarė 0,20% balansinių įsipareigojimų.

Kaip jau buvo minėta, lėtėjant šalies ekonomikos augimui, bankai susidūrė su skolinimosi galimybių mažėjimu, kuris ypač pasireiškė 2008 m. spalio-lapkričio mėnesiais, t.y. 2008 metų IV ketvirtį: 2008 m. spalio mėnesį dėl padidėjusios sumaišties pasaulio finansų rinkose, šalies indėlių portfelis per mėnesį sumažėjo apie 2,6 mlrd. litų (6,4%), tuo tarpu AB „Parex banke“ – apie 52 mln. litų (6,8%), o per lapkritį - apie 179 mln. litų (0,5%), kai AB „Parex“ banke net 204 mln. litų (28,7%). Taigi AB „Parex“ banką ekonomikos nuosmukis paveikė labiau, nei vidutiniškai šalies bankų sistemą. 2008 metais, mažėjant indėliams, bankai savo veiklą finansavo skolindamiesi tarpbankinėje rinkoje: patronuojančių bankų lėšos per metus padidėjo 10,8 mlrd. litų, išaugo skolinimasis ir AB „Parex“ banko iš AS „Parex“ banka.

Žemiau pateiktoje diagramoje (žr. 21 pav.) atlikta finansinės krizės poveikio AB „Parex“ bankui įvertinimas, analizuojant klientų indėlių ir lėšų iš patronuojančio banko pokyčius metų bėgyje, kadangi skolinimasis iš patronuojančiųjų bankų ir klientų indėliai laikomi svarbiausiais bankų likvidumo trūkumo padengimo šaltiniais.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis ir LBA duomenimis

21 pav. **AB „Parex“ banko indėlių ir skolų patronuojančiam bankui pokyčiai**

Taigi AB „Parex“ banko pritrauktų indėlių apimties augimas iki 2008 m. III ketvirčio staiga pradėjo mažėti dėl finansų krizės paveikto masinio indėlių atsiėmimo, kai atsirado nepasitikėjimas bankų finansiniu stabilumu. 2008 m. IV ketv. indėlių AB „Parex“ banke sumažėjo 341.235 tūkst. Lt arba 44,74%, o 2009 I ketv. - 30.408 tūkst. arba 7,21% lyginant su praėjusiu ketvirčiu. Taip pat tokį indėlių sumažėjimą AB „Parex“ banke sąlygojo ir įvykiai Latvijoje su patronuojančiu banku AS „Parex“ banka - 2008 m. lapkričio mėnesį šį banką nacionalizavo Latvijos Vyriausybė, o tai turėjo didelės įtakos ir Lietuvoje veikiančiam AB „Parex“ bankui.

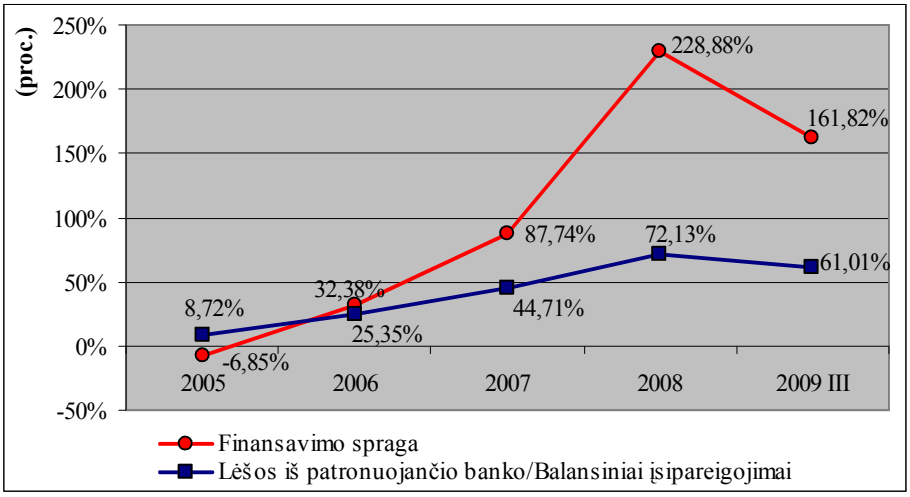
Lėšos iš patronuojančių bankų vertinamos kaip pastovus bankų sistemos finansavimo šaltinis, atsižvelgiant į glaudžius patronuojančių ir jų valdomų bankų ryšius. Lietuvoje veikiančių užsienio bankų likvidumas paprastai valdomas visos banko grupės mastu. AB „Parex“ bankui, kaip užsienio kapitalo komerciniui bankui, nukentėjusiam nuo staigaus indėlių sumažėjimo, likvidumo problemą padėjo spręsti jo patronuojantis AS „Parex“ banka. 2008 IV ketvirtį sumažėjęs AB „Parex“ banko finansavimas iš rinkos klientų buvo kompensuotas, pasiskolinant iš patronuojačio banko net 743.470 tūkst. Lt arba 114,28% daugiau papildomų lėšų nei ankstesniu laikotarpiu.

Valstybė, atsižvelgdama į susiklosčiusią situaciją Lietuvos finansų rinkoje, taip pat ėmėsi ryžtingų priemonių indėlių stabilizavimui - spalio mėnesį LR Seimas padidino komerciniuose bankuose laikomų indėlių apsaugą, nustatant, kad iki 100 tūkst. eurų indėliai yra pilnai apdraudžiami.

Jau nuo 2008 metų gruodžio mėn. AB „Parex“ banke buvo pastebimas situacijos stabilizavimasis, kam nemažos įtakos turėjo AS „Parex“ banka vadovybės pasikeitimas, kuri ėmėsi veiksmingų priemonių padėties gerinimui:

- pagrindinis dėmesys 2008 m. buvo skiriamas naujų klientų pritraukimui, esamų klientų lojalumo AB „Parex“ banko atžvilgiu stiprinimui ir aptarnavimo kokybės gerinimui.
- 2009 m. sausio 22 d. buvo priimti ir realizuoti pozityvūs sprendimai dėl AB „Parex“ banko įstatinio kapitalo, didinant jį iki 188.149 tūkst. litų, o vėliau dar papildomai 34.528 mln. Lt.
- 2009 metais indėlių apimtys pradėjo šiek tiek augti ir 2009 II ketv. AB „Parex“ bankas pritraukė 8.976 tūkst. Lt (2,29%), o 2009 III ketv. – 72.504 tūkst. Lt (18,12%) daugiau indėlių, lyginant su ankstesniu ketvirčiu.
- AB „Parex bankas“ taip pat sumažino įsipareigojimus patronuojančiam bankui nuo 1,4 mlrd. litų 2008 m. iki 0,8 mlrd. litų 2009 m. III ketv.

Finansavimo spraga, kuri parodo indėliais nepadengtą paskolų dalį bei poreikį papildomai skolintis pinigų ir kapitalo rinkose, yra plačiau aptariama ankstesniame skyrelyje. Čia pateiktas finansavimo spragos ir lėšų iš patronuojančio banko procentinės dalies AB „Parex“ banko balansiniuose įsipareigojimuose (žr. 22 pav.) palyginimas.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis ir LBA duomenimis

22 pav. **AB „Parex“ banko finansavimo spragos ir įsiskolinimo patronuojančiam bankui dinamika**

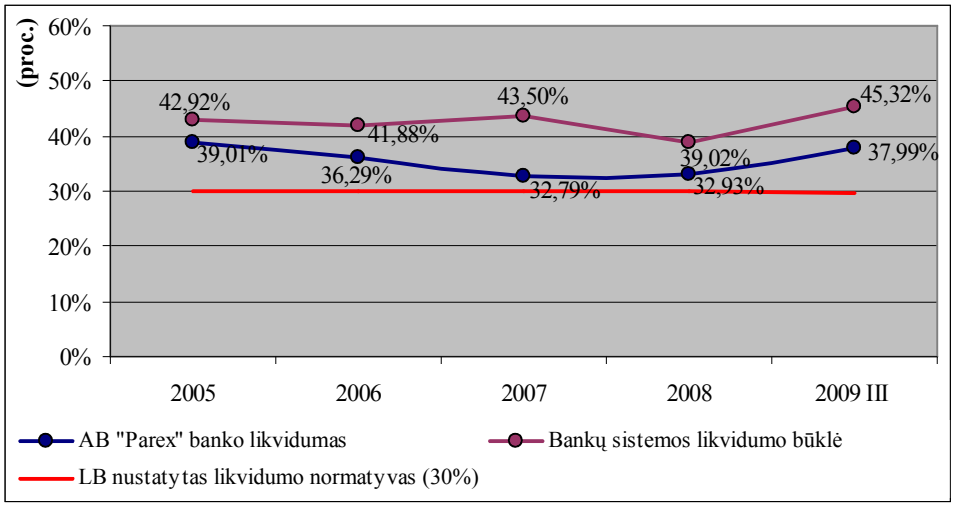
Taigi, kadangi AB „Parex“ banko finansavimo spraga nuolat (išskyrus 2005 m.) buvo teigiama ir auganti (indėliai nepadengė visų Banko išduotų paskolų), tai finansavimo spragą Bankas iš esmės kompensavo, skolindamasis iš patronuojančio banko AS „Parex“ banka. Banko įsipareigojimai kitiems bankams ir finansų institucijoms buvo nedideli ir iš esmės skirti likvidumo svyravimams subalansuoti. Atsižvelgiant į tai, kad šalyje pritraukiamų finansinių išteklių vidutinė kaina yra mažesnė, negu

skolinimosi iš patronuojančio banko, konkurencija dėl vidaus rinkoje pritraukiamų indėlių turi polinkį toliau stiprėti.

Apibendrinant galima teigi, jog finansinės krizės poveikį AB „Parex“ bankas turėjo galimybę sumažinti tik dėka to, jog yra užsienio kapitalo įmonė ir turi patronuojantį banką, kurio finansavimu visada gali pasinaudoti, nors jis ir yra brangesnis, nei skolinimaisi iš rinkos indėlių pavidalu.

3.2.3. Likvidumo normatyvo bei kitų indikatorių vykdymas AB „Parex“ banke

Lietuvos banko valdyba visiems Lietuvoje veikiantiems komerciniams bankams yra nustačiusi rizikas ribojančius normatyvus, tarp jų – ir likvidumo rizikos, reikalaujantį, jog komercinio banko likvidus turtas dengtų bent 30% einamųjų banko įsipareigojimų. Taigi atliekama palyginamoji likvidumo būklės analizė AB „Parex“ banko ir Lietuvos bankų sistemos atžvilgiu (žr. 23 pav.):

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ir Lietuvos banko ataskaitomis

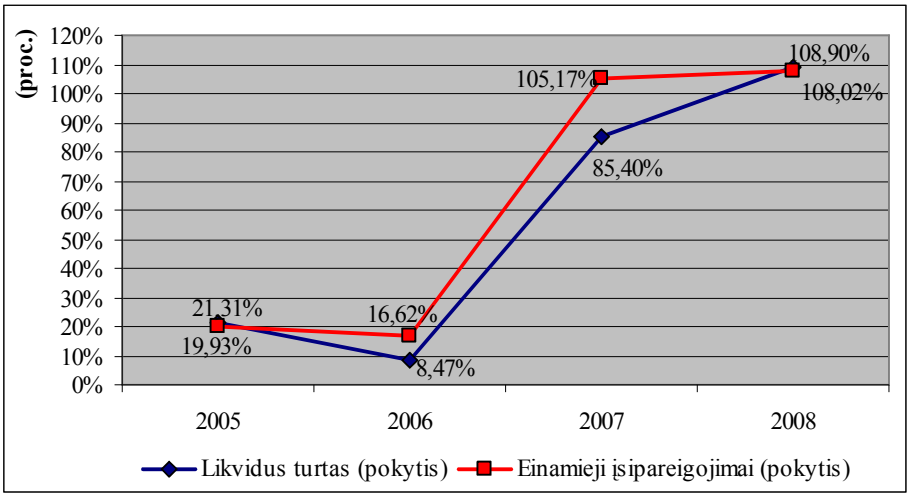
23 pav. **AB „Parex“ banko ir bankų sistemos likvidumo normatyvo vykdymas**

Analizuojant Lietuvos bankų sistemos likvidumo dinamiką, galima pastebėti, jog likvidumo lygis nuolat balansuoja apie 40% ribą ir gerokai viršija Lietuvos banko valdybos nustatytą likvidumo normatyvą. Didžiausias likvidumo lygis analizuojamu laikotarpiu buvo pasiektas 2007 metais ir sudarė 43,50% bei 13,5% viršijo likvidumo minimumą. Taigi JAV kilusi ir daugelio šalių rinkas palietusi būsto paskolų krizė Lietuvos bankų sistemos likvidumui tuo metu žymesnio poveikio neturėjo. Didžiausias likvidumo lygio kritimas bankų sistemoje tiriamu laikotarpiu pastebimas 2008 metais, tačiau, nepaisant toliau pasaulinėse finansų rinkose vykstančių sukrėtimų, apsunkinusių lėšų pritraukimą ir padidinusių skolinimosi kaštus, Lietuvos bankų sistemos likvidumo rodiklis 2008 m. išliko gana stabilus ir buvo išlaikomas 9,02% didesnis nei reikalaujama. Tų metų duomenimis, 85,8% bankų sistemos turto valdė bankai, turintys patronuojančias institucijas, tad, esant būtinybei, šie bankai galėtų tikėtis patronuojančių bankų paramos, valdant likvidumo riziką. Taigi likvidumo valdymo

klausimai išlieka labiau aktualūs Lietuvos rinkoje veikiantiems vietiniams bankams, neturintiems stiprių patronuojančių institucijų. Žvelgiant į paskutiniuosius rezultatus, nors pasaulinėse finansų rinkose toliau tvyrojo įtampa, šalies finansų rinkos skolinimosi kaštai išliko ganėtinai aukšti, tačiau dėl mažėjusio kreditavimo Lietuvos bankų sistemos likvidumo rodikliai gerėjo: 2009 m. III ketvirtį normatyvinis bankų sistemos likvidumo rodiklis sudarė 45,32% ir daugiau kaip 15 procentinių punktų viršijo Lietuvos banko nustatytą minimumą bei buvo didžiausias nuo 2002 metų vidurio.

Lyginant AB „Parex“ banką su Lietuvos bankų sistema tarpusavyje, galima matyti, jog tiek AB „Parex“ bankas, tiek ir bankų sistema analizuojamu laikotarpiu vykdė centrinio banko nustatytą 30% likvidumo normatyvą, tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, jog AB „Parex“ bankas patyrė žymiai didesnę likvidumo riziką, lyginant su visa sistema ir vos viršijo 30% ribą. Taip pat svarbu paminėti, jog bankų sistemos likvidumo lygio augimas ar kritimas ne visada sąlygojo AB „Parex“ banko atitinkamus likvidumo pokyčius. Visi šie veiksniai rodo, jog bankas turi likvidumo valdymo problemų, kurias reikia išsiaiškinti ir spręsti. AB „Parex“ bankas didžiausią metinį likvidumo lygį buvo pasiekęs 2005 metais ir 9,01% viršijo normatyvą, o mažiausias likvidumo lygis pasiektas 2007-2008 metais dėl ekonomikoje vykstančių neramumų bei viršijo tik 2,79% ir 2,93% normatyvo. Paskutiniais duomenimis, 2009 m. III ketvirtį AB „Parex“ banko likvidumo situacija pagerėjo, kai likvidus turtas sudarė 37,99% Banko einamųjų įsipareigojimų.

Toliau svarbu išsiaiškinti AB „Parex“ banko likvidumo būklės dinamikos priežastis. Tam svarbu analizuoti, kaip keitėsi likvidaus turto ir einamųjų įsipareigojimų straipsniai.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis

24 pav. **AB „Parex“ banko likvidaus turto ir einamųjų įsipareigojimų pokyčių dinamika**

Taigi, lyginant pastarųjų dviejų diagramų duomenis, galima daryti išvadą, jog likvidumo padėties pablogėjimą 2006-2007 metais lėmė didesnis einamųjų įsipareigojimų prieaugis, lyginant su

likvidžiu turtu. Tuo tarpu 2008 metais likvidus turtas AB „Parex“ banke augo šiek tiek sparčiau, nei einamieji įsipareigojimai, kas lėmė nežymų likvidumo rodiklio pagerėjimą.

Be Lietuvos banko nustatyto likvidumo normatyvo, gali būti skaičiuojami ir kiti rodikliai, kurie padeda įvertinti likvidumo situaciją bei jos kaitą banko viduje. Kiekvienas komercinis bankas pats pasirenka, kuriuos rodiklius skaičiuos, siekdamas identifikuoti likvidumo riziką. AB „Parex“ banko ataskaitose apie tai, kokius rodiklius Bankas taiko savo veikloje, nepateikia, todėl toliau bus nagrinėjami dažniausiai naudojami rodikliai, atsižvelgiant į informatyvumą ir preinamą infomaciją.

Bankai, siekdami nustatyti savo likvidžių priemonių poreikį, gali naudoti įvairius finansinius koeficientus, kitaip dar vadinamą likvidumo normatyvinį metodą (žr. 8 lent.)

8 lentelė. Likvidumo indikatoriai (1)

RODIKLIAI (%)	2005	2006	2007	2008
Kapitalo ir Įsipareigojimų santykis	9,21	11,24	13,61	8,80
Likvidaus turto ir Turto santykis	28,96	19,94	17,42	27,93
Likvidaus turto ir Įsipareigojimų iki pareikalavimo s.	69,01	61,50	105,84	404,77

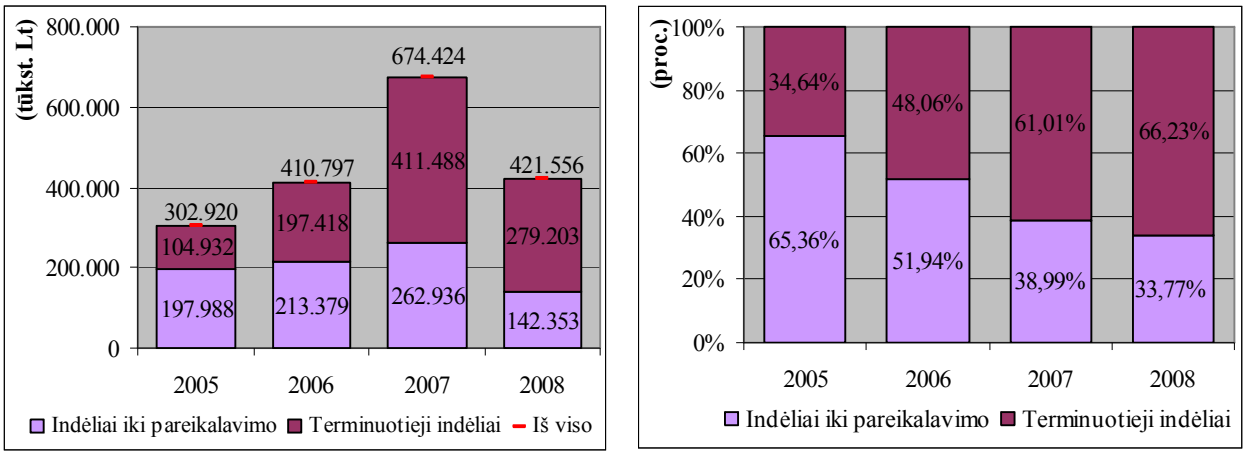
Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis

Nuosavo kapitalo ir įsipareigojimų santykis parodo tiek banko įsipareigojimų padengimą nuosavu kapitalu, t.y. likvidumo būklę, tiek ir banko sugebėjimą pritraukti pasyvus. Kadangi šio rodiklio rekomenduojamas minimumas yra 1/15-1/25 ribose, galima teigti, kad AB “Parex” banko likvidumas 2005-2008 metais išlaikė patvarumą, tačiau buvo neukštas. Didžiausias patvarumas pastebimas 2007 metais, kuomet Banko kapitalas dengė 13,61% visų įsipareigojimų, o mažiausias 2008 m. – 8,80%, kai nuosavas kapitalas sumažėjo 12,05%, o įsipareigojimai išaugo 36,06%. Taigi AB „Parex“ banko mokumo/likvidumo situacija pagal šį rodiklį 2005-2008 metais buvo patenkinama, o gebėjimas pritraukti pasyvus gana geras.

AB „Parex“ bankas 2005 ir 2008 metais vykdė rekomenduojamą palaikyti 20-50% likvidžių lėšų lygį bendruose aktyvuose ir ši dalis sudarė atitinkamai 28,96% ir 27,93% viso banko turto. Tačiau tai yra neaukštas likvidumo palaikymo lygis - bankas išlaiko minimumą. 2006-2007 metais Banko likvidumo laipsnis buvo labai žemas ir jis susidurė su likvidumo rizika, kadangi 2006 m. turtui išaugus 57,54%, likvidus turtas padidėjo tik 8,47%, o 2007 m. – atitinkamai 112,21% ir 85,40%.

AB „Parex“ bankas analizuojamu laikotarpiu vykdė santykinį likvidaus turto ir įsipareigojimų iki pareikalavimo rodiklį - rekomendaciją palaikyti minimalų 20-30% lygį, ir net gerokai viršijo. Rodiklis 2008 metais siekė net 404,77%, kadangi likvidžiam turtui išaugus 108,90%, įsipareigojimai iki pareikalavimo sumažėjo 45,38%, ką galėjo sąlygoti indėlių atsiėmimas.

Indėliai banke yra vieni iš pagrindinių veiklos finansavimo šaltinių, o jų sudėties kitimas (žr. 25 pav.) rodo banko finansavimo galimybes iš tikslinių deponuotų lėšų.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis

25 pav. **AB „Parex“ banko indėlių dinamika ir procentinė sudėtis**

Indėlių sudėties dinamikos analizė atskleidžia, kad indėlių iki pareikalavimo ir terminuotųjų indėlių apimtys bendroje indėlių sumoje nagrinėjamu laikotarpiu kito. 2005-2006 metais didžiąją indėlių dalį sudarė neterminuoti indėliai - 65,36% ir 51,94%, tuo tarpu 2007-2008 metais pastebima priešinga situacija, kai didesnę Banko indėlių dalį sudarė terminuotieji indėliai (61,01% ir 66,23%). Per 2006 metus terminuotųjų indėlių išaugo daugiau (88,14%), nei indėlių iki pareikalavimo (7,77%), tačiau pastarųjų dalis bendroje sumoje vis tiek išliko didesnė. Per 2007 metus AB „Parex“ bankas daugiau pritraukė terminuotųjų indėlių – 108,43%, kai tuo tarpu indėlių iki pareikalavimo – tik 23,22% daugiau. 2008 m., dėl neramumų finansų rinkoje pastebimas bendras Banko indėlių sumažėjimas, kai per metus neterminuotų indėlių sumažėjo labiau (-45,86%), nei terminuotųjų (-32,15%)

Taigi judriųjų (iki pareikalavimo) indėlių ir indėlių santykis, kuris įvertina indėlių svyravimo jautrumą Banke, atskleidžia, jog AB „Parex“ bankas jautresnis indėlių atsiėmimui buvo 2005-2006 metais ir patyrė nemažą likvidumo riziką, kadangi didžiąją dalį sudarė neterminuotieji indėliai. 2007-2008 metais banko likvidumą indikuojantis rodiklis pagerėjo, kai terminuotųjų indėlių procentinė dalis išaugo ir sudarė didesniąją dalį, tačiau pati likvidumo situacija 2008 m. blogėjo dėl sumažėjusio pasitikėjimo bankais, kas lėmė indėlių atsiėmimą - tai paaiškina rodiklio augimą tais metais.

Žemiau esančioje lentelėje (žr. 9 lent.) pateikti apskaičiuoti AB „Parex“ banko likvidumo rodikliai, kurie parodo indėlių, kaip finansavimo šaltinių, poreikį.

9 lentelė. Likvidumo indikatoriai (2)

RODIKLIAI (%)	2005	2006	2007	2008
Likvidaus turto ir Indėlių santykis	46,15	36,91	41,69	139,32
Likvidaus turto ir Indėlių iki pareikalavimo santykis	70,61	71,07	106,92	412,56
Grynųjų pinigų ir Indėlių santykis	3,55	3,85	3,37	6,29
Grynųjų pinigų ir Indėlių iki pareikalavimo santykis	5,44	7,41	8,64	18,63

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis

Likvidaus turto ir indėlių santykis parodo, jog AB „Parex“ bankas 2005-2007 metais vykdė rekomendaciją išlaikyti rodiklį 20-50% lygyje, t.y. nemažą dalį priimtų indėlių Bankas laiko likvidžių aktyvų forma. 2008 metais likvidaus turto ir indėlių santykis siekė net 139,32%. Tai lėmė likvidaus turto išaugimas 108,90%, kai tuo tarpu indėliai dėl ekonomikos nuosmukio sumažėjo 37,49%.

Banko likvidaus turto ir indėlių iki pareikalavimo santykinis rodiklis parodo, kokiu mastu banko likvidžiųjų aktyvų dalis užtikrina įsipareigojimus pagal mobiliausią bendrų indėlių dalį, taip pat rodo banko galimybes veikti stresinės situacijos atveju, kuomet galimas masinis indėlių atsiėmimas. Kadangi minimali leidžiama šio rodiklio reikšmė 20-30%, galima teigti, jog AB “Parex“ bankas šį normatyvą gerokai viršija ir nesusiduria su problema, padengti pačius trumpalaikiškiausius įsipareigojimus. 2008 m. likvidaus turto apimtys beveik dvigubai viršijo indėlių iki pareikalavimo apimtis, nes indėlių iki pareikalavimo suma, palyginti su 2007 metais, sumažėjo net 45,86%.

Kiekvieno banko likvidumui palaikyti yra labai svarbu tai, kiek bankas turi turto pačia likvidžiausia forma, t.y. grynųjų pinigų pavidalu. Bankas turi siekti palaikyti optimalų grynųjų pinigų kiekį, kad išlaikytų likvidumą ir tuo pačiu būti pelningas. Taigi AB „Parex“ bankas turi pakankamai mažas grynųjų pinigų atsargas bendrai indėlių sumai ir indėliams iki pareikalavimo padengti bei palaiko mažą likvidumo lygį, tik 2008 metais rodiklis išaugo iki 6,29% ir 18,63% dėl tos pačios indėlių atsiėmimo priežasties, kaip tuo tarpu grynųjų pinigų kiekis per metus išaugo 16,75%.

Trumpalaikių įsipareigojimų ir turto santykio rodiklis (žr. 10 lent.) įvertina ne banko šaltinius, bet potencialų likvidumo poreikį.

10 lentelė. Likvidumo indikatoriai (3)

RODIKLIAI (%)	2005	2006	2007	2008
Trumpalaikių įsipareigojimų ir Turto santykis	74,24	54,96	53,13	84,65

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis

Taigi toks aukštas rodiklio lygis atspindi, jog AB „Parex “ banko veikla yra gana rizikinga, kadangi didžioji dalis įsipareigojimų gali būti bet kada iš banko pareikalauta grąžinti, todėl šių lėšų bankas negali naudoti kreditavimui.

Toliau skaičiuojami rodikliai (žr. 11 lent.), kurie parodo, kaip AB „Parex“ bankas suderina likvidumo, pelningumo ir saugumo principus - ar bankas teikia pirmenybę pelnui, išduodamas paskolas bei patirdamas didesnę kredito bei likvidumo rizikas, ar labiau siekia finansinio stabilumo.

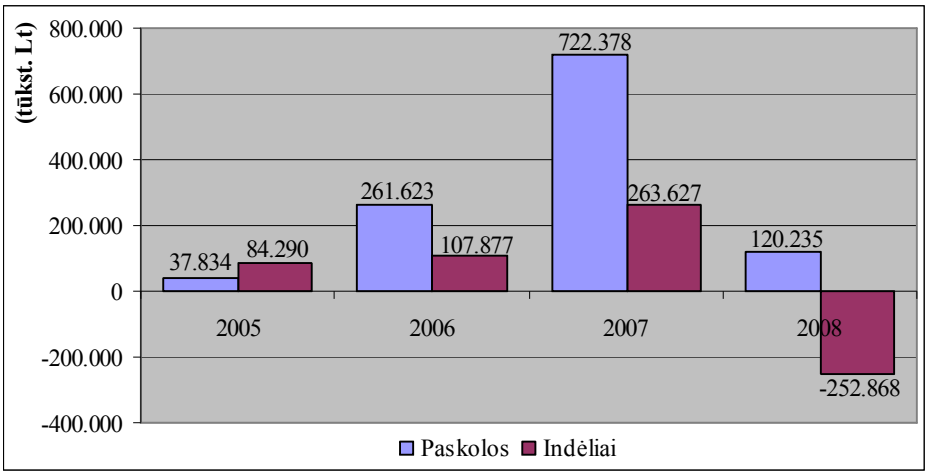
11 lentelė. Likvidumo indikatoriai (4)

RODIKLIAI (%)	2005	2006	2007	2008	2009 III
Paskolų ir Turto santykis	58,46	71,51	78,46	65,93	84,74
Paskolų ir Indėlių santykis	93,15	132,38	187,74	328,88	261,82
Probleminių paskolų ir Paskolų santykis	N.d.	0,31	0,34	4,26	N.d.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis

Kaip matome, AB „Parex“ banko didžiąją aktyvų dalį sudaro klientams suteiktos paskolos. Tai rodo, jog bankas siekia vykdyti pelningą veiklą, neatsižvelgdamas į galimą kreditinę riziką, kuri turi įtakos ir kitoms rizikoms. 2008 metais paskolos Banke sudarė 65,93% viso turimo turto ir rodiklis buvo mažesnis, lyginant su praėjusiais dvejais metais, kadangi dėl pablogėjusios ekonominės padėties bei sugriežtėjusių kreditavimo sąlygų, sulėtėjo paskolų augimas, lyginant su viso turto augimu. Paskutiniais duomenimis, 2009 m. III ketvirtį AB “Parex” banko paskolų dalis bendruose aktyvuose sudarė net 84,74% dėl per tą laikotarpį sumažėjusio paskolų portfelio.

AB „Parex“ banko paskolų ir indėlių santykinis rodiklis visu nagrinėjamu laikotarpiu yra labai aukštas ir 2007-2009 III ketv. gerokai viršija rekomendaciją palaikyti rodiklio reikšmę ne didesnę nei 70-150%, o 2006 metais išlaiko maksimumą. Tai rodo, jog Bankas susiduria su didele likvidumo rizika, siekdamas pelno ir nepadengdamas didžiosios dalies išduodamų paskolų pritrauktais likvidumo šaltiniais. Taigi, kadangi paskolos atspindi nelikvidų turtą, tai aukšta rodiklio reikšmė rodo mažą banko likvidumą ir padidintą kredito riziką. Žemiau esančioje diagramoje (žr. 26 pav.) pateikta AB „Parex“ banko paskolų ir indėlių pokyčių dinamika, padedanti įvertinti rodiklio kaitos priežastis.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis

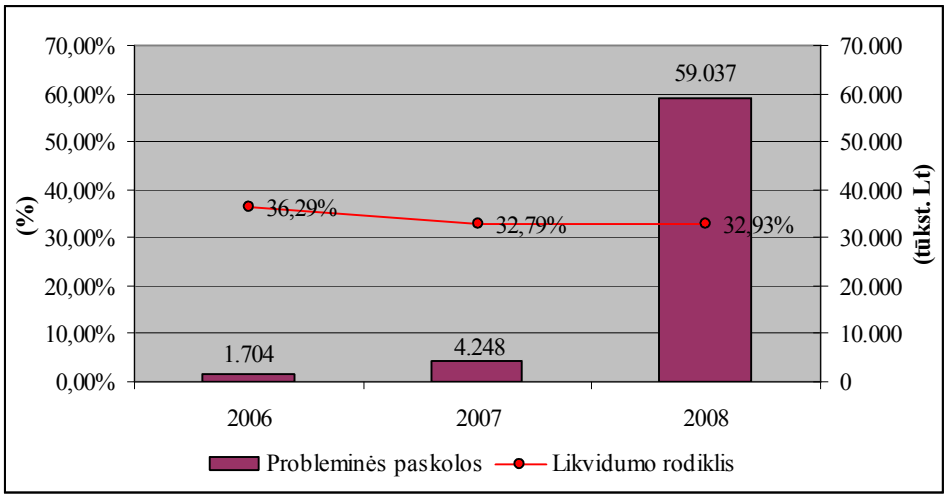
26 pav. **AB „Parex“ banko paskolų ir indėlių pokyčių dinamika**

Taigi aukštą paskolų ir indėlių santykinį rodiklį bei jo augimą 2006-2007 metais sąlygojo tai, kad vis mažesnė suteiktų paskolų dalis buvo finansuojama iš klientų pritrauktais indėliais, kitaip tariant – buvo didesnis paskolų porfelio augimas, lyginant su prisiimtais indėliais: 2006 metais, paskolų porfeliui išaugus 92,77%, indėlių apimtys išaugo tik 35,61%, o 2007 metais dėl didelės kreditavimo paklausos, atitinkamai – 132,84% ir 64,17%. Labai spartų rodiklio augimą 2008 metais lėmė IV ketvirtį sumažėjusios indėlių apimtys: AB „Parex“ bankas suteikė papildomai 9,50% daugiau paskolų, lyginant su 2007 metais, tačiau indėlių tais metais sumažėjo net 37,49%.

Probleminė (negrąžinama) paskola yra tokia, kurios grąžinimo terminas kelia abejonių. Taigi, jei paskola grąžinama pagal grafiką, ji nėra probleminė. Norint palaikyti reikiamą banko likvidumo lygį,

būtina suderinti skolinamų lėšų ir pasiskolintų lėšų terminus, kad bankas visada turėtų reikiamą kiekį pinigų, todėl reikia atitinkamai valdyti banko kreditinę riziką. Atlikto skaičiavimo duomenimis, AB „Parex“ banke 2006-2008 metų probleminių paskolų dalis bendrame paskolų portfelyje augo ir 2008 metais, dėl pablogėjusios ekonominės padėties, jų buvo 59.037 tūkst. Lt bei sudarė 4,26% išduotų paskolų, t.y. net apie dvylika kartų daugiau, nei ankstesniu periodu. Tokį rodiklio pokytį lėmė 1289,76% probleminių paskolų išaugimas banke, kai tuo tarpu paskolų porfelis teišaugo 9,50%. Probleminių paskolų sudėtinė dalis yra blogos paskolos, kurių mokėjimo terminas pradelstas daugiau nei 60 dienų. Taigi AB „Parex“ banko probleminių paskolų apimtis nuo 1.704 tūkst. Lt 2006 metais išaugo iki 59.037 tūkst. Lt 2008 metais, o blogų paskolų lyginamoji dalis Banke mažėjo: 2005 m. – 39,44%, 2006 m. – 20,08%, o 2008 m. – 5,23%. Didžiąją dalį probleminių paskolų AB „Parex“ banke 2007 metais sudarė paskolos, suteiktos verslo klientams – 73,80%, o 2006 m. ir 2008 m. – privatiems klientams, atitinkamai 68,90% ir 66,75%.

Kuo didesnė probleminių paskolų dalis yra paskolų portfelyje, tuo AB „Parex“ bankas gali susidurti su didesne likvidumo rizika, kadangi neatgauna prognozuojamų piniginių lėšų. Toliau pateikiama likvidumo normatyvinio rodiklio bei probleminių paskolų kitimo dinamika (žr. 27 pav.) per paskutinius trejus metus.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis

27 pav. **AB „Parex“ banko probleminių paskolų ir likvidumo normatyvo dinamika**

Taigi duomenys rodo, kad šiuo atveju nėra aiškios priklausomybės tarp probleminių paskolų ir likvidumo lygio AB „Parex“ banke – 2007 metais probleminėms paskoloms išaugus, likvidumo normatyvinis rodiklis sumažėjo, tačiau, kai 2008 metais šių paskolų augimas buvo ypač žymus, AB „Parex“ banko likvidumas išliko panašiame lygyje kaip ir metais anksčiau.

Banko likvidumo rizikai papildomai įvertinti bei monitoringui atlikti taip pat skaičiuojamas dar vienas rodiklis – pirminių likvidumo rezervų ir įsipareigojimų iki pareikalavimo santykis (žr. 12 lent.):

12 lentelė. Likvidumo indikatoriai (5)

RODIKLIAI (%)	2005	2006	2007	2008
Pirminių likvidumo rezervų ir Įsipareigojimų iki pareikalavimo santykis	0,26	0,13	0,18	3,44

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis

Tai, kad 2005-2007 metais rodiklio reikšmė buvo mažesnė už 1, rodo, jog AB „Parex“ bankas turėjo likvidumo trūkumą blogiausios scenarijaus atveju ir reiškia, kad pagal blogiausią scenarijų, negalėjo visiškai padengti nestabilių įsipareigojimų kiekvieną dieną. Tačiau pagal 2008 metų rezultatus, Bankas turėjo likvidumo perteklių ir galėjo padengti pačius nestabiliausius įsipareigojimus savo likvidžiausiais aktyvais, nors šiuos rezultatus vėlgi įtakojo finansinė krizė ir žymus indėlių sumažėjimas Banke.

Apibendrinant gautus tyrimo rezultatus, galima teigti, kad, nors tam tikri likvidumo indikatoriai rodo, jog AB „Parex“ banko likvidumo poreikis yra mažas, tačiau tai labiausiai lemia (ypač 2008 m. rezultatus) finansinės krizės poveikis ir dėl jos sumažėjęs Banko finansavimasis iš rinkos. Tačiau likvidumo normatyvinis rodiklis atspindi, kad būtent 2007-2008 metais Bankas patiria didelę trumpalaikio likvidumo riziką, kadangi normatyvas vos keliais procentais viršija minimumą. Taip pat svarbu paminėti, jog Bankas turi pakankamai mažas likvidžiausių lėšų, t.y. grynųjų pinigų, atsargas, o ir vertinant blogiausio scenarijaus atveju, būtų susidūręs su didelėmis likvidumo problemomis, vykdydamas kasdienines operacijas. Taip pat tai, kad didelę AB „Parex“ banko aktyvų dalį sudaro paskolų portfelis bei aukštas paskolų ir indėlių santykinis rodiklis parodo, jog Bankas, derindamas likvidumą, saugumą ir pelningumą, pirmenybę teikia pastarajam veiksniui, dėl ko susiduria su didele kredito ir likvidumo rizikomis.

2.3. AB „Parex“ banko likvidumo perspektyvų įvertinimas

Bankų veiklos rezultatai labai jautriai reaguoja į makroekonominės situacijos pokyčius ir dažnokai juos pranoksta. Priežastis ta, kad bankai, skirtingai nei gamybos įmonės, patiria smūgį tiek dėl dabartinio verslo masto susitraukimo, tiek dėl anksčiau suformuoto turto kokybės blogėjimo.

Vienas iš likvidumo prognozavimo metodų – tai likvidžių priemonių šaltinių ir jų panaudojimo metodas. Taigi šioje darbo dalyje daugianarės regresinės analizės *Backward* metodo pagalba atliekama atrinktų pagrindinių ekonominių bei finansinių rodiklių įtakos AB „Parex“ banko paskolų išdavimui ir indėlių pritraukimui analizė ir sudaromas modelis, kurio pagalba prognozuojamos paskolų bei indėlių apimtys 2009-2011 metams. Apskaičiuotų būsimų veiksnių apimtys leidžia įvertinti būsimą AB „Parex“ banko likvidumo situaciją, taikant finansavimo spragos ir paskolų bei indėlių santykio analizę.

Lietuvos ekonominių bei finansinių veiksnių įtakos AB „Parex“ banko paskolų klientams išdavimui įvertinti naudojami 1999-2008 metų statistiniai duomenys (žr. 2 priedą). Tirti pasirinkti

veiksniai pateikti lentelėje (žr. 13 lent.). Įvertinama, kaip AB „Parex“ banko kreditavimui įtaką daro bruto darbo užmokestis, užimtųjų skaičius, nominalusis BVP bei Lietuvos bankų suteiktų paskolų apimtys.

13 lentelė. Tirti pasirinkti rodikliai

Y	X_1	X_2	X_3	X_4
AB „Parex“ banko suteiktos paskolos (tūkst. Lt)	Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis (Lt)	Vidutinis metinis užimtųjų skaičius (tūkst.)	BVP veikusiomis kainomis (mln. Lt)	Bankų suteiktos paskolos (mln. Lt)

Šaltinis: Sudaryta autorės

Iš pradžių statistiniam ryšiui tarp priklausomo ir nepriklausomų kintamųjų nustatyti taikoma porinė koreliacinė analizė (žr. 14 lent.), kuri padeda atskleisti, kiek glaudžiai susijusios AB „Parex“ banko suteiktų paskolų (Y) ir parinktų Lietuvos ekonominių bei finansinių rodiklių laiko eilutės, t.y. siekiama įvertinti ryšio stiprumą ir reikšmingumą:

14 lentelė. Koreliacinės analizės rezultatai tarp AB „Parex“ banko paskolų ir kitų veiksnių

	YX_1	YX_2	YX_3	YX_4
R (koreliacijos koeficientas)	0,979	0,807	0,963	0,983
t (statistika)	13,514	3,862	10,038	15,198
t lent.	2,3060	2,3060	2,3060	2,3060
Sig	0,000	0,005	0,000	0,000

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis skaičiavimai

Gauti rezultatai rodo, kad egzistuoja stochastinis ryšys tarp Y ir pasirinktų rodiklių (X_1, X_2, X_3, X_4), kadangi apskaičiuoti kiekvieno iš veiksnių Stjudento kriterijai yra didesni už Stjudento kriterijaus reikšmę iš lentelės (t=2,3060), o *p*-reikšmė (Sig) nedidesnė už pasirinktą reikšmingumo lygmenį (0,05). Šiuo atveju pagal paskirstymo lentelę apskaičiuota Stjudento t reikšmė su 0,05 tikimybe lygi 2,3060, vadinasi, reikšmingos tos koreliacijos, kurių t statistikos didesnės už šį skaičių. Kaip matome, iš koreliacinės analizės rezultatų, tarp Y ir visų tiriamų veiksnių egzistuoja tiesioginis ryšys – vienam iš veiksnių padidėjus, išauga ir AB „Parex“ banko kreditavimo apimtys. Ryšys tarp AB „Parex“ banko paskolų ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio, BVP bei Lietuvos bankų suteiktų paskolų yra labai stiprus, kadangi koreliacijos koeficientas patenka į intervalą $0,9 < r \leq 1,0$, o ryšys tarp Banko paskolų ir užimtųjų skaičiaus – stiprus ($0,7 < r \leq 0,9$).

Toliau, atliekant daugiakriterinę regresinę analizę, naudojamas eliminavimo (*backward)* metodas, kurį naudojant, skaičiavimas pradedamas su visais nepriklausomais kintamaisiais, pašalinant tolimesnių skaičiavimų metu kintamuosius, su mažiausiais dalinės koreliacijos koeficientais. T.y. išmetami iš modelio tie veiksniai, kurie dubliuoja duomenis. Gauti skaičiavimo rezultatai pateikti lentelėje (žr. 15 lent.)

15 lentelė. Daugiakriterinės regresinės analizės modelio koeficientai

Modelis	Laisvieji nariai B	t	Sig.
Konstanta	735653,186	1,733	,127
X_3 (BVP)	-19,155	-1,962	,041
X_5 (Bankų paskolos)	38,978	4,104	,005

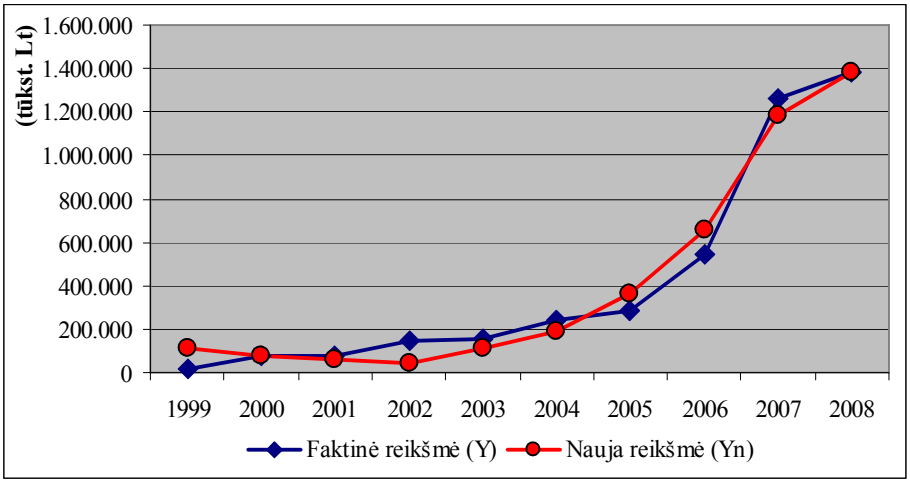
Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis skaičiavimai

Vadinasi bruto darbo užmokestis (X_1) ir užimtųjų skaičius (X_2) iš tolesnės regresinės analizės yra išeliminuoti dėl multikolinearumo. Stulpeliuose t ir Sig. pateiktas hipotezių apie atitinkamų parametrų lygybę nuliui tikrinimas: *t* statistika ir *p*–reikšmė. Kadangi abiejų veiksnių (X_3, X_5) *p*-reikšmė mažesnė už pasirinktą reikšmingumo lygmenį (0,005 ir 0,041 < 0,05), tai koeficientai nelygūs nuliui ir statistiškai reikšmingi – AB „Parex“ banko paskolos bei BVP ir Lietuvos bankų paskolos yra tiesiškai priklausomi dydžiai. Taigi AB „Parex“ banko klientų kreditavimo pokyčius geriausiai paaiškina bankų suteiktų paskolų apimtys klientams ir šalies BVP derinys (veiksniai X_3 ir X_5). Į daugialypės regresijos modelį įtraukus pastaruosius veiksnius, gaunama tokia Y skaičiavimo lygtis:

$$Y = 735653,186 - 19,155X_3 + 38,978X_5 \quad (4)$$

Šis gautas modelis paaiškina 97,8% Y variacijos. Svarbu pažymėti, kad šalies BVP koeficiento lygtyje ženklas nesutampa su jo porinės koreliacijos koeficiento ženklu. Tai reiškia, kad šis veiksnys naudojamas patikslinti pagal konstantą (735653,186) ir tai nesumenkina jo reikšmės. Tiesiog šiuo atveju pagrindinei Y kitimo krypčiai aprašyti geriau tinka Lietuvos bankų suteiktos paskolos, o BVP naudojams modelio tikslumui pagerinti.

Tam, kad nustatytume, kiek regresijos lygtis paaiškina Y, apskaičiuojamos Y naujos (prognozuojamos) reikšmės (Y_n) ir palyginimui nubraižomi abiejų kreivių grafikai (žr. 28 pav.)

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis ir skaičiavimais

28 pav. **AB „Parex“ banko paskolų faktinės ir naujos reikšmės**

Iš diagramos matyti, kad skaitinės reikšmės praktiškai sutampa, o priklausomojo veiksnio kreivė atvaizduojama gana tiksliai. Vadinasi daugianarės regresijos lygtis pakankamai tiksliai aprašo Y kitimą, naudojant X_3 ir X_5 veiksnių kombinaciją.

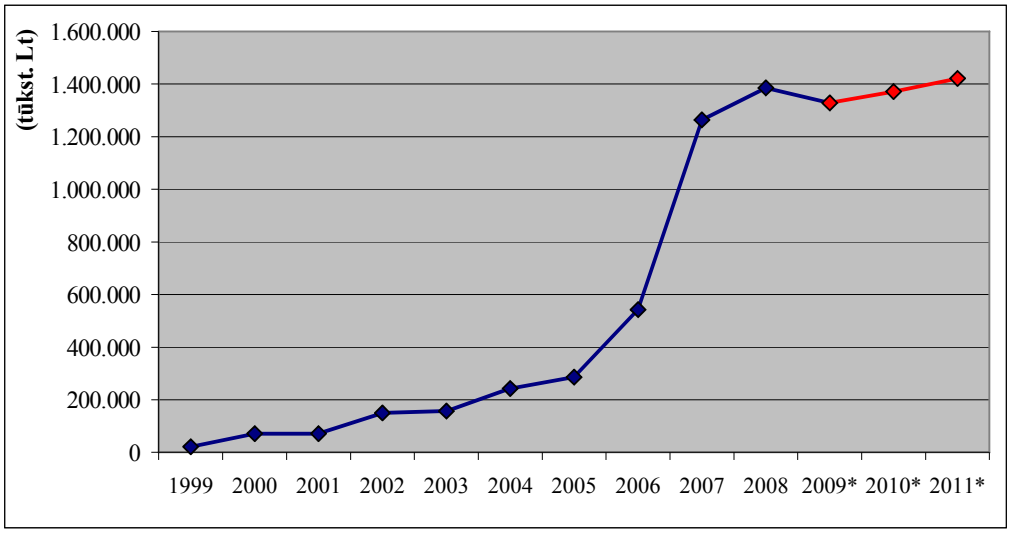
Lietuvos ekonominius bei finansinius rodiklius prognozuoja LR Finansų ministerija, taip pat prognozę atlieka AB „SEB“ banko analitikai. AB „Parex“ banko paskolų apimties prognozavimui reikalingi du rodikliai – BVP ir bankų suteiktos paskolos 2009-2011 metams. LR Finansų ministerija iš šių dviejų veiksnių prognozuoja tik BVP, o AB „SEB“ bankas ir BVP, ir bankų paskolų apimtis. Dėl pastarosios priežasties, siekiant išvengti klaidų, toliau darbe bus remtasi AB „SEB“ banko prognozėmis. Taigi, kadangi sudarytas modelis tinka AB „Parex“ banko paskoloms skaičiuoti, pasitelkus 2009-2011 metais prognozuojamais duomenimis, gaunamos naujos reikšmės (žr. 16 pav.):

16 lentelė. Paskolų prognozė 2009-2011 metams

Metai	X_3	X_5	Y
2009*	97.004	62.868	1.328.010
2010*	94.579	62.868	1.374.461
2011*	98.559	66.011	1.420.732

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „SEB“ banko prognozėmis ir skaičiavimais

Diagramoje pateikta istorinė AB „Parex“ banko paskolų kitimo dinamika ir naujai prognozuojamos reikšmės 2009-2011 metams (žr. 29 pav.):

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis ir skaičiavimais

29 pav. **AB „Parex“ banko paskolų prognozė 2009-2011 metams**

Taigi pagal gautą naują regresinį modelį ir naudojantis šalies prognozuojamais ekonominiais bei finansiniais rodikliais, tikimasi, jog AB „Parex“ banko paskolų portfelis 2009 metais, lyginant su 2008 metais, sumažės 4,21% iki 1.328 mln. Lt, 2010 metais išaugs 3,50% iki 1.374 mln. Lt, o 2011 metais –

3,37% iki 1.421 mln. Lt. Lietuvos bankų asociacija skelbia, kad, 2009 metų spalio mėnesio duomenimis, AB "Parex" banko paskolų portfelis jau siekia 1.196 mln. Lt

Toliau darbe tokiu pačiu principu atliekama AB „Parex" banko pritrauktų indėlių iš klientų analizė. Lietuvos ekonominių bei finansinių veiksnių įtakos AB „Parex" banko klientų indėlių apimties pokyčiams įvertinti naudojami 1999-2008 metų statistiniai duomenys (žr. 2 priedą). Tirti pasirinkti veiksniai pateikti lentelėje (žr. 17 lent.).

17 lentelė. Tirti pasirinkti rodikliai

Y	X_1	X_2	X_3	X_4
AB „Parex" banko klientų indėliai (tūkst. Lt)	Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis (Lt)	Vidutinis metinis užimtųjų skaičius (tūkst.)	BVP veikusiomis kainomis (mln. Lt)	Bankų indėliai (mln. Lt)

Šaltinis: Sudaryta autorės

Taigi ivertinama, kaip AB „Parex" banko indėlių pritraukimui iš rinkos daro įtaką bruto darbo užmokestis, užimtųjų skaičius, nominalusis BVP bei Lietuvos bankų indėlių apimtys.

Porinės koreliacinės analizės (žr. 18 lent.) pagalba atskleidžiama, kiek glaudžiai susijusios AB „Parex" banko indėlių (Y) ir parinktų Lietuvos ekonominių bei finansinių rodiklių laiko eilutės – įvertinamas ryšio stiprumas ir reikšmingumas:

18 lentelė. Koreliacinės analizės rezultatai tarp AB „Parex" banko indėlių ir kitų veiksnių

	YX_1	YX_2	YX_3	YX_4
R (koreliacijos koeficientas)	0,846	0,827	0,904	0,961
t (statistika)	4,484	4,159	5,999	9,838
t lent.	2,3060	2,3060	2,3060	2,3060
Sig	0,002	0,003	0,000	0,000

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis skaičiavimais

Gauti rezultatai rodo, kad egzistuoja stochastinis ryšys tarp Y ir pasirinktų rodiklių (X_1, X_2, X_3, X_4), kadangi apskaičiuoti kiekvieno iš veiksnių Stjudento kriterijai yra didesni už Stjudento kriterijaus reikšmę iš lentelės (t=2,3060), o *p*-reikšmė (Sig) nedidesnė už pasirinktą reikšmingumo lygmenį (0,05). Kaip matome, iš koreliacinės analizės rezultatų, tarp Y ir visų tiriamų veiksnių egzistuoja tiesioginis ryšys – išaugus bruto darbo užmokesčiui, užimtųjų skaičiui, BVP ar (ir) Lietuvos bankų indėliams, išaugs ir AB „Parex" banko pritrauktų indėlių apimtys. Ryšys tarp AB „Parex" banko indėlių ir BVP bei Lietuvos bankų indėlių yra labai stiprus, kadangi koreliacijos koeficientas patenka į intervalą $0,9 < r \leq 1,0$, o ryšys tarp Banko indėlių ir bruto darbo užmokesčio bei užimtųjų skaičiaus – stiprus, kadangi patenka į $0,7 < r \leq 0,9$ intervalą.

Toliau atliekant daugiakriterinę regresinę analizę, vėl naudojamas eliminavimo (*backward)* metodas. Gauti skaičiavimo rezultatai pateikti lentelėje (žr. 19 lent.):

19 lentelė. Daugiakriterinės regresinės analizės modelio koeficientai

Modelis	Laisvieji nariai B	t	Sig.
Konstanta	200908,349	1,984	,088
X_3 (BVP)	-9,129	-2,800	,027
X_5 (Bankų paskolos)	32,838	5,325	,001

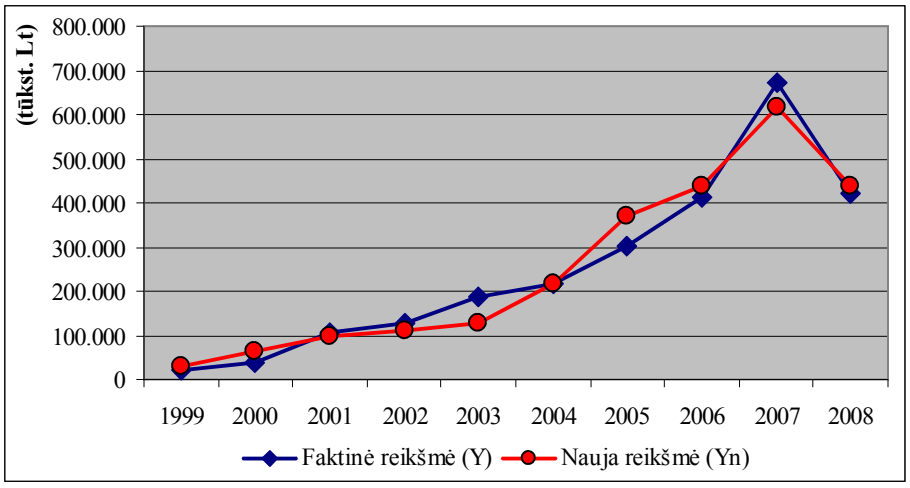
Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis skaičiavimais

Vadinasi tokie veiksniai, kaip bruto darbo užmokestis (X_1) ir užimtųjų skaičius (X_2) iš tolesnės daugialypės regresinės analizės vėl yra išeliminuoti dėl multikolinearumo. Stulpeliuose t ir Sig**.** pateiktas hipotezių apie atitinkamų parametrų lygybę nuliui tikrinimas: kadangi abiejų veiksnių (X_3, X_5) *p*-reikšmė mažesnė už pasirinktą reikšmingumo lygmenį, t.y. 0,027 ir 0,001 < 0,05, tai koeficientai nelygūs nuliui ir statistiškai reikšmingi – AB „Parex“ banko indėliai, BVP ir Lietuvos bankų indėliai yra tiesiškai priklausomi dydžiai. Taigi AB „Parex“ banko klientų indėlių pritraukimo pokyčius geriausiai paaiškina Lietuvos bankų pritrauktų klientų indėlių apimtys ir šalies BVP derinys (veiksniai X_3 ir X_5). Į daugialypės regresijos modelį įtraukus pastaruosius veiksnius, gaunama tokia Y skaičiavimo lygtis:

$$Y = 200908,349 - 9,129X_3 + 32,838X_5 \quad (9)$$

Ši modelis paaiškina 96,4% Y variacijos. Kaip ir praeitame modelyje, šalies BVP koeficiento lygtyje ženklas nesutampa su jo porinės koreliacijos koeficiento ženklu, tad pagrindinei Y kitimo krypčiai aprašyti geriau tinka bankų indėlių apimtys, o BVP naudojamas modelio tikslumui pagerinti.

Tam, kad nustatytume, kiek regresijos lygtis paaiškina Y, apskaičiuojamos Y naujos (prognozuojamos) reikšmės (Y_n) ir palyginimui nubraižomi abiejų kreivių grafikai (žr. 30 pav.)

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis ir skaičiavimais

30 pav. **AB „Parex“ banko indėlių faktinės ir naujos reikšmės**

Iš diagramos matyti, kad priklausomojo veiksnio kreivė atvaizduojama gana tiksliai, t.y. 96,4% tikslumu. Vadinasi daugianarės regresijos lygtis pakankamai tiksliai aprašo indėlių kitimą, naudojant X_3 ir X_5 veiksnius.

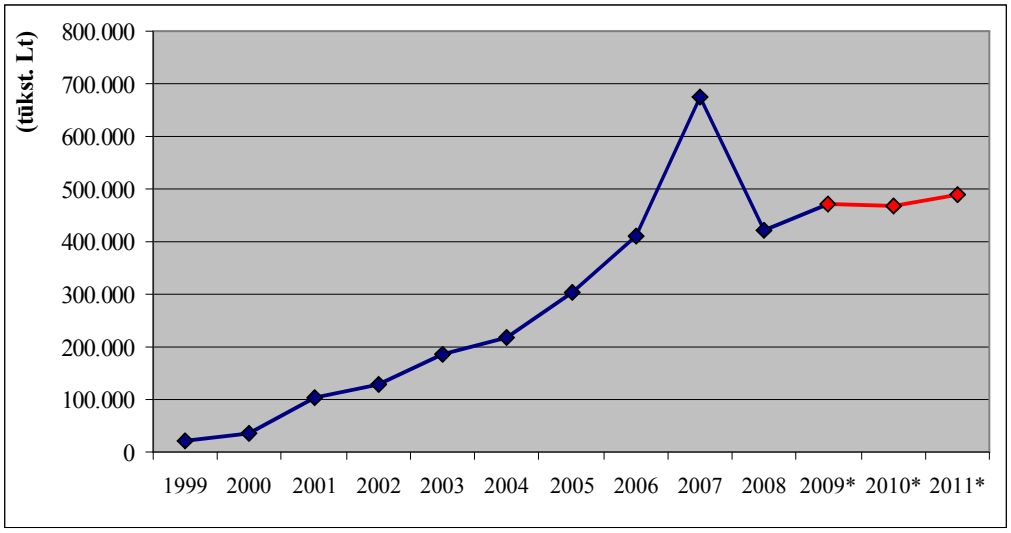
Kaip ir paskolų modelyje, siekiant įvertinti būsimas AB „Parex“ banko indėlių apimtis ir išvengti klaidų, darbe bus remtasi AB „SEB“ banko prognozėmis. Taigi, kadangi sudarytas modelis tinka AB „Parex“ banko indėliams skaičiuoti, pasitelkus 2009-2011 metais prognozuojamais ekonominiais bei finansiniais duomenimis, gaunamos naujos reikšmės (žr. 20 pav.):

20 lentelė. Indėlių prognozė 2009-2011 metams

Metai	X_3	X_5	Y
2009*	97.004	3.5173	470.370
2010*	94.579	3.4469	469.390
2011*	98.559	3.6193	489.669

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „SEB“ banko prognozėmis ir skaičiavimais

Diagramoje pateikta istorinė AB „Parex“ banko indėlių kitimo dinamika ir naujai prognozuojamos reikšmės ateinantiems 2009-2011 metams (žr. 31 pav.)

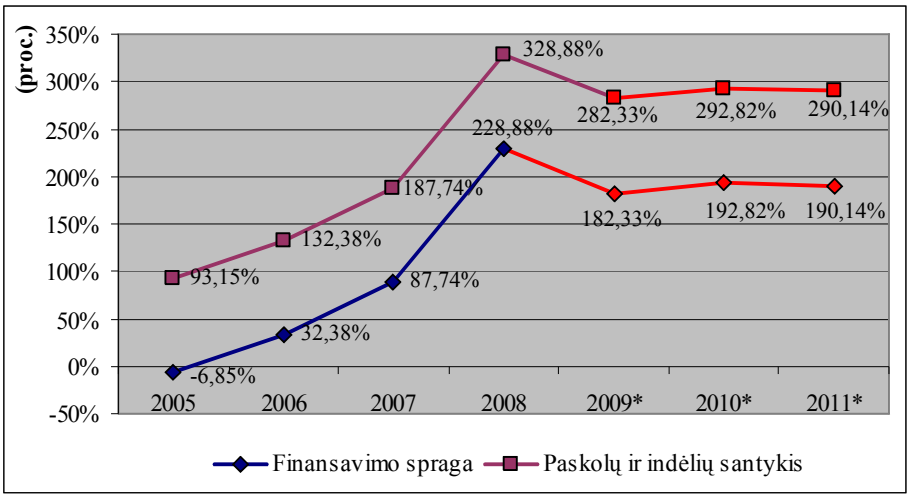

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis ir skaičiavimais

31 pav. **AB „Parex“ banko indėlių prognozė 2009-2011 metams**

Taigi, remiantis sukurtu prognozavimo modeliu, tikimasi, kad AB „Parex“ banko klientų indėlių apimtys 2009 metais, lyginant su 2008 m., išaugs 11,58% iki 470 mln Lt, 2010 metais šiek tiek sumažės (-0,21%) iki 469 mln. Lt, o 2011 metais išaugs 4,32% iki beveik 490 mln Lt. Lietuvos bankų asociacija skelbia, kad, 2009 metų spalio mėnesio duomenimis, AB “Parex” banko pritrauktų klientų indėlių apimtys jau siekia 495 mln Lt, tačiau galima daryti prielaidą, kad iki metų pabaigos gali sumažėti arba dar labiau išaugti.

Atlikus AB „Parex“ banko paskolų ir indėlių prognozę 2009-2011 metams, galima paskaičiuoti būsimą paskolų ir indėlių santykį bei įvertinti finansavimo spragos pokyčius (žr. 32 pav.):

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Parex“ banko ataskaitomis ir skaičiavimais

32 pav. **AB „Parex“ banko finansavimo spraga bei paskolų ir indėlių santykis 2005-2011 m.**

Paskolų ir indėlių santykis labiau atspindi išaugusią kreditinę riziką ir tuo pačiu – likvidumo problemas, jei įmonė labiau orientuojasi į pelno siekimą, o finansavimo spraga labiau orientuota į naujų lėšų poreikį. Kaip matome, prognozuojama, jog 2009 metais AB “Parex” banko paskolų ir indėlių santykis turėtų mažėti dėl išaugusių klientų indėlių ir sumažėjusio kreditavimo. Tačiau visgi šis santykis išlieka aukštas ir finansavimo poreikis siekia net 182,33%. 2010 metais paskolų ir indėlių santykinis rodiklis pasieks 292,82%, o finansavimo poreikis – 192,82%, dėl 3,50% išaugsiančio kreditavimo, kai planuojama, jog indėlių apimtys sumažės 0,21%, o 2011 metais paskolų ir indėlių apimtims padidėjus atitinkamai 3,37% ir 4,32%, paskolų ir indėlių apimtys sieks 290,14%, kai tuo tarpu finansavimo spraga – 190,14%.

Taigi, taikant daugiakriterinės regresinės analizės metodą, buvo prognozuojamos AB „Parex“ banko kreditavimo ir indėlių apimtys 2009-2011 metams. Paskolų prognozavimui sudarytas modelis yra šiek tiek tikslesnis, lyginant su modeliu Banko indėliams prognozuoti, tačiau tiek vienas, tiek ir kitas yra tinkami ir paaiškina atitinkamai 97,8% ir 96,4% Y variacijos. Remiantis gautais rezultatais, galima daryti išvadą, kad, siekdamas suderinti pelningumą, likvidumą ir saugumą, AB „Parex“ bankas ir toliau vykdys gana rizikingą likvidumo ir kredito rizikų požiūriu veiklą, labiau orientuodamasis į pelno siekimą, didinant palūkanų pajamas, nei siekdamas saugumo.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

1) Sprendimai, susiję su likvidumo rizikos valdymu bankuose, priklauso nuo to, ar bankas turi patronuojantį banką, ar yra vietinio kapitalo. Tačiau svarbiausia likvdumo riziką valdyti integruotai, lanksčiai, stebint rinką, nustatant rizikos vadymo limitus, kontroliuojant pinigų srautus. Pagrindinis uždavinys – rasti optimalų santykį tarp pelningumo, likvidumo ir saugumo, pasirenkant tinkamą aktyvų-pasyvų valdymo strategiją ir nagrinėjant ją kaip visumą. Bankų veikloje gali būti taikomi įvairūs aktyvų-pasyvų valdymo metodai: aktyvų-pasyvų valdymo strategijos (*nulinio, teigiamo* ir *neigiamo skirtumo*), likvidumo rizikos valdymo metodai (*bendrojo fondo lėšų*, *kreditinės pozicijos*, *aktyvų paskirstymo, mokslinio valdymo, pasyvų valdymo* ir *fondų konversijos*) ir likvidumo spragos metodas. Pirmoji grupė labiau orientuota į bendrą banko rizikų valdymą, palūkanų reguliavimo dėka, skiriant didelį dėmesį pelno siekimui. Antroji grupė labiau orientuota į likvidumo rizikos valdymą, kurių patikimiausias (išskyrus mokslinio valdymo) – fondų konversijos metodas, apimantis ir pasyvų, ir aktyvų valdymą. Taip pat abi grupės metodų labiau nustato aktyvų-pasyvų valdymo politiką banko viduje. Vienas iš racionalesnių – mokslinio valdymo metodas, kurio pagalba susiejamos aktyvų ir pasyvų valdymo problemos, atsižvelgiant į pelningumo bei likvidumo apribojimus. Likvidumo spragos metodas identifikuoja likvidumo riziką, kaip poreikį ateityje turėti išorinių išteklių, atitinkančių aktyvų apimtis, yra plačiai taikomas ir, skirtingai nuo kitų, labiausiai tinkamas įvertinti kiekybiškai, pasitelkiant turimais duomenimis. Dėl to šis metodas naudojamas tolimesniame darbo tyrime.

2) AB „Parex“ banko likvidumo ir finansavimo spragų metinė analizė parodė, jog Banko lėšų trūkumas, būtinas finansuoti rinkoje, iki 2007 metų nuolat augo ir tais metais buvo didžiausias - 193.288 tūkst. Lt. Tik 2008 metais, dėl papildomų įplaukų, deficitas ėmė mažėti ir sudarė 170 000 tūkst. Lt, tačiau finansavimo spraga tais metais buvo didžiausia – 228,88%. Didelį finansavimo spragos atsiradimą lėmė finansų krizės pasireiškimas Lietuvoje, kai per metus klientams suteiktų paskolų apimčiai išaugus 9,5%, indėlių apimtys sumažėjo net 37,49%. Tuo tarpu likvidumo spragos 2008 metais mažėjimą lėmė Banko veiklos papildomas finansavimas iš kitų šaltinių. 2007-2008 metų detali likvidumo spragų analizė parodė, jog Bankas turėjo perteklines lėšas trumpu periodu ir deficitines – ilgu, dėl ko gali būti prasčiau vykdomas Lietuvos banko likvidumo normatyvas.

3) Finansinė krizė, pasireiškusi masiniu indėlių atsiėmimu, 2008 m. spalio - lapkričio mėnesiais AB „Parex“ bankui padarė didesnę žalą, nei vidutiniškai šalies bankų sistemai. Finansinės krizės įtaka finansavimo pokyčiams pasireiškė tuo, kad ženkliai sumažėjusias indėlių apimtis Bankas buvo priverstas kompensuoti iš patronuojančio banko pritrauktomis lėšomis. Per 2008 metus, indėliams sumažėjus 37,49%, patronuojančio banko lėšos išaugo 63,41%. Kadangi finansinė krizė labiausiai pasireiškė 2008 metų IV ketvirtį, tai šiuo laikotarpiu indėlių AB „Parex“ banke sumažėjo 44,74%, o Banko finansavimosi iš rinkos trūkumas buvo kompensuotas net 114,28% išaugusiomis

patronuojančio banko lėšomis. 2008 metais, dėl indėlių atsiėmimo, taip pat labai išaugo finansavimo spraga, tačiau ją iš dalies dengė skolinimasis iš patronuojančio banko AS „Parex“ banka – finansavimo spragai pasiekus maksimumą (228,88%), patronuojančio banko lėšos išaugo nuo 44,71% iki 72,13% balansinių įsipareigojimų. Taigi finansinės krizės poveikį AB „Parex“ bankas turėjo galimybę sumažinti tik dėka to, jog yra užsienio kapitalo įmonė ir turi patronuojantį banką, kurio finansavimu visada gali pasinaudoti, nors jis ir yra brangesnis, nei skolinimasis indėlių pavidalu.

4) Atlikus AB “Parex” banko likvidumo riziką indikuojančių rodiklių analizę, galima teigti, kad, nors tam tikri likvidumo indikatoriai rodo, jog AB „Parex“ banko likvidumo poreikis yra mažas, tačiau tai labiausiai lemia (ypač 2008 m. rezultatus) finansinės krizės poveikis ir dėl jos sumažėjęs Banko finansavimasis iš rinkos. Tačiau likvidumo normatyvinis rodiklis atspindi, kad būtent 2007-2008 metais Bankas patiria išaugusią trumpalaikio likvidumo riziką, kadangi normatyvas vos keliais procentais viršija nustatytą minimumą. Taip pat svarbu paminėti, jog Bankas turi pakankamai mažas likvidžiausių lėšų, t.y. grynųjų pinigų, atsargas, o ir vertinant blogiausio scenarijaus atveju, būtų susidūręs su nemažomis likvidumo problemomis, vykdydamas kasdienines operacijas. Taip pat didelė paskolų portfelio dalis bendruose AB „Parex“ banko aktyvuose ir aukštas paskolų bei indėlių santykinis rodiklis parodo, jog Bankas, derindamas likvidumą, saugumą ir pelningumą, pirmenybę teikia pastarajam veiksniui, dėl ko susiduria su aukštomis kredito ir likvidumo rizikomis. Visgi svarbu dar paminėti, jog turtas ir akcininkų nuosavybė, nepaisant pastarųjų pastabų, naudojama neefektyviai ir bankas pastaraisiais metais vykdo nuostolingą veiklą.

5) AB „Parex“ banko likvidumo perspektyvų iki 2011 metų analizė parodė, kad, siekdamas suderinti pelningumą, likvidumą ir saugumą, AB „Parex“ bankas ir toliau vykdys gana rizikingą likvidumo požiūriu veiklą, labiau orientuodamasis į pelno siekimą, didindamas palūkanų pajamas, nei siekdamas finansinio stabilumo. Tai atskleidė naujų likvidumą indikuojančių rodiklių – finansavimo spragos ir paskolų bei indėlių santykio – įvertinimas, remiantis daugialypės regresinės analizės prognozavimo rezultatais.

Taigi remiantis tyrimo duomenimis, galima daryti išvadą apie hipotezių pasitvirtinimą:

Hipotezė (1) „ *AB „Parex“ bankas susiduria su likvidumo valdymo problemomis, kurias dar labiau apsunkino finansinės krizės pasireiškimas“* - pasitvirtino iš dalies: AB „Parex“ bankas vykdo Lietuvos banko nustatytą likvidumo normatyvą, tačiau išlaiko gana aukštą likvidumo riziką, teikia pirmenybę pajamų iš palūkanų didinimui, o ne likvidumo, ypač trumpalaikio, palaikymui. Taip pat finansinės krizės įtaka AB „Parex“ bankui buvo akivaizdi ir žymi, tačiau situaciją sušvelnino Banko galimybė naudotis kitais finansavimosi šaltiniais, tokiais kaip skolinimasis iš patronuojančio banko.

Hipotezė (2) “*AB „Parex“ bankas ateityje ir toliau susidurs su aukšta likvidumo rizika savo veikloje“* - pasitvirtino (paskolų ir indėlių sąveikos kontekste).

Atlikto tyrimo pagrindu, teikiami tokie siūlymai:

1) Remiantis kitų komercinių bankų praktika, AB „Parex“ bankas likvidumo rizikai valdyti galėtų įsteigti aktyvų-pasyvų valdymo komitetą (APVK), kuris būtų atsakingas už strateginį likvidumo valdymą: rizikos profilio, turto ir įsipareigojimų struktūros, likvidumo riziką ribojančių limitų nustatymą. APVK tikslas - rasti tinkamą balansą tarp ekonominės kapitalo vertės išsaugojimo, pelningumo ir likvidumo.

2) Siekiant prognozuoti ir kontroliuoti likvidumo riziką, su kuria galima susidurti, bankas privalo numatyti griežtus rizikos valdymo etapus ir konkrečių padalinių funkcijas kiekviename iš etapų. Ypatingą dėmesį reikėtų atkreipti į valdymo informacines sistemas, grynojo finansavimo sąlygų analizę pasirintomis aplinkybėmis, finansavimo šaltinių diversifikaciją, nenumatytų atvejų planavimą, siekiant greičiau reaguoti į rinkos polyčius. Taip pat Bankas turi nuolatos peržiūrėti prielaidas, naudojamas likvidumo valdymui, tam, kad būtų nustatytas jų veiksmingumas.Visa tai sustiprintų likvidumo rizikos valdymo poziciją.

3) Likvidumo rizikai vertinti, be likvidumo spragos metodo, AB „Parex“ bankas galėtų naudoti ir sudėtingesnį - mokslinio valdymo metodą, kuris susietų aktyvų valdymo problemą su pasyvų valdymo problema, atsižvelgiant į operacijų pelningumo bei likvidumo apribojimus.

4) Bankas turi apsibrėžti bei nuolat atnaujinti skaičiuojamus rodiklius ir jų svyravimo rekomenduojamas ribas, kurios galėtų būti griežtesnės, nei reikalaujama.

5) AB “Parex” bankas turi siekti labiau subalansuoti santykį tarp pelningumo ir likvidumo, laikantis nustatytų rekomenduojamų ribų (paskolų ir indėlių santykis - ne didesnis nei 150%). Be to, rizika gali būti mažinama, nustatant tvirtą aukštą procentą už duodamus kreditus ir kintamas, banko nuožiūra reguliuojamas palūkanas už indėlius.

6) Bankas, siekdamas mažinti trumpalaikio likvidumo riziką, turi siekti, kad kuo didesnę dalį sudarytų lengvai realzuojami aktyvai ir kuo mažesnę – indėliai iki pareikalavimo. Rekomenduojama laikyti didesnes grynųjų pinigų atsargas ar investuoti į ypač likvidžius aktyvus - Vyriausybės VP, kurie yra likvidūs ir susiję su mažesne rizika. Tai leistų padidinti bankų likvidumą, pelningumą ir kartu padėtų formuoti privalomuosius rezervus. Subalansuojant piniginius srautus, būtina siekti, kad ilgalaikiai kreditai nebūtų finansuojami iš trumpalaikių resursų.

LITERATŪRA

1. **AB „Parex“ banko finansinės ataskaitos.** http://www.parex.lt/apie/ataskaitos [žiūrėta 2009 08 10]
2. **Aleknevičienė, V.** Finansai ir kreditas.-Vilnius: Enciklopedija, 2005. –171 p.- ISBN 9986-433-35-5
3. **Бор, З., Пяменко, В. В.** Менеджмент банков организация стратегия планиров – Москва: ДИС, 1997, 203 с
4. **Chau, K. et al.** Application of data warehouse and Decision Support System in construction management // Automation in Construction, 2003, Vol 12, Iss 2, p. 213-224.
5. **Finansinio stabilumo apžvalga (2008 m.).** http://www.lb.lt/lt/leidiniai/fin_stabilumas/fsa_2008.pdf [žiūrėta 2009 03 04]
6. **Finansinio stabilumo apžvalga (2009 m.)** http://www.lb.lt/lt/leidiniai/fin_stabilumas/fsa_2009.pdf [žiūrėta 2009 05 23]
7. **Garbaravičius, T., Kuodis, R.** Lietuvos finansų sektoriaus struktūra ir funkcionavimas // Pinigų studijos: mokslo darbai, Vilnius, 2002, Nr. 1, p. 38. ISSN 1392 2637
8. **Garbaravičius, T.** Valstybės iždo pervedimų poveikis Lietuvos pinigų rinkai // Pinigų studijos: mokslo darbai, Vilnius, 2004, Nr. 2, p. 5, 7, 11, 13. ISSN 1392 2637
9. **Gyventojai ir socialinė statistika.** http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1024 [žiūrėta 2009 10 23]
10. **Ivaškevičius, D., Sakalas, A.** Bankų vadyba.-Kaunas: Technologija, 1997. –125, 127–134, 138-143, 146-148, 170-173 p. – ISBN 9986-13-548-6
11. **Jasevičienė, F. ir kt.** Bankų rizikos: sisteminis požiūris. Daktaro disertacija. Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 2000. – 30-55 p.
12. **Kancerevyčius, G.** Finansai ir investicijos.-Kaunas:UAB „Smaltijos leidykla“, 2006.- 45-49, 79-82, 108-110 p.-ISBN 9955-551-93-3
13. **Кидуел, Д. С. et al.** Финансовые институты рынки и денги - Москва, 2000, 312 с
14. **Koch. T., MacDonald S. S.** Bank Management. – Harcourt Brace & Company, 2000. – 124 p. – ISBN 0-0324402-1
15. **Kopcke, R.W.** Valiutų valdybos: praeities ar ateities pinigų politikos rėžimas? // Pinigų studijos: mokslo darbai, Vilnius, 2000, Nr. 2, p. 6, 8-9, 11, 15. ISSN 1392 2637
16. **Kredito įstaigų veikla (apžvalgos).** http://www.lb.lt/lt/istaigos/veikla.htm [žiūrėta 2009 08 20]
17. **Kropas, S. ir kt.** Banko finansų valdymas. – Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 1998. -55-93 p.- ISBN 9986-878-09-8
18. **Kudinska M.** Liquidity of Bank and Methods of its Management // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Kaunas, 2002, Nr. 23, p.51-57. ISSN 1392-1142
19. **Kuodis, R., Vetlov, I.** Pinigų politikos poveikio mechanizams Lietuvoje // Pinigų studijos: mokslo darbai, Vilnius, 2002, Nr. 3, p. 33. ISSN 1392 2637
20. **Leika, M.** Finansų sistemos stabilumas – Centrinio banko tikslas // Pinigų studijos: mokslo darbai – Vilnius, 2008, Nr. 1, p. 71, 73-74,76-79. ISSN 1392 2637
21. **Lietuvos banko metų ataskaita (2008)**. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/ataskaitos/ataskaita2008.pdf#page=50 [žiūrėta 2009 03 04]
22. **Lietuvos bankų asociacija. Statistika.** http://www.lba.lt/go.php/lit/Statistika/133 [žiūrėta 2009 08 20]
23. **Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl duomenų apie bankų sistemos likvidumo būklę skelbimo**. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=246097&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2009 01 18]
24. **Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtintų pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų įgyvendinimo**. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=302585&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2009 01 03]

25. **Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl inspektavimo nuostatų patvirtinimo.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=242393&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2009 01 18]
26. **Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrųjų nuostatų** http://www.lb.lt/acts/Result.asp?F=120061109138&Y=1999&M=4&D=8&Ye=2009&Me=10&De=15&SS=Ie%F0koti&P=12 [žiūrėta 2009 03 18]
27. **Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl kontrolės ir rizikos vertinimo (valdymo) organizavimo nuostatų.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=330077&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2009 01 03]
28. **Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl Lietuvos banko pinigų politikos priemonių taikymo krypčių**. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=84156&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2009 01 17]
29. **Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl Lietuvos banko valdybos 2004 m. sausio 29 d. nutarimo nr. 1 „Dėl likvidumo normatyvo skaičiavimo taisyklių" pakeitimo.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=321808&p_query=&p_tr2=[žiūrėta 2009 01 03]
30. **Lietuvos ekonominių rodiklių projekcijos.** http://www.finmin.lt/web/finmin/aktualus_duomenys/makroekonomika [žiūrėta 2009 08 20]
31. **Lietuvos makroekonomikos apžvalga (2009 m. rugsėjis).** http://www.seb.lt/pdf/lt/LMA37.pdf [žiūrėta 2009 10 28]
32. **Lietuvos Respublikos bankų įstatymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=325067&p_query=&p_tr2=[žiūrėta 2009 01 02]
33. **Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=325068&p_query=&p_tr2=[žiūrėta 2009 01 03]
34. **Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas**. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=275364&p_query=&p_tr2=[žiūrėta 2009 01 03]
35. **Likvidumo spraga.** http://www.manoinvesticijos.lt/pics/file/likvidumo_spraga.pdf [žiūrėta 2009 08 20]
36. **Lileikienė, A.** Analysis of chosen strategies of asset and liability management in commercial banks // Engineering economics – Kaunas, 2008, Nr. 2 (57), p. 38-39. ISSN 1392-2785
37. **Lileikienė, A., Martinkienė, J.** Bankininkystė. – Klaipėda: VĮ „Vakarų Lietuvos verslo kolegija", 2005. – 58-109 p. – ISBN 9955-18-095-1
38. **Lileikienė, A., Martinkienė, J.** Komercinių bankų aktyvų ir pasyvų valdymo strategijos // Strateginė savivalda: Tarptautinis specializuotas inovacinis mokslo darbų žurnalas, Šiauliai, Klaipėda, 2004, Nr. 1, p. 109-113, 118-120. ISSN 1392-2785
39. **Lisauskas, V.** Lietuvos depozitinių finansinių įstaigų rizikos vadybos problemos ir jų sprendimo priemonės // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Kaunas, 1996, Nr. 2, p. 121. ISSN 1392-1142
40. **Mačerinskienė, I., Ivaškevičiūtė, L.** Banko paskolų portfelio valdymo tyrimo metodologiniai aspektai // Socialiniai mokslai, Kaunas, 2000, Nr. 5 (26), p. ISSN 1392-0758
41. **Mayer, T. ir kt.** Pinigai, bankai ir ekonomika. – Vilnius: Alma literra, 1995. – 150-151 p. – ISBN 9986-02-045-X
42. **Matthews K., Thomson J.** The economics of banking. – England: John Wiley & sons, 2001. – 55 p.. –ISBN 13978-0-470-09008
43. **Миллер, Р. Л., Бан-Хуз, Д.** Современные деньги и банковцкое дело – Москва: Инфа, 2000, с 218

44. **Mishkin F. S**. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. – Columbia University, 1995, - 87 p.- ISBN 0-321-20463-8
45. **Pinigų politikos priemonių sistema.** http://www.lb.lt/lt/apie/pinigus.html#sistema [žiūrėta 2009 01 07]
46. **Pranešimas, teikiamas LR Seimui**. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pranesimas_seimui/pranesimas_2008.pdf [žiūrėta 2009 08 07]
47. **Ramonas, K.** Komerciniai bankai ir jų priežiūros raida Lietuvoje // Pinigų studijos: mokslo darbai, Vilnius, 2002, Nr. 3, p. 10, 16, 18-19, 21. ISSN 1392 2637
48. **Ruškys, G.** Rizikos parametrų įvertinimo ypatumai Lietuvos finansų rinkoje // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Kaunas, 2001, Nr. 20, p. 152. ISSN 1392-1142
49. **Strumickas, M., Valančienė, L.** Bankų vidinio vertinimo efektyvumo didinimas // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Kaunas, 2006, Nr. 37, p.161, 164. ISSN 1392-1142
50. **Ševčenko, G. ir kt.** Rizikos klasifikacija kaip esminis banko rizikos valdymo įrankis // Ūkio technologinis ir ekonominis vystymas: mokslo darbai, Vilnius, 2004, Nr. 2, p. 47-48, 50-51, 53-54. ISSN 1392-8619
51. **Šiaudinis, S.** Privalomųjų atsargų reikalavimai komerciniams bankams: šiuolaikinės tendencijos // Pinigų studijos: mokslo darbai, Vilnius, 2000, Nr. 4, p. 5-10, 12-13, 15. ISSN 1392 2637
52. **Taraila, S.** Kreditavimas: teorija ir praktika. – Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 2001. – 45-65 p. - ISBN 9966-752-88-4
53. **Turban, E., Aronson J. E.** Decision support systems and intelligent systems. Prentice Hall, New Jersey, 1998, p. 890
54. **Ūkis ir finansai (makroekonomika).** http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1024 [žiūrėta 2009 10 23]
55. **Valvonis, V.** Saugios bankininkystės principai: magistro darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2003. – 3, 6, 23-24, 26-30, 32-33, 43 p. – URL: 212.59.24.64/CV/DIPLOMINIS.pdf
56. **Vasarevičienė, B.** Rizikos šaltiniai, pagrindinės komercinių bankų veiklos vieno pinigų srauto veiksniai ir priemonės // Verslas: teorija ir praktika, Vilnius, 2009, Nr. 10 (1), p. 56, 60. ISSN 1648-0627
57. **Vaškelaitis, V.** Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas: monografija. – Vilnius: „Lietuvos mokslas“ redakcija, 2003. – 135-183 p. – ISBN 9986-795-21-4

Kliautaitė V. AB „Parex“ banko likvidumo situacijos ir perspektyvų vertinimas / Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovė lekt. D. Zaleckienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2009. – 88 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe finansinės krizės kontekste išanalizuota AB „Parex“ banko likvidumo situaciją, išskiriant pagrindines likvidumo valdymo problemas, ir įvertintos perspektyvos. Pateikti siūlymai, kaip spręsti likvidumo valdymo problemą. Pirmoje darbo dalyje supažindinama su likvidumo valdymo svarba, atliekama likvidumo rizikos valdymą reglamentuojančių teisės aktų, analizė, aptariami likvidumo rizikos valdymo principai, pateikiami aktyvų-pasyvų valdymo metodai, atliekama likvidumo rodiklių teorinė analizė. Antroje dalyje pateikiama likvidumo valdymo AB „Parex“ banke įvertinimo metodika. Trečioje dalyje įvertinama AB „Parex“ banko finansinė padėtis, likvidumo rizikos valdymas, apimant likvidumo bei finansavimo spragų, finansinės krizės poveikio finansavimo pokyčiams bei likvidumo rodiklių analizę, atliekamas Banko likvidumo situacijos perspektyvų vertinimas finansinės spragos ir paskolų bei indėlių santykio kontekste.

Pagrindiniai žodžiai: likvidumo rizika, likvidumo spraga, finansavimo spraga, likvidumo rodikliai, finansinė krizė.

Kliautaitė V. The Assessment of the Liquidity Situation of the AB “Parex” Bank and Its Future Prospects / Master‘s work of Financial markets. Supervisor lect. D. Zaleckienė. – Vilnius: Mykolo Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and financial management, 2009. – 88 p.

ANOTATION

The aim of this master’s thesis is to analyze the liquidity situation of the AB “Parex” Bank in the ongoing financial crisis by defining the key problems in the liquidity management. In addition, the paper offers the evaluation of its future prospects and presents possible solutions for the liquidity management problem. The first part of the paper focuses on the importance of the liquidity management and presents the analysis of the legal acts regulating the liquidity risk management; also this part covers the principles of the liquidity management, provides the asset and liability management strategies and presents the theoretical analysis of the liquidity ratios. The second part of the paper includes the methodologies of the liquidity management applied in the AB “Parex” Bank. The third part presents the assessment of the financial situation and the liquidity risk management in the AB “Parex” Bank including the analysis of the liquidity and investment gaps, changes in financing terms as a result of the economic crisis and liquidity ratios analysis. In addition, the future prospects of the bank's liquidity situation are evaluated taking into consideration the financial gap and loan to deposit ratio.

Keywords: liquidity risk, liquidity gap, financing gap, liquidity ratios, financial crisis.

Kliautaitė V. AB „Parex“ banko likvidumo situacijos ir perspektyvų vertinimas / Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovė lekt. D. Zaleckienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2009. – 88 p.

SANTRAUKA

Dėl finansinės krizės pasireiškimo Lietuvos rinkoje, likvidumo rizikos valdymo klausimas šalies bankų sistemai tapo itin aktualus. Taigi magistro baigiamajame darbe siekiama išsiaiškinti, kaip pasaulinė finansinė krizė paveikė dabartinę AB „Parex“ banko likvidumo situaciją bei kokią tai darys įtaką likvidumo perspektyvai.

Tyrimo objektas - AB „Parex“ banko likvidumo rizikos valdymas.

Tikslas – išanalizuoti AB „Parex“ banko likvidumo situaciją, išskiriant pagrindines likvidumo valdymo problemas, ir įvertinti perspektyvas finansinės krizės kontekste.

Atsižvelgiant į tyrimo tikslą ir iškeltus uždavinius, darbe atlikta likvidumo rizikos valdymo pagrindinių principų bei taikomų metodų analizė, analitinėje dalyje įvertintos AB „Parex“ banko likvidumo ir finansavimo spragos, nustatytas finansinės krizės poveikis finansavimo pokyčiams, atlikta likvidumo rizikos rodiklių analizė, įvertintos Banko likvidumo rizikos perspektyvos.

Tyrimo hipotezės: AB „Parex“ bankas susiduria su likvidumo valdymo problemomis, kurias dar labiau apsunkino finansinės krizės pasireiškimas (hipotezė pasitvirtino sąlyginai); AB „Parex“ bankas ateityje ir toliau susidurs su aukšta likvidumo rizika savo veikloje (hipotezė pasitvirtino).

Tyrimo metodai: ekonominės mokslinės ir metodinės literatūros bei teisės aktų analizė, loginis-analitinis metodas, sisteminės analizės metodas, statistinis ir grafinis interpretavimas, likvidumo spragos metodas, koreliacinė ir daugiakriterinė regresinė analizė.

Darbą sudaro teorinė, metodologinė ir analitinė dalys.

Kliautaitė V. The Assessment of the Liquidity Situation of the AB "Parex" Bank and Its Future Prospects / Master's work of Financial markets. Supervisor lect. D. Zaleckienė. – Vilnius: Mykolo Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and financial management, 2009. – 88 p.

SUMMARY

As a result of the financial crisis the Lithuanian market has been adversely affected; therefore, the liquidity risk management has become a relevant issue for the banking system. The aim of this master's thesis is to determine the extent to which the liquidity situation of the AB "Parex" Bank has been exposed to the adverse affects of the global financial crisis and what impact will it have on the future liquidity management.

The object of the analysis – the liquidity risk management of the AB "Parex" Bank.

The goal of the paper – to analyze the liquidity situation of the AB "Parex" Bank by defining the main problems in the liquidity management as well as evaluating the future prospects taking into consideration the ongoing financial crisis.

In order to reach the stated objectives and the goal of the paper, the analysis of the main principles and methods of the liquidity risk management was carried out; the analytical part of the paper provides the assessment of the AB "Parex" Bank's liquidity and financing gaps, determines the impact of the financial crisis on the financing terms, analyze the liquidity risk ratios and presents the assessment of the future prospects of the Bank's liquidity risk.

The hypothesis of the paper: the AB "Parex" Bank faces liquidity management problems which are further exacerbated by the emergence of the financial crisis (the hypothesis was confirmed partially); the AB "Parex" bank will continue to face high liquidity risk in its operations (the hypothesis was confirmed).

The research methods: the analysis of the economic, scientific and methodological literature and legal acts, logical-analytic method, systematic analysis method, interpretation of statistical and graphically based data, the liquidity gap method, correlation and multi-criteria regression analysis.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

LIKVIDUMO NORMATYVO SKAIČIAVIMO TAISYKLĖS

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Šis dokumentas nustato Lietuvos Respublikoje įregistruotų bankų, užsienio bankų filialų ir Centrinės kredito unijos (toliau – bankai) likvidumo normatyvo skaičiavimo tvarką.
2. Banko likvidumo rodiklis, t. y. banko likvidžiojo turto santykis su banko einamaisiais įsipareigojimais, negali būti mažesnis negu 30 procentų:
$L = LT : EĮ \times 100\%, L \geq 30\%,$
kur:
L – likvidumo rodiklis,
LT – likvidusis turtas,
EĮ – einamieji įsipareigojimai.

II. LIKVIDŽIOJO TURTO APSKAIČIAVIMAS

3. Banko likvidusis turtas – tai:
3.1. pinigai ir proginės monetos;
3.2. centriniuose bankuose laikomos lėšos iki pareikalavimo ir terminuotosios lėšos, iki kurių grąžinimo dienos liko ne daugiau negu mėnuo, išskyrus lėšas, skirtas banko išleistoms naujos emisijos akcijoms apmokėti;
3.3. Europos Sąjungos šalių ir šalių, kurių ilgalaikis reitingas ne mažesnis nei numatyta Kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrųjų nuostatų, patvirtintų Lietuvos banko valdybos 2006 m. lapkričio 9 d. nutarimu Nr. 138 (Žin., 2006, Nr. 142-5442), 1 priedo pirmoje ir antroje eilutėje nurodytas reitingas (toliau – didesnis reitingas), bankuose ir kitose kredito įstaigose laikomos lėšos iki pareikalavimo ir terminuotosios lėšos, iki kurių grąžinimo dienos liko ne daugiau negu mėnuo, išskyrus įkeistas lėšas ir lėšas, skirtas banko išleistoms naujos emisijos akcijoms apmokėti;
3.4. Europos Sąjungos ir didesnio reitingo šalių vyriausybių bei centrinių bankų išleisti vertybiniai popieriai, išskyrus įkeistus vertybinius popierius;
3.5. pretenzijos dėl išvestinių finansinių priemonių sutarčių, kurios turi būti įvykdytos iškart pareikalavus, taip pat tos, iki kurių įvykdymo dienos liko ne daugiau negu mėnuo;
3.6. 50 procentų paskolų, iki kurių grąžinimo dienos liko ne daugiau negu mėnuo, suteiktų klientams, kurie yra rezidentai;
3.7. įsigyti didesnio reitingo kredito įstaigų indėlių sertifikatai, iki kurių išpirkimo dienos liko ne daugiau negu mėnuo;
3.8. emitentų, kurių ilgalaikis reitingas ne mažesnis nei numatyta Kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrųjų nuostatų, patvirtintų Lietuvos banko valdybos 2006 m. lapkričio 9 d. nutarimu Nr. 138, 1 priedo pirmoje, antroje ir trečioje eilutėje nurodytas reitingas ir, kai nėra jokios informacijos apie žemesnius (ne investicinius) reitingus, skolos vertybiniai popieriai;
3.9. nuosavybės vertybiniai popieriai, kurių pagrindu sudaryti likvidūs nuosavybės vertybinių popierių indeksai įvairių šalių rinkose;
3.10. parduoti laikomas ilgalaikis turtas ir perleidžiamos turto grupės, iki kurių pardavimo termino liko ne daugiau negu mėnuo;
3.11. tranzitinėse sąskaitose laikomos lėšos iki pareikalavimo ir lėšos, iki kurių pervedimo dienos liko ne daugiau negu mėnuo.
4. Skaičiuojant likvidumo normatyvą iš likvidžiojo turto (3.1–3.11 p.) atimami tranzitinių sąskaitų įsipareigojimai iki pareikalavimo ir įsipareigojimai, iki kurių įvykdymo dienos liko ne daugiau negu mėnuo.
5. Turtas, kurio grąžinimo terminai pradelsti, ataskaitoje įrašomas skiltyje „Neapibrėžtieji terminai“.

III. EINAMŲJŲ ĮSIPAREIGOJIMŲ APSKAIČIAVIMAS

6. Einamieji banko įsipareigojimai – tai:
6.1. įsiskolinimai centriniam bankui iki pareikalavimo ir terminuotieji įsiskolinimai, iki kurių grąžinimo dienos liko ne daugiau negu mėnuo, taip pat įsiskolinimai, kurių grąžinimo terminas jau praėjęs;

6.2. įsiskolinimai bankams ir kitoms kredito įstaigoms iki pareikalavimo ir terminuotieji įsiskolinimai, iki kurių grąžinimo dienos liko ne daugiau negu mėnuo, taip pat įsiskolinimai, kurių grąžinimo terminas jau praėjęs;
6.3. paskolos, gautos iš tarptautinių organizacijų, iki kurių grąžinimo dienos liko ne daugiau negu mėnuo, ir paskolos, kurių grąžinimo terminas jau praėjęs;
6.4. kitos paskolos, iki kurių grąžinimo dienos liko ne daugiau negu mėnuo, ir paskolos, kurių grąžinimo terminas jau praėjęs;
6.5. juridinių asmenų terminuotieji indėliai, iki kurių grąžinimo arba apmokėjimo dienos liko ne daugiau negu mėnuo, ir terminuotieji indėliai, kurių grąžinimo arba apmokėjimo terminas jau praėjęs;
6.6. 75 procentai fizinių asmenų terminuotųjų indėlių;
6.7. indėliai iki pareikalavimo;
6.8. išleisti indėlių sertifikatai, iki kurių išpirkimo dienos liko ne daugiau negu mėnuo, taip pat kurių išpirkimo terminas jau praėjęs;
6.9. įsipareigojimai dėl išvestinių finansinių priemonių sutarčių, kurie turi būti įvykdyti iškart pareikalavus, iki kurių įvykdymo dienos liko ne daugiau negu mėnuo, taip pat įsipareigojimai, kurių įvykdymo terminas jau praėjęs;
6.10. išleisti skolos vertybiniai popieriai, iki kurių išpirkimo dienos liko ne daugiau nei mėnuo, taip pat kurių išpirkimo terminas jau praėjęs;
6.11. subordinuotosios paskolos, iki kurių grąžinimo dienos liko ne daugiau negu mėnuo, taip pat tos, kurių grąžinimo terminas jau praėjęs;
6.12. įsipareigojimai, susiję su parduoti laikomomis perleidžiamomis turto grupėmis, iki kurių įvykdymo liko ne daugiau negu mėnuo, taip pat tie, kurių įvykdymo terminas jau praėjęs;
6.13. kiti įsiskolinimai iki pareikalavimo, iki kurių apmokėjimo dienos liko ne daugiau negu mėnuo, taip pat tie, kurių apmokėjimo terminas jau praėjęs;
6.14. kreditavimo įsipareigojimai ir tie nebalansiniai įsipareigojimai, kurie turi būti įvykdyti iškart pareikalavus, taip pat tie, iki kurių įvykdymo liko ne daugiau negu mėnuo.
7. Įsipareigojimai, kurių įvykdymo terminas jau praėjęs, parodomi ataskaitos skiltyje „Iki pareikalavimo“.

IV. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

8. Kiekvieną mėnesį bankai Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamentui privalo pateikti Turto ir įsipareigojimų struktūros pagal terminus ataskaitą (7003 forma).

2 PRIEDAS

PROGNOZĖS SKAIČIAVIMUI NAUDOJAMI DUOMENYS

1 lentelė. Paskolų prognozei reikalingų duomenų suvestinė

Metai	Y	X_1	X_2	X_3	X_4
1999	21.399	987,4	1.456,5	43.885	5.569
2000	74.100	970,8	1.397,8	45.737	5.519
2001	74.329	982,3	1.351,8	48.637	6.503
2002	149.002	1.013,9	1.405,9	52.070	7.933
2003	156.559	1.072,6	1.438,0	56.959	12.099
2004	243.335	1.149,3	1.436,3	62.698	16.898
2005	282.172	1.276,2	1.473,9	72.060	25.957
2006	543.795	1.495,7	1.499,0	82.793	38.641
2007	1.266.173	1.802,4	1.534,2	98.669	60.114
2008	1.386.408	2.151,7	1.520,0	111.499	71.441

Šaltinis: sudaryta autorės, remaintis AB „Parex“ banko ataskaitomis, Lietuvos banku, Statistikos departamentu ir LR Finansų ministerija

2 lentelė. Indėlių prognozei reikalingų duomenų suvestinė

Metai	Y	X_1	X_2	X_3	X_4
1999	22.029	987,4	1.456,5	43.885	6.938
2000	37.318	970,8	1.397,8	45.737	8.596
2001	104.897	982,3	1.351,8	48.637	10.416
2002	128.136	1.013,9	1.405,9	52.070	11.677
2003	186.818	1.072,6	1.438,0	56.959	13.574
2004	218.221	1.149,3	1.436,3	62.698	17.860
2005	302.920	1.276,2	1.473,9	72.060	25.133
2006	410.797	1.495,7	1.499,0	82.793	30.293
2007	674.424	1.802,4	1.534,2	98.669	40.109
2008	421.556	2.151,7	1.520,0	111.499	38.231

Šaltinis: sudaryta autorės, remaintis AB „Parex“ banko ataskaitomis, Lietuvos banku, Statistikos departamentu ir LR Finansų ministerija